

Yhteiskunnan hylänneet vai yhteiskunnan hylkäämät?

Suomen viimeinen irtolaislaki ja siitä käyty keskustelu
eduskunnassa 1930- ja 1980-luvuilla

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historia

Pro-gradu-tutkielma

7.5.2021

Hilde Myrnes

Johdanto	3
1 Suomen viimeinen irtolaislaki.....	13
1.1 Irtolaislakien historiaa ennen vuonna 1937 voimaan astunutta lakia	13
1.1.1 irtolaislakien historiaa ennen 1800-lukua	13
1.1.2 irtolaisuus 1800-luvulla ja vuonna 1883 annettu asetus irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä	16
1.2 Vuosina 1937–1986 voimassa ollut irtolaislaki	21
1.2.1 Irtolaisen määritelmä	21
1.2.2 Seuraukset irtolaisuudesta	24
1.2.3 Irtolaisrekisteri.....	26
1.3 Ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamiseksi.....	29
1.4 Irtolaislain jälkeen: kumoamisen jälkivaikutukset.....	32
Johtopäätökset	35
2 Irtolaisista käytyä keskustelua eduskunnassa 1930- ja 1980-luvuilla	37
2.1 Huono-osaisten orjuuttamista vai auttamista kaidalle tielle? Keskustelu irtolaisista ja irtolaisuudesta 1930-luvun eduskunnassa	37
2.1.1 Keskustelu eduskunnassa 1930-luvulla	38
2.1.2 Johtopäätökset 1930-luvun eduskuntakeskusteluista	61
2.2 Työlaitoksesta avohoitoon: irtolaisista ja irtolaislaista 1980-luvun eduskunnassa	63
2.2.1 Keskustelu eduskunnassa 1980-luvulla	63
2.2.2 Johtopäätökset 1980-luvun eduskuntakeskusteluista	78
Loppulause.....	80
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	85

Johdanto

Irtolaiset merkitsevät valtiollemme suurta vaaraa, ne muodostavat yhteiskunnan pohjasakan, väestöaineksen, jolle on ominaista tapojen turmelus, alistumattomuus lailliseen järjestykseen ja kuljeskeleminen, niihin miltei välttämättömästi liittyvine rikoksineen ja muine pahoine töineen.¹

Näillä sanoilla irtolaisia kuvattiin 4.11.1930 päivätyssä Väinö Voionmaan ja Aino Lehtokosken allekirjoittamassa asiakirjassa, jossa pyydetään hallitusta valmistelemaan ja jättämään eduskunnalle esitys uudesta irtolaislaista. Kirjoitus kertoo karua kieltä siitä, millaisia asenteita irtolaisia kohtaan toisinaan oli.

1930-luvun eduskunnan arkistoa lukiessa huomaa, että irtolaisista puhuttiin varsin kovasanaisesti ja heitä paheksuttiin. Tämä johtui siitä, että irtolaisuus nähtiin ongelmana ja uhkana yhteiskunnalle: sen ajateltiin muun muassa aiheuttavan järjestyshäiriöitä ja vetävän hyvätapaisiakin kansalaisia väärälle polulle. Toisaalta irtolaiset nähtiin huono-osaisina ihmisinä, joita yhteiskunnan tulisi auttaa. Yllä mainitussa kirjoituksessa irtolaisten piirteiksi ja aiheuttamiksi ongelmiksi mainitaan tapojen turmelus, alistumattomuus lailliseen järjestykseen, kuljeskelu ja usein myös rikoksien tekeminen. Näiden lisäksi kerjääminen, työnvälttely ja alkoholin liikakäyttö olivat myös yleisesti irtolaisiin yhdistettyjä piirteitä. Irtolaisten elämäntapaa pidettiin paheellisena ja ongelmallisena, olipa syytä sitten yksilö itse tai yhteiskunta, ja uuden irtolaislain avulla haluttiin saada ajantasaisia keinoja tähän ongelmaan puuttumiseen.

Tämän päivän nuori lukija ei välttämättä ole edes kuullut irtolaisista, saati sitten lainauksen tyyliin sävyyn. Irtolaislaki ei ole enää voimassa ja termi on vanhentunut. Uusi päihdehuoltolaki annettiin 17.1.1986 ja se astui voimaan 1.1.1987². Uusi päihdehuoltolaki kumosi irtolaislain ja päihdyttävien aineiden väärinkäytöstä annetun

---

¹ VII, 7. - Toiv. Al. N:o 23. Voionmaa y.m.: Uudesta irtolaislainsäädännöstä, s. 244. Elektr. Dokumentti.

² Komiteamietintö 1986, 3.

lain (lyhennettynä PAV-laki). Irtolaislain kumoaminen ja päihdehuoltolain säätäminen olivat osa uudistunutta sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Näillä laeilla pyrittiin “väestön sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen ja edistämiseen” ja tavoitteena oli “yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden lisääminen”³. Lisäksi irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietinnössä todetaan, että “sosiaalisten ongelmien ei enää nähdä syntyvän vain avuntarvitsijoiden yksilöllisistä ominaisuuksista, vaan monien ympäristön ja yhteiskuntaan liittyvien tekijöiden ymmärretään vaikuttavan ongelmien syntyyn”⁴. Asenteet irtolaisten sosiaalisia ongelmia kohtaan olivat siis muuttuneet ja yleisemmin ymmärrettiin, etteivät avuntarvitsijat olleet yksin syyppinä ongelmiinsa ja laki nähtiin vanhentuneena.

Irtolaislain kumoamisesta ja käsitteen vanhentuneisuudesta huolimatta irtolaisten tutkiminen on tärkeää. Toivo Nygård toteaa, että irtolaisia tutkimalla voidaan selvittää, miten yhteiskunta on suhtautunut sen normeja rikkoviin tai vastustaviin henkilöihin ja lisäksi heitä tutkimalla voidaan tarkastella yhteiskunnan kontrollointia. Lisäksi hän toteaa suhtautumisessa irtolaisiin tulevan näkyviin, miten yhteiskunta pyrki saman aikaisesti sekä puolustautumaan irtolaisilta että toisaalta myös parantamaan heidät.⁵

Siinäkin mielessä irtolaiset ovat tutkimuskohteena mielenkiintoinen ihmisryhmä, koska heihin suhtautuminen kertoo jotain yhteiskunnasta, miten se on heikompiaan aikojen saatossa kohdellut. Vaikka irtolaisuus käsitteenä vanhentuikin, niin pelkkä käsitteen vanheneminen ei heidän olemassaoloon pyyhi tämänkään päivän katukuvasta. Asunnottomia, alkoholisteja ja erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsiviä työkyvyttömiä on edelleen, vaikka yhteiskunnan suhtautuminen ja heihin kohdistuva kontrollointi onkin eri luokkaa kuin irtolaislain aikoihin.

---

³ Komiteamietintö 1986, 1.

⁴ Komiteamietintö 1986, 1.

⁵ Nygård 1985, 10.

Historiallinen tausta

Tutkielmani tapahtumat sijoittuvat pääosin 1930-lukuun ja 1980-lukuun. Välissä olevien vuosikymmenten aikaan sijoittuu monta merkittävää tapahtumaa, joiden vuoksi sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet muuttuivat Suomessa paljon. 1930-luvulla Suomi oli noin kolmen ja puolen miljoonan asukkaan maatalousyhteiskunta, ja 1980-luvulla viiden miljoonan asukkaan kaupungistunut yhteiskunta, joka eli taloudellista nousukautta. Tämä ajanjakso on pitkä ja siihen sisältyy yhteiskunnan kehityksen kannalta monta merkittävää tekijää. Kerron niistä tässä lyhyesti ja tiivistetysti. Tarkoitukseni on ollut valita olennaisimmat asiat näistä vuosikymmenistä, jotta lukijalle tulee selkeä yleiskuva tästä ajanjaksosta ja siitä muutoksesta, joka Suomessa tapahtui.

1930-luvun alku oli Suomessa pulan ja työttömyyden sävyttämää aikaa, mutta talous lähti kasvuun vuosikymmenen loppupuolella. Vuonna 1931 markka devalvoitiin ja irrotettiin kultakannasta, mikä vaikutti myönteisesti vientiteollisuuteen ja talouden kasvuun.⁶ 1.6.1919 voimaan astunut kieltolaki oli voimassa 5.4.1932 asti ja sen mukaan juopumus oli rikos itsessään, mikä kertoo aikansa asenteista alkoholin käyttöä kohtaan.⁷

Vuonna 1939 Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen ja aloitti talvisodan, ja 1940-lukua varjostivatkin sodat vuosikymmenen puoleenväliin saakka. Sotien ajan peruselintarvikkeet olivat säännösteltyjä ja sotien jälkeen alkoi jälleenrakennuskausi. 1940-luvulla alkanut maastamuutto Ruotsiin kiihtyi erityisesti 1960-luvulla. 1950-luvun jälkeen, erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla, alkoi maaltamuutto kaupunkiin. Talous nousi, mutta maaseudut alkoivat näivettymään, kun nuoriso siirtyi kaupunkialueille.

---

⁶ Itsenäinen Suomi. Seitsemän vuosikymmentä kansakunnan elämästä 1987, 88.

⁷ Komiteamietintö 1986, 34.

Voimakas muuttoaalto maaseudulta kaupunkeihin johti luonnollisesti myös lähiöiden syntymiseen.

Näihin vuosikymmeniin sisältyy siis työttömyyttä, sotia ja säännöstelyä, talouskasvua ja väestönkasvua, sekä yhteiskunnan muuttumista maatalousyhteiskunnasta kaupungistuneeksi yhteiskunnaksi. Eli Suomen viimeisen irtolaislain alkua ajoista sen loppuun verrattuna yhteiskunnassa tapahtunut muutos oli lyhyessä ajassa varsin perinpohjaista. Irtolaislaki oli aikansa lapsi ja käsitykset siitä, ketä pidettiin irtolaisena ja millä tavoin asiaa kuuluisi yhteiskunnan taholta hoitaa muuttuivat, minkä vuoksi lakia muutettiin muutamia kertoja olemassaolonsa aikana ja lopulta kumottiin.

Tutkimustehtävä

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaiset lähtökohdat Suomen viimeisellä irtolaislailla (voimassa vuosina 1937–1986) oli?
2. Miten irtolaisiin ja irtolaisuuteen suhtauduttiin ja miten heistä puhuttiin eduskunnassa 1930-luvulla ja 1980-luvulla?
3. Miten asenteet irtolaisuutta ja irtolaisia kohtaan muuttuivat, kun verrataan 1930-lukua ja 1980-lukua keskenään?

Tutkimuskysymyksen tehtävänä on selvittää Suomen viimeisen irtolaislain lähtökohtia, miten irtolaisuuteen ilmiönä ja irtolaisiin ihmisinä suhtauduttiin ja miten heistä puhuttiin eduskunnassa 1930- ja 1980-luvuilla. Lisäksi tehtävänä on selvittää, miten asenteet muuttuivat, kun vertaa lain laatimisen aikoja sen kumoamisen aikoihin.

Rajaukset

Tutkielma on rajattu vuosiin 1930–1939 ja vuosiin 1980–1989. Kyseessä ovat siis vuosikymmenen, jolloin Suomen viimeinen irtolaislaki säädettiin ja astui voimaan, sekä vuosikymmenen, jonka aikana irtolaislaki kumottiin. Tutkielmani maantieteellinen raja on Suomi.

Tutkimustilanne

Tampereella ja Jyväskylässä professorina toiminut historiantutkija Toivo Nygård on tutkinut muun muassa irtolaisuutta ja vähemmistöjen historiaa. Hänen kirjoistaan olen käyttänyt lähteenä *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa* sekä *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*.

Irtolaisuutta tutkivia väitöskirjoja ovat esimerkiksi Päivi Pukeron Epämääräisestä elämästä Kruunun haltuun vuodelta 2009, jossa tutkitaan 1800-luvun loppupuolella tapahtunutta sosiaalisen poikkeavuuden määrittelyä ja kontrollointia⁸, sekä K. J. Ståhlbergin väitöskirja vuodelta 1893. Ståhlbergin väitöskirjan aiheena on voimassaoleva irtoalislainsäädäntö ja hän muun muassa vertaa suomalaista lakia yleisellä tasolla muihin Euroopan irtolaislakeihin. Lisäksi tutkimuksessa käsitellään valtion pakkotoiminnan muotoja, sillä Ståhlbergin mukaan irtolaisuuden luonnetta on pidetty yleensä järjestyssäännöksen ja poliisisäännöksen rikkomuksena: “näin ollen ei voida jättää tarkastamatta poliisikäsitettä nykyajan oikeustieteessä, nähdäksemme onko, ja missä merkityksessä, irtolaisuus siihen kuuluva.”⁹

---

⁸ Pukero 2009.

⁹ Ståhlberg 1893, 50–51.

Väitöskirjatutkimusten lisäksi irtoalisuudesta on tehty myös muutamia pro gradu – tutkimuksia. Irtolaisia ja irtolaislakeja käsittelevät gradut ja väitöskirjat ovat pääsääntöisesti historiatieteen ja oikeustieteen tutkimuksia.

Irtolaisuutta tutkivia graduja ovat muun muassa Kalle Kinnusen Huoltoa vai hirmuvaltaa? vuodelta 2019 ja Veera Hakkaraisen Irtolaisen elämänkulku vuodelta 2015. Kinnunen tutkii gradussaan irtolaiskontrollin muutosta Suomessa ja erityisesti Suomen viimeisen irtolaislain elinkaarta ja oikeudenmukaisuutta.¹⁰ Hakkaraisen pro gradu – tutkielma käsittelee irtolaisnaisia, joita on hoidettu Ilmajoen työlaitoksessa vuosien 1962–1972 välisenä aikana ja sen tavoitteena on selvittää irtolaisina laitokseen joutuneiden naisten elämää ja millaista se on ollut ennen laitokseen joutumista, siellä ollessa ja sen jälkeen.¹¹

Tutkielman rakenteen esittely

Tutkielmassani on kaksi päälukua. Ensimmäisessä käsittelen irtolaislakien ja säädösten historiaa Euroopassa yleisellä tasolla sekä graduni aiheena olevan, vuosina 1937–1986 voimassa olleesta irtolaislaista perustietoa, kuten irtolaislain säätämisestä ja sen kumoamisesta. Avaan myös keskeisiä käsitteitä ja käyn läpi, että kenet laki määritteli irtolaiseksi ja mitä irtolaislaki tarkoitti käytännössä irtolaisen kannalta.

Toisessa pääluvussa käyn läpi eduskunnan arkiston aineistoa 1930- ja 1980-luvuilta, joissa käsitellään irtolaislakia, irtolaisia ja irtolaisuutta. Lopuksi vertaan sitä, miten keskustelun sävy ja asenteet irtolaisista muuttuivat, kun verrataan näitä vuosikymmeniä toisiinsa.

---

¹⁰ Kinnunen 2019, 13.

¹¹ Hakkarainen 2015, 6.

Tutkimusmetodi

Arkiston pöytäkirjoja ja muita asiakirjoja lukiessa on ollut tärkeää pitää mielessä, että ne sijoittuvat eri ajanjaksoihin. Eivätkä vain tähän päivään verraten, vaan myös keskenään verrattuna 1930-luku ja 1980-luku sijoittuvat hyvin erilaisiin ajanjaksoihin. On täytynyt ottaa huomioon, että näiden vuosikymmenten aikana suomalainen yhteiskunta on ollut keskenään hyvin erilainen ympäristö ja vallitseva tapa ajatella asioista on ollut monesta syystä erilainen kuin tänä päivänä. Nämä asiat huomioon ottaen olen välttänyt tekemästä anakronistisia tulkintoja.

Markku Hyrkkänen kirjoittaa metodeista kirjassaan Aatehistorian mieli. Yhtenä niistä on merkitysten kontekstit ja kontekstien merkitys. Hän toteaa muun muassa, että “kontekstointi onkin usein vertailevaa tutkimusta: miltä sama asia näyttää erilaisten kontekstien valossa.”¹² Tutkimuskysymyksissäni onkin kyse juuri siitä, että miten irtolaisuudesta on keskusteltu ja miten se on muuttunut, kun vertaa 1930-lukua 1980-lukuun.

Arkistoa lukiessa ja sen tekstiä tulkittaessa on täytynyt muun muassa ottaa huomioon se, että irtolaisuuden käsite oli erilainen näiden vuosikymmenten aikana. Esimerkiksi siitä syystä, että irtolaisuus määriteltiin tietyllä tavalla vuoden 1936 laissa ja vuonna 1987 laki kumoutui, eikä sen jälkeen enää ollut irtolaislakia. Sen sijaan tilalle tuli uusi päihdehuoltolaki, joka kosketti suurinta osaa irtolaisista. Lisäksi erilaiset olosuhteet, asenteiden muutos ja lisääntynyt ymmärrys sosiaalisista ongelmista johtivat siihen, että 1930- ja 1980-luvuilla käsitykset muuttuivat siitä, millainen henkilö on irtolainen. Tulkintoja tehdessä on täytynyt ottaa huomioon se, millaisia käsityksiä aikansa ihmisillä on irtolaisuudesta ollut.

---

¹² Hyrkkänen 2002, 211.

Aineiston esittely

Pääluvussa 1 käytän lähteenä lakitekstejä, Irtolaishuoltotoimikunnan osamietintöä N:o 1 vuodelta 1969, Hannele Varsan ja Markku Heinosen tutkimusta irtolaisrekisteristä, komiteamietintöä vuodelta 1986 sekä tutkimuskirjallisuutta. Pääluvussa 2 käytän pääasiallisina lähteinä pöytäkirjoja ja asiakirjoja, jotka löytyvät Eduskunnan www-sivujen digitoidusta arkistosta.¹³

Pääluvussa 1 viitataan useampaan otteeseen Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 1987 julkaisemaan Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintöön. Siinä on omat osionsa irtolaisuuden ja prostituution käsittelyyn. Toimikunnan puheenjohtajana toimi sosiaalihuollon osastopäällikkö Raimo Miettinen ja hänen lisäksi kokoonpano koostui terveys- ja sosiaalialan asiantuntijoista.¹⁴

Toinen komiteamietintö, jota olen käyttänyt lähteenä, on Irtolaishuoltotoimikunnan osamietintö N:o 1 vuodelta 1969: Ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamisesta johtuviksi ja eräiksi muiksi muutoksiksi irtolaishuoltoa koskevaan lainsäädäntöön. Toimikunnan asetti sosiaaliministeriö 20.6.1969 ja sen tehtäväksi annettiin laatia ehdotus irtolaislainsäädännön tarkistamiseksi. Huomioon oli otettava muuttuneet olosuhteet, jotta laki vastaisi enemmän irtolaishuollon tarpeita. Toimikunnan puheenjohtajana toimi Pekka Kurvinen ja jäseninä Lauri Tarvainen, Jakob Söderman, Kauko Hyppölä, Ann-Lis Österholm sekä A. V. Vuoristo.¹⁵

Hannelen Varsan ja Markku Heinosen Irtolaisrekisteri 1983 on sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosaston julkaisu vuodelta 1984. Siinä on tutkittu, millaisia

---

¹³ <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

¹⁴ Komiteamietintö 1986, 2–3.

¹⁵ Komiteamietintö 1969, 1.

henkilöitä irtolaisrekisterissä oli ja millaisia viranomaistoimenpiteitä heihin kohdistettiin.¹⁶ Ensimmäisessä pääluvussa on alaluku, jossa käsittelen irtolaisrekisteriä ja tämä kirja on ollut siinä isona apuna.

Irtolaislakien historiasta kirjoittaessa olen käyttänyt lähteenä Toivo Nygårdin kirjoja Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun Suomessa (1995) ja Erialaisten historia (1998). Kirjoissa käsitellään muun muassa irtolaisuuden kontrollointia laeilla ja säädöksillä erityisesti 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Toivo Nygård on historiantutkija ja toiminut professorina Tampereen ja Jyväskylän yliopistoissa. Hän on muun muassa tutkinut irtolaisia ja marginaaliryhmiä Suomessa.

Irtolaislain historiasta kirjoittaessa olen käyttänyt myös lähteenä Kaarlo Juho Ståhlbergin väitöskirjaa Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsingissä vuonna 1893 Päivälehdessä Kirjapainossa julkaistu väitöskirja on Suomen tasavallan ensimmäisen presidentin kirjoittama. Sen pääasiallisen tutkimuskohteena on voimassa oleva irtolaislainsäädäntö eli irtolaisuus Suomen lain mukaan. Kyseessä ovat siis 2.4.1883 annetut ja 1.7.1883 voimaan astuneet ”Armollinen asetus irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä” ja ”Armollinen Julistus erinäisistä vaarinotoista irtolaisten kanssa menettelemisestä”. Väitöskirjassa on lakitieteellinen näkökulma.¹⁷

Lisäksi Panu Pulman artikkelit Vaivaisten valtakunta (kirjassa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia) ja Irtolaiseksi joutumisen riski Länsi-Suomessa (kirjassa Reunamailla – tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800), sekä Pia Letto-Vanamons toimittama Suomen oikeushistorian pääpiirteet -teos ovat toimineet lähteenä ja apuna ymmärtämään esimerkiksi suomalaisen sosiaalihuollon ja oikeuskäytäntöjen kehitystä.

---

¹⁶ Varsa & Heinonen 1984, 1.

¹⁷ Ståhlberg 1893, 50.

Kirjan Punaisten lyhtyjien Helsinki ovat kirjoittaneet kolme historioitsijaa Katja Tikka, Iisa Aaltonen ja Elina Maaniitty. Kirja on suunnattu suurelle yleisölle ja sen pohjana on käytetty aiempaa tutkimusta, josta he antavat erityismaininnan Antti Häkkisen väitöskirjalle, jossa käsitellään Helsingin prostituution historiaa. Kirjassa käsitellään enimmäkseen prostituutiota, mutta myös irtolaisuuttakin, sillä useinhan ne kaksi asiaa kulkivat käsi kädessä.

Erkki Tuomiojan kirjoittama elämänkerta kansanedustaja Karl Harald Wiikistä on myös auttanut ymmärtämään olosuhteita 1930-luvun Suomessa. K. H. Wiik on yksi niistä edustajista, joka kritisoi irtolaislakiesitystä. Muun muassa hänen kannanottojaan käyn läpi toisessa pääluvussa.

Kirjasta Itsenäinen Suomi on ollut apua kirjoittaessa johdannon historiallinen tausta - osuutta. Siinä on tiivistetysti kerrottu Suomen historian tapahtumia vuosilta 1917–1987.

Muuttuva sosiaalioikeus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisema teos vuodelta 2013 sisältää eri kirjoittajien muodostaman artikkelikokoelman aiheena sosiaalioikeus. Olen käyttänyt lähteenä Ari Hirvosen artikkelia ”Pahat toimetomat” kirjoittaessa vuosina 1937–1986 voimassa olleesta irtolaislaista.

1 Suomen viimeinen irtolaislaki

Tässä luvussa käsittelen ensimmäinen päivä tammikuuta 1937 voimaan astunutta irtolaislakia¹⁸ ja yleisellä tasolla sitä edeltäneitä lakeja. Luvun päämääränä on taustoittaa irtolaislakien historiaa, syitä ja päämääriä, sekä avata tutkielman aiheen kannalta olennaisia käsitteitä.

Lisäksi luvun tehtävänä on antaa lukijalle ymmärrys siitä, millainen lähtökohta Suomen viimeisellä irtolaislailla oli, minkä vuoksi laki koettiin tarpeelliseksi ja miten se käytännössä vaikutti irtolaisen elämään. Vastaan myös siihen, mistä syistä johtuen laki lopulta kumottiin. Avaan myös käsitteiden merkityksiä, kuten mitä irtolaisuus tarkoittaa ja kenet laki määritteli irtolaiseksi.

1.1 Irtolaislakien historiaa ennen vuonna 1937 voimaan astunutta lakia

1.1.1 irtolaislakien historiaa ennen 1800-lukua

Irtolaisuutta säätelevillä laeilla ja säädöksillä on pitkä historia. Irtolaisrekisteriä koskevassa tutkimuksessaan Hannele Varsa ja Markku Heinonen jakavat Suomalaisen irtolaislainsäädännön kolmeen ajanjaksoon: ensimmäisenä on kehitys Ruotsin lainsäädännön alaisena (n. 1300-luvulta vuoteen, toisena Suomen itsenäinen irtolaislainsäädäntö vuodesta 1809 vuoteen 1936 ja viimeisenä huoltoperiaatteelle perustuva vuoden 1936 irtolaissäännöksen aika.¹⁹ Irtolaislain kumoutumisen jälkeen päihdeongelmia ja muita sosiaalisia ongelmia hoidetaan edelleen huollollisin keinoin,

---

¹⁸ 1935 Vp. - V. M. - Esitys N:o 94 (1934 Vp.). Elektr. Dokumentti.

¹⁹ Varsa & Hannele 1984, 3.

erona muun muassa kuitenkin se, että hoidossa painotetaan matalan kynnyksen avohoidon palveluita.

1300-luku koetteli Eurooppaa monella tavalla: "1300-luvun Eurooppa koki joukon vakavia onnettomuuksia: useita katovuosia ja pahoja ruttoepidemioita. Talous taantui, väkiluvun kasvu pysähtyi, elintarvikkeet ja tavarat kallistuivat."²⁰ Tämä johti toimenpiteisiin, jotka vaikuttivat myös irtolaisten elämään, sillä eri puolilla Eurooppaa tähdättiin määräyksillä ja rajoituksilla työmarkkinoiden sääntelyyn. Pulman mukaan tapoja sen tavoitteen saavuttamiseen olivat muun muassa seuraavanlaisia: "työpakko, palkkakatot, taistelu kontrolloimatonta almujen antoa vastaan ja irtolaisuuden tuomitseminen."²¹ Irtolaiset joutuivat siis entistä ahtaammalle useiden eri toimenpiteiden kohdistuessa heihin.

Ruotsissa säädökset palveluspakosta löytyvät jo vuoden 1350 Maunu Eerikinpojan maalaista ja vuoden 1357 kaupunkilaista. Artikkelissaan Pahat toimet Ari Hirvonen avaa palveluspakkoa koskevaa lainsäädäntöä seuraavanlaisesti: "Toisen palvelukseen menemään veloitettuja olivat kaikki ne, jotka eivät omistaneet maata, toimineet vuokratilajelijoina tai omistaneet riittäväksi katsottua veronalaista omaisuutta. Vapaiden miesten – tilallisten ja muiden itsenäisten miesten - välittömässä suojeluksessa ja takauksessa olleet irtaimeen väestöön kuuluvat olivat vapautettuja palveluspakosta."²² Eli toisin sanoen nämä lait sisälsivät palveluspakon muille kuin niille, jotka olivat tilallisia tai tarpeeksi varakkaita. Oma tai vuokrattu tila tai muuten riittävä omaisuus säästivät palveluspakolta. Myöskin vapaiden miesten suojeluksessa olevat säästyivät palveluspakolta. Toivo Nygårdin mukaan vanhalla irtolaisuutta koskevalla lainsäädännöllä oli kaksi lähtökohtaa: tilattoman väestön saaminen tilallisten palvelukseen sekä epäluuloisuus tuntemattomia maankulkijoita kohtaan. Palveluspakolla haluttiin turvata työvoiman saanti ja toisaalta myös sitoa työtä vailla

---

²⁰ Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen 1994, 18.

²¹ Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen 1994, 18.

²² Hänninen et al 2013, 15.

olevat maankulkijat paikkaan ja elinkeinoon. Erilaisuutta tässä asiassa ei katsottu hyvällä.²³

Vuoden 1569 aatelisprivilegioissa mainittiin ensimmäisen kerran laillisen suojelun käsite. Ruotsin valtakunnassa maatalous kilpaili sotaväen kanssa työntekijöistä. Hakeutumalla laillisen suojeluksen piiriin pystyi välttymään armeijalta, ja tämä olikin sen alkuperäinen tarkoitus, mutta irtolaissäädösten kehittyessä laillinen suojele suojasi myös irtolaisen asemaan joutumiselta. Pulma kirjoittaa keskiaikaisesta irtolaisen määritelmästä: “kun keskiaikainen maanlaki luki irtolaiseksi vain henkilön, jolla ei ollut kiinteää asuinpaikkaa tai työtä ja joka ei kyennyt maksamaan veroa, niin jo 1540-luvulla ilmaantui palkollisuutta koskeviin määräyksiin periaate, jonka mukaan omaisuudettoman ja ammatittoman henkilön tuli hankkia itselleen palvelupaikka, muutoin häntä kohdeltaisiin irtolaisena.”²⁴

Kustaa Vaasan aikana vuonna 1540 tuli lakiin, että varaton ja tilaton henkilö luokitellaan irtolaiseksi, oli palvelusta tarjolla tai ei. Enää ei riittänyt, että otti työtä vastaan sitä tarjottaessa, mikä aikaisemmin oli ollut tarpeeksi. Asiasta säädettiin myös vuonna 1635 ja täsmennettiin 1700-luvun alussa. “Irtolaiseksi todettu oli lähdeävä sotaväkeen, vuodesta 1636 vaihtoehtona oli yleinen työ, jota järjestettiin lähinnä linnoituksissa, kuninkaan kartanoissa ja kaivoksissa.” Myöskään varallisuus itsessään ei riittänyt siihen, ettei palvelupaikkaa tarvinnut ottaa vastaan, vaan jokaisella tuli olla laillinen ammatti, jolla itsensä elättivät. Tästä poikkeuksena kuitenkin varakkaat, itsensä kunniallisesti elättävät naiset, aina 1700-luvulle asti.²⁵ Kuninkaalliset palkollissäännöt täydensivät palveluspakkoa vuosina 1664, 1686, 1723, 1793 ja 1805 vakiinnuttaen laillisen suojelun järjestelmän. Laillinen suojele tarkoitti käytännössä sitä, että vapaan miehen palveluksessa olevaa henkilöä ei voitu pakottaa palvelukseen johonkin muualle. Vapaan

---

²³ Nygård: Eri-laisten historia, 31.

²⁴ Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen 1994, 29.

²⁵ Nygård: Eri-laisten historia, 32.

miehen palveluksessa oleva oli kuitenkin velvollinen toimimaan työnantajansa käskyjen mukaan.²⁶

Pulman mukaan 1700-luvun lopulla irtolaisen määritelmä alkoi muuttumaan: kun irtolaisen oli aikaisemmin ajateltu tarkoittavan työkykyistä, ilman palvelupaikkaa olevaa tilatonta, niin irtolaisuuteen alettiin liittää rikollisen piirteitä: “selvää työn vieroksuntaa, pahantapaisuuteen ja muutoin huonomaiseen elämään viittaavia tunnusmerkkejä”. Pulma kirjoittaa, että työnvieroksunta irtolaista määrittävänä tekijänä näkyi välillisesti 1800-luvun alussa niissä ohjelmissa, joita tehtiin pakkotyölaitosten perustamiseksi. Viaporista tuli 1800-luvun alussa maan suurin pakkotyölaitos, ja Suomenlinnaan oli 1830-luvulla määrättyä 250 rangaistusvangin lisäksi 350 irtolaista. Irtolaisnaisia sijoitettiin kehruhuoneisiin, jotka toimivat myös naisvankiloina.²⁷

1.1.2 irtolaisuus 1800-luvulla ja vuonna 1883 annettu asetus irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä

Värväyssääntö 7/4 vuodelta 1802 määrittelee irtolaisen seuraavanlaisesti: “Se joka ej ole mennyt yhteiseen palvelukseen, eli jolla ei ole muuta luvallista ammattia, maanprukia, vuoden palvelusta eli wiaaiä luvallista elatuxenkeinoa, eli joka ej omista waroista eli muiden huolen nautitse elatusta ja alinomaista ylöspitoa, eli maalla ej ole nainut ja vissisä paikasa Mantaliin kirjoitettu, ja asundota, kusa hän itsensä kunniallisesti elättää; tulkoon Waldojazi katsotuxi.”²⁸

Värväyssäännössä irtolaiseksi määriteltiin siis henkilöt, jotka eivät olleet yleisissä töissä, omanneet laillista ammattia tai luvallista elinkeinoa, olleet vuosipalveluksessa tai joilla ei ollut maatilaa. Myös sellaiset henkilöt, joka ei kyennyt elättämään itseään omin varoin

---

²⁶ Hänninen et al 2013, 16.

²⁷ Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen 1994, 56.

²⁸ Ståhlberg 1893, 7.

tai muiden huolenpidolla, samoin henkilöt, jotka eivät olleet naimisissa maaseudulla tai henkikirjoilla määrättyssä paikassa, jossa elätti itseään kunniallisesti. Irtolaiset olivat myös värväyksen alaisia ja heidät voitiin määrätä sotapalvelukseen. Palvelupakko ei kuitenkaan koskenut seuraavia ryhmiä: alle 15-vuotiaat lapset, pieniä lapsia hoitavat naiset, työkyvyttömät vanhukset ja erioikeuksien ja päätösten perusteella palveluksesta vapautetut.²⁹ Myös vuoden 1804 asetus työlaitoksista suhtautui irtolaisiin epäluuloisesti, sillä sen mukaan irtolaisuus saattoi olla uhaksi maan turvallisuudelle ja vaarantaa yhteiskuntaa. Siitä huolimatta työlaitoksissa irtolaiset pidettiin erillään rikollisista. Asetuksen mukaan työlaitoksiin ei kuulunut passittaa esimerkiksi vanhoja ja sairaita, mutta tätä ehtoa ei noudatettu kovinkaan tarkkaan ainakaan 1800-luvun puoliväliin asti.³⁰

Vuonna 1805 annetun palkollissäännön mukaan palvelukseen velvoitettuja olivat seuraavat ihmisryhmät:

*Kaikki 17-vuotiaat, jotka eivät harjoittaneet maanviljelystä tai vuorityötä, porvariselinkeinoa tai muuta luvallista ammattia, jotka eivät palvelleet kuningasta tai kruunua, jotka eivät maalla olleet naineita tai määrättyyn paikkaan henkikirjoitettuja, jolla ei ollut sylilapsia, hoidettavia vanhempia tai jotka eivät privilegioiden perusteella olleet vapautettuja, olivat velvollisia menemään palvelukseen.*³¹

Ja jos he eivät menneet palvelukseen, oli heitä kohdeltava irtolaisina ja joutuivat sotapalvelukseen tai yleiseen työhön.³² Kirjassa Suomen oikeushistorian pääpiirteet todetaan, että vangeista jopa puolet oli irtolaisuudesta tuomittuja vähän ennen 1800-luvun puoltaväliä.³³

---

²⁹ Hänninen et al 2013, 16.

³⁰ Nygård 1998, 34.

³¹ Nygård 1998, 34.

³² Nygård 1998, 34.

³³ Letto-Vanamo 1992, 263.

Asetus "laillisesta suojeluksesta ja kuinka suojeluksettomia persoonia meneteltämän pitää" annettiin vuonna 1852. Tämä asetus poikkesi aikaisemmista irtolaisia koskevista asetuksista siinä, että maankulkijat sisällytettiin ensimmäistä kertaa suoraan irtolasikäsitteeseen ja lisäksi irtolaislainsäädäntö erotettiin palkollislainsäädännöstä. Tässä asetuksessa rangaistus irtolaisuudesta oli yleinen työ tai sotapalvelus. Vuoden 1986 komiteamietinnön mukaan tämä asetus aiheutti kuitenkin soveltamisongelmia siitä syystä, että laillinen suojelusjärjestelmä koettiin epäoikeudenmukaisena, eikä sen ajateltu olevan sopusoinnussa yleisen kehityksen kanssa:

Asetusta määrättiin sovellettavaksi lähinnä niihin, jotka viettivät "irstasta elämää", jotka kieltäytyivät vuosipalveluksesta ja niihin itsellisiin, jotka eivät voineet osoittaa, että he olivat ilman omaa syytään menettäneet palveluspaikkaansa ja sen jälkeen yrittäneet löytää uutta palveluspaikkaa.³⁴

Vuonna 1865 annetussa asetuksessa, "joutolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä", irtolaisen määritelmää supistettiin paljon edellisestä:

Jokaista laillisen suojeluksen ulkopuolella olevaa henkilöä ei enää voitu pitää irtolaisena, vaan ainoastaan sitä, joka näytettiin syylliseksi määrätynlaiseen pahantapaiseen laiskurielämään. Voidaan siten todeta, että kun irtolaisuus oli aikaisemmin ollut osa maattoman väestön säätelyä, se rajoittui nyt koskemaan edellä mainitunlaista pahantapaisuutta.³⁵

Uutta aikaisempiin toimintamalleihin oli erityisesti kaksi asiaa: kunnalliset viranomaiset saivat tehtäviä irtolaisten asioiden hoitamiseen, kuten irtolaisten silmälläpito, neuvominen ja todistusten antaminen heidän elämäntavoistaan. Tämän lisäksi irtolaisiin ei kohdistettu enää pelkästään pakkokeinoja, vaan irtolaista oli varoitettava ennen yleiseen työhön tuomitsemista ja varoituksen jälkeen saattoi maaherra antaa irtolaiselle

---

³⁴ Komiteamietintö 1986, 8.

³⁵ Komiteamietintö 1986, 8.

vielä toisen mahdollisuuden suojeluksen hankkimiseen.³⁶ Toivo Nygård toteaa 21.1.1865 säännöksen muuttaneen irtolaisuuden luonnetta:

Ainakin teoriassa luovuttiin laillisen suojelun järjestelmästä, koska irtolaiseksi ei enää automaattisesti katsottu jokaista, jolta se puuttui. Irtolaisuus ei uuden asetuksen mukaan ollut yleinen tila, jota vastaan yksilön oli pakosta suojauduttava, vaan se merkitsi pahantapaista ja kuljeskelevaa laiskurielämää.³⁷

Lisäksi asetuksessa todettiin, että suojelun ulkopuolelle jäivät myös henkilöt, jotka olivat alkoholisoituneita, kurjatapaisia ja jotka eivät elättäneet itseään kunniallisesti. Kirjassa Punaisten lyhtyjen Helsinki todetaan, että tätä asetusta sovellettiinkin usein prostituoitujen kontrollointiin rekisteröinnin avulla.³⁸

Irtolaisten vapaata liikkuvuutta oli haluttu kontrolloida muun muassa siitä syystä, ettei kunnat joutuisi huolehtimaan toisen kunnan köyhistä. Vuosina 1865, 1879 ja 1883 annettujen asetusten jälkeen kuitenkin myös sellaiset henkilöt, jotka eivät omistaneet maata, saivat liikkua vapaasti työn perässä. Lisäksi vuoden 1883 irtolaisasetus tiukensi irtolaisen määritelmää, eikä sen jälkeen pelkkä työttömyys tehnyt henkilöstä irtolaista.³⁹

Viimeiset irtolaissäädökset ennen vuoden 1937 irtolaislakia ovat 2.4.1883 annettu asetus "irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä" sekä julistus "erinäisistä vaarinotoista irtolaisten kanssa menettelemisessä".⁴⁰ Asetuksessa irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä käsite "irtolainen" määriteltiin seuraavanlaisesti:

1§. Työhön kykenevä Suomen kansalainen, joka sen kunnan ulkopuolella, jossa hänellä on oikea asuntonsa ja kotopaikkansa, työttömänä kuljeksii, ilman elatusta omista varoistaan tahi jonkun toisen huolenpidon kautta, ja joka sen ohessa harjoittaa siveetöntä tahi säädytöntä elämätä, on

---

³⁶ Komiteamietintö 1986, 8–9.

³⁷ Nygård 1998, 36.

³⁸ Tikka, Maaniitty & Aaltonen 2018, 47.

³⁹ Letto-Vanamo 1992, 263.

⁴⁰ Komiteamietintö 1986, 9.

irtolaisena kiinni otettava sekä paikkakunnan poliisiviraston toimesta suorastaan läänin kuvernörin menettelyyn lähetettävä.

2§. Jos työhön kykenevä henkilö, joka ei saa elatusta omista varoistaan tahi jonkun toisen huolenpidon kautta, eikä myöskään nauti vaivaishoitoa, tavataan omassa kunnassa viettämässä kuljeksivaa, työtöntä ja siveetöntä elämää, joka on tavaksi muuttunut, ja jos hän ei ota ojentuaksensa varoituksesta, jonka kaupungissa vaivaishoito-hallitus ja maalla kunnallis-lautakunta hänelle antakoon, on hänkin irtolaisena pidettävä ja joutuva yhtäläisen seurauksen alaiseksi, kuin edellisessä §:ssä on määrätty.⁴¹

Ståhlberg toteaa irtolaisuuskäsitteen tunnusmerkeiksi kuljeskelemisen, olemisen vailla “elatusta omista varoista tahi toisen huolenpidon kautta”, työttömyyden sekä siveettömän elämän.⁴² Nygårdin mukaan vuonna 1883 voimaan tullut asetus edusti uudenlaista linjaa:

Varoitus irtolaiselämän viettämisestä oli aiemmin ollut ankarampien toimenpiteiden edellytys. Nyt puhuttiin neuvomisesta. Irtolaisuudesta kiinni otettua kehoitettiin hankkimaan itselleen asunto, palveluspaikka tai muu vakinainen työ. Irtolaisuuden seuraamukset taas riippuivat siitä, missä luvatonta elämää oli vietetty.⁴³

Lisäksi irtolaisuuden kiinnijäämisestä tulleet seuraamukset riippuivat siitä, jäikö hän kiinni oman kunnan vai muun kuin oman kunnan alueella: Jos irtolainen jäi kiinni oman kunnan alueella, ei seuraukset olleet yhtä ankarat kuin toisen kunnan alueella. Omassa kunnassa seurauksena oli ensimmäisellä kerralla varoitus, mutta toisen kunnan alueella tapahtuneesta kiinniotosta seurasi irtolaiselle heti poliisitutkinta, jossa selvitettiin, oliko kiinniotettu henkilö luokiteltavissa irtolaisiksi. Nygård huomauttaa kuitenkin, että

---

⁴¹ Ståhlberg 1893, 116–117.

⁴² Ståhlberg 1893, 117.

⁴³ Nygård 1998, 38–39.

vaikka muutos onkin paperilla suuri, niin käytännössä viranomaiset olivat soveltaneet lakia ja menetelleet kutakuinkin näin jo 1800-luvun alusta.⁴⁴

1.2 Vuosina 1937–1986 voimassa ollut irtolaislaki

Vuonna 1883 voimaantullut irtolaisasetus oli voimassa vuoteen 1936 asti. Irtolaislaki astui voimaan 1.1.1937 ja samalla kumoutuivat vuosilta 1879 ja 1883 voimassa olleet kerjäämistä ja irtolaisuutta koskevat säädökset.⁴⁵

Irtolaislaki ei pysynyt sellaisenaan voimassa vuoteen 1986 asti, vaan sitä muutettiin useamman kerran: “1944 (338/44), 1956 (260/56), 1968 (369/68), 1971 (562/71), 1974 (1037/74), 1976 (730/76), 1980 (960/80) ja 1982 (706/82). Muun muassa pakkotyö lakkautettiin ja huoltotoimenpiteitä koskevia enimmäisaikoja lyhennettiin lainmuutoksella vuonna 1971. Vuonna 1984 voimaantulleella muutoksella (706/82) irtolaisten hoito työlaitoksissa lakkautettiin.”⁴⁶ Vuonna 1987 voimaan astunut päihdehuoltolaki korvasi irtolaislain sekä PAV-lain, jota oli käytetty päällekkäin irtolaislain kanssa.

1.2.1 Irtolaisen määritelmä

Irtolaisuuden määritelmää laajennettiin uudessa laissa. Nyt se koski myös kerjäämistä ja ammattimaisen haureuden harjoittamista, sen sijaan maankiertäjyyden ja työnvieroksunnan osalta säädökset pysyivät lähes entisinä. Näiden lisäksi juopotteleva

---

⁴⁴ Nygård 1998, 39.

⁴⁵ Komiteamietintö 1986, 11.

⁴⁶ Komiteamietintö 1986, 13.

elämäntapa siirtyi irtolaiskäsitteen ulkopuolelle alkoholilain (60/36) piiriin.⁴⁷ Prostituoituksi irtolaislaki määritteli henkilöt, jotka pitivät “tapanaan hankkia tuloja hyvien tapojen vastaisilla ja siveellisesti hylättävillä keinoilla. Tuloiksi ei laskettu ainoastaan rahaa, vaan myös aineelliset asiat, kuten esimerkiksi asunto, ruoka tai vaatteet.” Helsingissä irtolaislain kontrollointi oli maaseutua ankarampaa johtuen huoltopoliisista, sillä maaseutukunnissa ei sellaista ollut.⁴⁸

Vuonna 1937 voimaan astunut irtolaislaki jakoi irtolaiset neljään ryhmään: työhön kykeneviin henkilöihin, jotka kuljeskelevat paikkakunnalta toiselle; työhön kykenevät töitä vieroksuvat henkilöt, jotka toiminnallaan joutuvat köyhäinhoidon tarpeeseen tai joiden toiminnan vuoksi joku muu joutuu taloudelliseen ahdinkoon; kerjäävät henkilöt (joko kerjäävät itse tai joku muu heidän puolestaan tai kanssaan, kuten alaikäinen); tapa, jolla henkilö hankkii tuloja, on tapojen vastainen ja muun muassa heikentää yleistä turvallisuutta. Irtolaislain ensimmäisen luvun 1 § pitää sisällään määritelmän irtolaisuudesta. Lain ensimmäisen luvun ensimmäinen pykälä kuuluu seuraavanlaisesti:

1. Luku

Irtolaiset ja heitä koskevat toimenpiteet.

1 §. Irtolainen on tämän lain mukaan:

1) työhön kykenevä henkilö, joka toimeettomana, riittäviä elatusvaroja vailla, kuljeksii paikkakunnalta toiselle, elleivät asianhaarat osoita hänen hakevan työtä;

2) sellainen työhön kykenevä henkilö, joka vieroo työtä ja sen vuoksi joutuu köyhäinhoidon tarpeeseen tai tulee ylivoimaiseksi rasitukseksi toiselle henkilölle ja siten ilmeisesti saattaa tämän vaaraan joutua tarvitsemaan köyhäinhoitoa itselleen tai sille, josta hänen lain mukaan on pidettävä huolta;

---

⁴⁷ Komiteamietintö 1986, 12.

⁴⁸ Tikka, Maaniitty & Aaltonen 2018, 50.

3) henkilö, jolla on tapana kerjätä tai käyttää toista kerjuuseen taikka sallia, että hänen hoidossaan oleva kahdeksaatoista vuotta nuorempi henkilö kerjää; sekä

4) henkilö, joka pitämällä tapanaan hankkia tuloja hyvien tapojen vastaisilla ja siveellisesti hylättävillä keinoilla taikka muulla elämäntavallaan tuottaa ilmeistä vaaraa yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai siveellisyydelle. Irtolaisena ei kuitenkaan tämän lain mukaan käsitellä henkilöä, joka on kahdeksaatoista vuotta nuorempi, eikä mielisairasta, tylsämielistä tai vähämielistä. Sellaista henkilöä on asianomaisen viranomaisen huollettava, niinkuin erikseen säädetään.⁴⁹

Vuoden 1986 komiteamietinnön mukaan irtolaiset voidaan yllä olevan momentin mukaan jakaa viiteen ryhmään: maankulkijoihin, työnvieroksiin, kerjäläisiin, ammattihaureuden harjoittajiin ja vaarallista elämäntapaa harjoittaviin muihin irtolaisiin. Irtolainen ei siis ollut henkilö, jolla oli varaa elää ilman työtä tai joka varattomanakin etsi töitä. Se, että henkilö oli varaton jonkin aikaa ei riittänyt tekemään henkilöä irtolaiseksi, vaan varattomuuden ja muista riippuvaisuuden oli oltava jatkuvaa – ja tahallista. Myöskään henkilöt, jotka eivät kyenneet tekemään työtä ikänsä tai kuntonsa puolesta tai olivat alaikäisiä, ei laskettu irtolaisiksi. Mielisairaat, tylsä- ja vajaamieliset eivät myöskään laskettu irtolaisiksi, vaan heitä varten oli omat viranomaiset. Irtolaisuuden piti aiheuttaa köyhäinhuollon tarpeen tai vaikeuttaa toisen ihmisen, josta siis irtolainen oli riippuvainen, elämää taloudellisesti.⁵⁰ Irtolaisuuden katsottiin siis olevan jatkuvaa, tahallista ja tietoinen elämäntapa sitä harjoittavalle henkilölle.

---

⁴⁹ 1935 Vp. V. M. - Esitys N:o 94 (1934 Vp.), s. 2. Elektr. Dokumentti.

⁵⁰ Komiteamietintö 1986, 13–14.

1.2.2 Seuraukset irtolaisuudesta

Irtolaisuuden seuraukset irtolaiseksi todetulle henkilölle ovat käytännössä ohjaamista, kontrollointia ja jos niistä ei ole apua, niin ankarampina keinoina ovat työlaitokset ja pakkotyö. Vaikka suurinta osaa irtolaisista ei rangaistu vapausrangaistuksilla, niin työlaitokseen tai pakkotyöhön joutuminen ei ollut irtolaiselle mikään epätodennäköinen seuraus: vuonna 1937 irtolaisiksi todetuista määrättiin työlaitoksiin 16 % ja pakkotyöhön 20 %. Sen sijaan valvontaan asetettiin 18 % ja varoitus annettiin 42 % irtolaisista.⁵¹

Käytännössä pakkotyöhön määrättiin vain sellaisia irtolaisiksi todettuja henkilöitä, jotka olivat rikkoneet työlaitosten järjestystä. Tämän lisäksi "irtolaislaissa ajateltua erityistä pakkotyölaitosta ei kuitenkaan koskaan perustettu, vaan pakkotyö suoritettiin vankilassa."⁵²

Vuoden 1986 komiteamietinnön mukaan irtolaisiin kohdistuvat toimenpiteet voitiin jakaa viiteen vaiheeseen: "a) alustavat tutkimustoimenpiteet, b) ohjaavat ja tukevat toimenpiteet, c) irtolaisvalvonta, d) laitoshoido ja e) jälkivalvonta."⁵³ Alustavien tutkimustoimenpiteiden aikana oli poliisiviranomaisten hankittava todisteita pidätetyn henkilön irtolaisuudesta ja todettava, onko henkilö irtolainen vai ei. Komiteamietinnön mukaan "irtolaisuuden toteennäytössä voitiin erottaa kolme vaihetta eli irtolaiseksi epäillyn pidättäminen, poliisikuulustelu ja irtolaiseksi toteaminen. Poliisikäsittely päättyi irtolaisen vapaaksi laskemiseen tai vangitsemiseen"⁵⁴ Irtolaisen pystyi poliisin sijasta poikkeustapauksissa pidättämään myös sosiaalilautakunta tai sen alainen viranhaltija. Pidätykseen riitti se, että henkilöä epäillään irtolaisuudesta todennäköisin syin.⁵⁵

---

⁵¹ Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen 1994, 196.

⁵² Komiteamietintö 1986, 12.

⁵³ Komiteamietintö 1986, 14.

⁵⁴ Komiteamietintö 1986, 16.

⁵⁵ Komiteamietintö 1986, 16.

Kuulusteluissa saatettiin päätyä kolmenlaisiin ratkaisuihin: 1. Jos kuulusteluissa kävi ilmi, ettei henkilö ole irtolainen, oli hänet vapautettava. 2. Jos taas kävi ilmi, että henkilö ei ole irtolainen, mutta tarvitsee erityishuollon apua, oli hänelle hankittava muuta huoltoa. Tätä varten hankittiin lääkärin lausunto, jos tarve sitä vaati. 3. Sen sijaan, jos henkilö todettiin irtolaiseksi, ryhdyttävä lain mukaisiin (29 §:n 2 tai 3 momentti) toimenpiteisiin. Vaihtoehdot olivat joko laskea irtolaiseksi todettu henkilö vapaaksi ja ilmoitettava asiasta sosiaalilautakunnalle tai sitten vangitseminen ja toimitettava asia läänioikeuden käsiteltäväksi.⁵⁶

Ohjaavat ja tukevat toimenpiteet: Seuraavaksi sosiaalilautakunnan oli varoitettava ja autettava irtolaista lain 2 § säädetyllä toimenpiteillä, eli:

autettava vapautumaan epäedullisesta ympäristöstä sekä hankkimaan itselleen sopiva asunto tai työpaikka, toimitettava kotipaikkakuntaansa siellä käsiteltäväksi, avustettava saamaan sairaala- tai muuta hoitoa, jos hän oli sen tarpeessa, sekä tuettava ja ohjattava muilla sopivilla keinoilla säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan.⁵⁷

Jos yllä mainitut toimenpiteet eivät auttaneet, oli sosiaalilautakunnan määrättävä irtolainen 2 §:n 2 momentin mukaisen irtolaisvalvonnan alaiseksi. Irtolaisvalvonta kesti yhden vuoden verran, ja sinä aikana irtolaisen oli noudettava ohjeita koskien elämäntapaansa, asuinpaikkaansa, asuntoaan ja ansiotoimeaan koskien. Tätä varten irtolaisella oli valvontakirja ja hänen oli esimerkiksi pyydettävä lupa lautakunnalta, jos hän halusi vaihtaa paikkakuntaa. Jos vuoden valvonta ei riittänyt, voitiin sitä pidentää enintään yhteensä kolmeksi vuodeksi.⁵⁸

Jos irtolaisvalvonta ei ollut riittävä toimenpide henkilön saamiseksi säännölliseen elämään tai jos todettiin, että irtolainen on "vaaraksi itselleen tai muiden

---

⁵⁶ Komiteamietintö 1986, 16.

⁵⁷ Komiteamietintö 1986, 17.

⁵⁸ Komiteamietintö 1986, 18.

henkilökohtaiselle turvallisuudelle taikka ilmeiseksi häiriöksi yleiselle järjestykselle tai siveellisyydelle (irtolaislain 5§).”, oli irtolainen määrättävä laitoshoidon. Laitoshoidon pituus oli vähintään kuusi kuukautta ja sen jälkeen irtolainen voitiin päästää vapaaksi, jos vaikutti siltä, että hän eläisi säännöllistä elämää laitoksesta päästyään. Toimikunnan raportin mukaan esitykset irtolaisen määrittämisestä laitoshoidon tulivat käytännössä poliisiviranomaisilta, vaikka myös sosiaalilautakunnalla oli oikeus esittää lääninoikeudelle, että irtolainen määrättäisiin laitoshoidon.⁵⁹ Irtolaisena laitoshoidon määrätty henkilö saattoi päästä ehdolliseen vapauteen yhden kuukauden laitoshoidon jälkeen, jos oli todennäköistä, että hän eläisi säännöllistä elämää vapaana ollessaan. Ehdolliseen vapauteen päästetty henkilö oli kuitenkin kuuden kuukauden ajan irtolaisvalvonnan alaisena. Jos hän ei toiminut ohjeiden mukaisesti, oli hänen mahdollista joutua takaisin laitokseen.⁶⁰

1.2.3 Irtolaisrekisteri

14.8.1936 annettiin asetus irtolaisista pidettävästä keskusrekisteristä (270/36) ja se astui voimaan vuonna 1937. Irtolaisista pidettävä keskusrekisteri oli osa rikosrekisteriä ja siihen merkittiin irtolaiset, jotka olivat määrätty työlaitokseen tai pakkotyöhön. Tämä asetus oli voimassa vuoteen 1945 asti, jolloin voimaan astui uusi irtolaisrekisteriasetus (985/45).⁶¹ Hannele Varsan ja Vesa Heinosen Irtolaisrekisteri 1983 -kirjan mukaan irtolaisasetuksen mukaan rekisteriin merkatut ihmiset olivat jaettavissa viiteen ryhmään. Varsa ja Hannele toteavat, että asetuksen mukaan rekisteriä pidetään henkilöistä, jotka täyttävät jonkun näistä kriteereistä:

- 1. Jotka on irtolaisuudesta määrätty työlaitokseen tai pakkotyöhön;*
- 2. Jotka on määrätty irtolaisvalvonnan alaiseksi*
- 3. Joita on irtolaisuudesta varoitettu ja joihin on nähden sen ohessa on ryhdytty joihinkin huoltotoimenpiteisiin;*

---

⁵⁹ Komiteamietintö 1986, 18.

⁶⁰ Komiteamietintö 1986, 19.

⁶¹ Komiteamietintö 1986, 11.

4. *Joita on irtolaisuudesta epäiltyinä kuulusteltu, vaikkei heihin nähden olekaan ryhdytty enempiin toimenpiteisiin; taikka*
5. *Jotka on rikoksen johdosta toimitettujen kuulustelujen yhteydessä todettu irtolaiseksi. (1945 IReA)⁶²*

Irtolaisrekisteri erosi sosiaalihuollon laatimista virallisista irtolaishuoltotilastoista, koska irtolaisrekisteriin sisältyivät myös henkilöt, joita on vain kuulusteltu ja jälkimmäisessä taas henkilöt, joihin on kohdistettu huoltotoimenpiteitä. Irtolaisrekisteriä säilytettiin pitkään: henkilön tiedot poistetaan rekisteristä, kun kyseinen henkilö on joko kuollut tai viimeisimmästä ilmoituksesta on kulunut 10 vuotta. Jos henkilö on ollut työlaitoksessa tai pakkotyössä, henkilö poistetaan rekisteristä vasta hänen kuoltuaan tai täytettyään 90 vuotta.⁶³ Irtolaisrekisteristä näkee tilastotietoa siitä, mistä syystä pidätys on tapahtunut, minä vuonna se on tapahtunut, kumpaa sukupuolta pidätetty edustaa ja heidän määränsä. Poliisin tekemät irtolaisilmoitukset olivat pääasiassa seurausta irtolaispidätyksestä.⁶⁴

Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietinnässä on kaksi taulukkoa, jossa on yhteenvetoa irtolaisrekisterin tilastoista. Taulukossa 1 on kuvattu ”poliisiviranomaisten tekemien irtolaisilmoitusten korkeimmat ja alhaisimmat lukumäärät vuosien 1940–1983 aikana”. Taulukosta on nähtävillä, että irtolaisilmoitusten määrän yleinen tendenssi on ollut laskeva. Naisten osuus pidätetyistä on ollut miehiä suurempi vuoteen 1960, mutta sen jälkeen miesten osuus on ollut suurempi.⁶⁵

---

⁶² Varsa & Heinonen 1984, 14.

⁶³ Varsa & Heinonen 1984, 14.

⁶⁴ Komiteamietintö 1986, 23.

⁶⁵ Komiteamietintö 1986, 23.

Taulukko 1: Poliisiviranomaisten tekemien irtolaisilmoitusten korkeimmat ja alhaisimmat lukumäärät vuosien 1940 - 1983 välisenä aikana

Vuosikymmen korkein/ alhaisin lukumäärä		Yhteensä	Miehet ko. vuonna	%	Naiset ko. vuonna	%
1940-luku:	1949	5 297	1 305	25	3 992	75
	1945	3 090	632	20	2 458	80
1950-luku:	1954	5 182	2 224	44	2 958	56
	1956	4 265	1 893	44	2 372	56
1960-luku:	1960	4 199	1 551	37	2 648	63
	1969	3 550	2 030	57	1 520	43
1970-luku:	1970	3 363	2 040	61	1 323	39
	1979	1 539	1 198	78	341	22
1980-luku:	1980	1 487	1 099	74	388	26
	1983	1 242	985	79	257	21

Taulukkoon 2⁶⁶ on merkitty vuonna 1983 irtolaisrekisterissä olleiden pidätysperusteet sukupuolen mukaan (10 % otos):

25

Taulukko 2. Vuonna 1983 irtolaisrekisterissä olleiden pidätysperusteet sukupuolen mukaan (10 % otos)

Irtolaispidätysperuste Miehet			Irtolaispidätysperuste Naiset		
	(N)	%		(N)	%
Työnvieroksunta	477	92	Työnvieroksunta	359	85
Juopottelu	338	65	Ammattihaureus	355	84
Rikollisuus	338	65	Juopottelu	284	68
Vaara/häiriö	169	33	Kuljeksiva elämä	151	36
Kerjuu	152	29	Rikollisuus	104	25
Kuljeksiva elämä	80	15	Vaara/häiriö	41	10
Ammattihaureus	2	0	Kerjuu	38	9
Yhteensä	1 556 ^{*)}			1 332 ^{*)}	

^{*)} Yhdellä henkilöllä keskimäärin 3,1 perustetta.

Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietinnössä todetaan naisten ja miesten irtolaisuudesta ja niiden eroavaisuudesta seuraavaa:

Miesten ja naisten irtolaisuus oli monella tavalla erilaista useista yhteisistä tunnusmerkeistä huolimatta. Ammattihaureus oli naisten piirre, samoin kuljeksiva elämäntapa. Miesten piirteitä olivat rikollisuus ja vaarallisuus. Molemmat ryhmät olivat pitkittäisaineiston valossa yhtä taipuvaisia juopottelemiseen ja työnvieroksuntaan.⁶⁷

Pidätyksen perusteena oli muitakin eroavaisuuksia: rikollisuuden vuoksi pidätetty olivat keskimääräistä nuorempia ja heidät oli pidätetty Helsingissä ja suurimmaksi osaksi

⁶⁶ Komiteamietintö 1986, 24.

⁶⁷ Komiteamietintö 1986, 25.

ensimmäisen kerran 1970- ja 1980-luvuilla. Sen sijaan vanhemmilla pidätyksen perusteena oli usein juopottelu. Lisäksi pitkää rekisteriä kerryttäneiden taustalta löytyi usein kuljeskeleva elämäntapa.⁶⁸

Henkilöstä tuli siis merkintä irtolaisrekisteriin jo pelkästään siitä syystä, että oli joutunut poliisikuulusteluun epäiltynä irtolaisuudesta. Merkintä säilyi lisäksi pitkään: henkilön tiedot poistuivat rekisteristä 10 vuotta viimeisen ilmoituksen jälkeen, mutta jos henkilö oli tuomittu työlaitokseen tai pakkotyöhön, niin silloin merkintä poistui rekisteristä vasta hänen täytettyään 90 vuotta. Se on hyvin pitkä aika ottaen huomioon, että 1900-luvun alkupuolella syntyneiden suomalaisten elinajanodote oli alle 60 vuotta.⁶⁹ Irtolaisrekisteriin joutuminen oli leimaavaa ja oletettavasti aiheuttanut häpeääkin sinne merkatuille, sillä suhtautuminen irtolaisiin oli erityisesti vuoden 1936 lain alkuvuosina hyvin tuomitsevaa ja jopa ahdasmielistä.

1.3 Ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamiseksi

Sosiaaliministeriö asetti 20.6.1967 alan asiantuntijoista koostuvan toimikunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus irtolaislainsäädännön tarkistamiseksi. Heidän oli otettava huomioon muuttuneet olosuhteet, jotta laki vastaisi enemmän irtolaishuollon tarpeita. Perusteluita pakkotyön lakkauttamiselle oli useita. Irtolaislain voimaanastumisen jälkeinen yhteiskunnallinen kehitys on muun muassa vaikuttanut siihen, että irtolaisuuden esiintymismuodoissa on tapahtunut muutoksia.⁷⁰ Toimikunnan mukaan suurimman irtolaisten ryhmän muodostavat niin sanotut rappioalkoholistit, joiden hoitaminen on myös vaikeinta.⁷¹

---

⁶⁸ Komiteamietintö 1986, 25.

⁶⁹ Tilastokeskus: elinajanodote. <https://www.stat.fi/org/tilastokeskus/elinajanodote.html>

⁷⁰ Komiteamietintö 1969, 4.

⁷¹ Komiteamietintö 1969, 3.

Toimikunnan raportissa huomautetaan, että irtolaislain mukaan laitoshuollon tarkoituksena on irtolaisen kuntouttaminen eli hänen saamisensa kiinni säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan. Kuitenkin huomattava osa työlaitokseen tai pakkotyöhön joutuneista on toimikunnan mukaan "sielullisesti poikkeavia ja ruumiillisesti heikkokuntoisia."⁷² Pakkotyö ei ole kovin yleinen rangaistus ja siihen saatetaan määrätä esimerkiksi siitä syystä, että työlaitokseen määrätty irtolainen on poistunut sieltä luvatta. Siitä huolimatta pakkotyö on liian ankara rangaistus ja tulisi laista poistaa. Toimikunnan mukaan se ei saavuta haluttua lopputulosta hoidettavissa ja sen sijaan aiheuttaa vain tarpeetonta kärsimystä. Lisäksi pakkotyö laitetaan käytäntöön vankilassa ja pakkotyö on siis vankeusrangaistuksen kaltaiseksi, mitä ei irtolaislaissa tarkoitettu, vaan pakkotyön suorittajia varten olisi pitänyt perustaa omat laitoksensa.⁷³

Toimikunta ehdottaa pakkotyötä kokonaan poistettavaksi myös irtolaislailla hoidettavilta henkilöiltä. Sen tilalle ehdotetaan samantapaista uudistusta kuin PAV-laille tehtiin aikaisimmin vuonna 1962. Pav-laissa (10.2.1961/96) huoltolaan tai työlaitoksen voidaan määrätä, mutta on mahdollistettava huollettavien saavan lääkityksensä, jos sellaista on. (25.8.1962/460) pav-lakiin tehdyssä muutoksissa poistettiin työlaitos ja pakkotyöseuraamus päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjiltä. Lisäksi he ehdottavat myös muita uudistuksia irtolaislakiin ja sen sijaan, että jokainen pykälä muutettaisiin erikseen, he ehdottavat lain kumoamista ja uuden samannimisen lain perustamista tilalle, jossa mainitut muutokset on otettu huomioon.⁷⁴ Komitean tekemät lakiehdotukset olisivat kuitenkin tarkoitettu väliaikaisiksi, sillä käynnissä oli komiteatasolla sosiaalilainsäädännön uudistaminen, joka vaikuttaisi myös irtolaislainsäädäntöön.⁷⁵

---

⁷² Komiteamietintö 1969, 5–6.

⁷³ Komiteamietintö 1969, 6.

⁷⁴ Komiteamietintö 1969, 7.

⁷⁵ Komiteamietintö 1969, 34.

Osa ehdotetuista muutoksista toteutuivat, mutta uutta lakia ei kuitenkaan säädetty vuoden 1936 lain tilalle. Muutoksen koki esimerkiksi 5 §: sen sijaan, että irtolainen pyrittäisiin palauttamaan "säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan" irtolainen pyritään palauttamaan "säännölliseen elämäntapaan". Muutoksella haluttiin vähentää epämääräistä tulkintaa ja rajoittaa pakkolaitokseen joutuvien määrää.⁷⁶ Vuoden 1971 sosiaalihuollon periaatekomitean mietinnössä mainitut sosiaalihuollon toimintaperiaatteet olivat yksilön vapautta kunnioittavia. Esimerkiksi palveluhenkisyys lähtee yksilöiden ja perheiden tarpeista, eikä yhteisöllisten intressien toteuttamista yksilöä vastaan. Komitea ei täysin vastustanut pakkotoimintoja, mutta "sellainen vapaudenriisto, joka merkisi yksinomaan yhteiskunnan intressin toteuttamista, ei kuulunut sosiaalihuollon piiriin."⁷⁷

1970-luvulla irtolaisia alettiin hoitamaan samoissa huoltoloissa kuin PAV-lailla hoidettaviakin. Hirvosen mukaan aikaisemmin irtolaisina käsitellyt henkilöt hoidettiin monissa kunnissa päihdehuollon tai sosiaalihuollon keinoin. Muutenkin työlaitosten määrä alkoi vähenemään: "työlaitoksia ryhdyttiin muuttamaan kunnallisiksi huoltoloiksi, joista tuli sittemmin erityispäihdehuoltojärjestelmän alueellisia laitoksia". Vuonna 1977 säädettiin laki lapsen elatuksen turvaamiseksi ja sen jälkeen elatusvelvollisuutensa laiminlyöviä perhepinnareita ei enää määrätty työlaitoksiin.⁷⁸ Irtolaislakiin tehtiin jälleen lakimuutos vuonna 1982 ja se astui voimaan 1.1.1984. Sen mukaan irtolaisia enää määrätty työlaitoksiin. Sen sijaan heidät voitiin määrätä samankaltaiseen laitoshoittoon kuin PAV-lailla hoidetutkin. Irtolaislain kumoamista ehdotettiin irtolaislain kumoamista, sillä irtolaisuuden tunnusmerkkejä ei enää nähty tarpeeksi hyvänä perusteluna tahdonvastaiselle hoidolle.⁷⁹

---

⁷⁶ Hänninen et al 2013, 30.

⁷⁷ Hänninen et al 2013, 31.

⁷⁸ Hänninen et al 2013, 32.

⁷⁹ Hänninen et al 2013, 33.

1.4 Irtolaislain jälkeen: kumoamisen jälkivaikutukset

1980-luvulla päihdehuoltolain uudistamisen yhteydessä kumottiin Irtolaislaki ja PAV-laki. Irtolaislain kumoaminen ei tarkoittanut sitä, että irtolaisina pidettyjä henkilöitä ei enää ollut, mutta käsitykset olivat muuttuneet siitä, millainen käytös oli paheksuttavaa ja onko sosiaaliset ongelmat yhteiskunnan vai yksilön syytä ja vastuulla selvittää. Yleisesti ottaen laki nähtiin vanhentuneena, eikä irtolaisen määritelmä enää vastannut sitä, millaisiin henkilöihin toimenpiteitä kohdistettiin. Suurin osa irtolaisina hoidetuista oli päihdeongelmaisia ja heillä oli ongelmia perusasioiden hoitamisessa kuten esimerkiksi asunnon saamisessa. Lisäksi irtolaisilla oli voitu puuttua prostituutioon, kerjäämiseen ja sellaisten henkilöiden toimintaan, jotka aiheuttivat taloudellista räsytystä läheisillensä.⁸⁰

Vuonna 1985 sosiaali- ja terveysministeriö asetti toimikunnan tutkimaan irtolaislain kumoutumisen vaikutuksia ja harkitsemaan toimia mahdollisiin tuleviin ongelmiin, mitä lain kumoaminen saattaisi aiheuttaa. Valmiita huolenaiheita olivat muun muassa, miten irtolaisuuteen liittyviin negatiivisiin ilmiöihin, kuten prostituutioon ja kerjäämiseen, voidaan puuttua. Lisäksi haluttiin ennakoida, miten irtolaislain kohteena olleita henkilöitä voitaisiin auttaa jatkossa: mitkä olisivat sosiaali- ja terveysviranomaisten sekä poliisin tehtävät heidän kanssaan ja miten sosiaalihuollon ja päihdehuollon palveluja voitaisiin kehittää heille paremmin toimiviksi.⁸¹

Vuoden 1986 komiteamietinnössä todetaan toimikunnan olleen lähtökohtaisesti sen ajatuksen kannalla, ettei irtolaislain tilalle tule säätää uutta vastaavaa lakia:

Perinteiset irtolaishuollon perusteet, kuten kuljeksiva elämä, kerjuu, ammattihaureus ja epäsiiveellinen elämä, edustivat lain kumoamisvaiheessa ainoastaan viidettä osaa kaikista irtolaistapauksista.

---

⁸⁰ Komiteamietintö 1986, 104.

⁸¹ Komiteamietintö 1986, 2.

Lailla oli merkitystä vain eräillä suurimmilla paikkakunnilla, ja lakia aikaisemmin soveltaneista kunnista monet olivat luopuneet sen käytöstä.⁸²

Irtolaislain ja PAV-lain tilalle tulleen uuden alkoholilainsäädännön hoidettavaksi kuuluu suuri osa henkilöistä, jotka olivat aiemmin kuuluneet irtolaislain hoidettavaksi. Erityisesti näitä olivat sellaiset henkilöt, joilla elämänhallintaongelmat johtuivat päihteiden liiallisesta kulutuksesta. Kaikkia henkilöitä se ei siis kattanut, ja vuoden 1986 komiteamietinnössä luetellaan väliinpuotoajiksi seuraavia ihmisryhmiä: prostituoidut, kerjääjät sekä elämäntavallaan vanhemmilleen rasisista aiheuttavat henkilöt. Komiteamietinnön mukaan nämä ihmisryhmät ovat siinä mielessä ongelmallisia, että saattavat haitata yleistä järjestystä ja turvallisuutta.⁸³ Irtolaislailla oli nimen omaisesti ollut paikka järjestyksen ja turvallisuuden takaamisessa.⁸⁴ Samoin myös poliisilaki (84/66) ja lakia täydentävä poliisiasetus (737/85) sekä rikoslaki (39/1889) olivat lakeja ja säädöksiä, jotka antoivat viranomaisille, kuten poliisille, työkaluja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden takaamiselle.⁸⁵ Vuoden 1986 komiteamietintö tuli siihen lopputulokseen, että vaikka irtolaislailla onkin voitu puuttua sosiaalisista ongelmista johtuvaan monenlaiseen ongelmakäyttäytymiseen, niin on useampi laki, joita voidaan soveltaa mahdollisia ongelmatilanteita varten. Irtolaislain tai vastaavan lain säätäminen ei ole välttämätöntä näiden tilanteiden ratkaisemista varten.⁸⁶

Vuoden 1986 komiteamietinnön mukaan aikaisemmin irtolaislailla käsiteltyjen henkilöiden hoidossa tapahtuu huomattava muutos, kun heidän hoitonsa järjestetään uuden päihdehuoltolain keinoin. Yhtenä eroavaisuutena on se, ettei irtolaislaissa ollut vapaaehtoista hoitoa koskevia säännöksiä. Irtolaislain ja PAV-lain aikaan asteittain kovenevan huoltotoimenpiteet käynnistyivät, kun päihteiden väärinkäytöstä oli aiheutunut tarpeeksi sosiaalista haittaa.⁸⁷ Sen sijaan uuteen päihdehuoltolakiin

---

⁸² Komiteamietintö 1986, 81.

⁸³ Komiteamietintö 1986, 82.

⁸⁴ Komiteamietintö 1986, 81.

⁸⁵ Komiteamietintö 1986, 82–83.

⁸⁶ Komiteamietintö 1986, 81.

⁸⁷ Komiteamietintö 1986, 96.

siirtymisen jälkeen palvelujen saanti perustuu vapaaehtoisuuteen ja oma-aloitteisuuteen. Lisäksi hoidon toteuttamisessa ja kehittämisessäkin lähdetään hoidon tarvitsijan ja hänen läheistensä edusta: ”päihteiden käyttäjä on oikeutettu päihdehuollon palveluihin, mikäli hänelle aiheutuu päihteiden käytöstä sosiaalisia tai terveydellisiä haittoja. Päihdehuollon tehtävänä on myös ongelmakäytön ehkäiseminen ja vähentäminen”.⁸⁸ Tahdosta riippumattomaa hoitoa annetaan vain sellaisille henkilöille, joille se on välttämätöntä heidän omaksi parhaakseen väkivaltaisuuksien tai terveydellisen vaaran vuoksi, lisäksi tahdon vastaisen hoidon kesto on lyhennetty.⁸⁹

Mitä tulee väliinputoajina pidettyyn ryhmään, eli ammattihaureuden harjoittajiin, kerjääjiin sekä elämäntavoillaan läheisilleen haittaa tuottaviin henkilöihin, niin heihinkin voidaan soveltaa muita lakeja irtolaislain kumottua. Myöskään yleisen järjestyksen ylläpitoon ei tarvita irtolaislakia. Irtolaislain jälkeen näihin ryhmiin liittyviin ongelmatilanteisiin voidaan puuttua muilla laeilla ja säännöksillä, vaikkei laki suoraan niitä kieltäisi; esimerkiksi rikoslain 20 luvun 8 § kieltää parituksen ja sen yrityksen. Myös kerjäämiseen voidaan soveltaa rikoslakia, esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, jossa se ei ole vain harmitonta rahan pyytämistä, vaan siihen liittyy kiristystä, väkivallan uhkaa tai ryöstämistä.⁹⁰ Lisäksi poliisilain 19 §:n ensimmäisellä momentilla voidaan puuttua yleistä järjestystä tai turvallisuutta uhkaavaan käyttäytymiseen.⁹¹ Läheisilleen haittaa tuottavien henkilöiden elämään saattaa liittyä työn vieroksunta ja käytöksen osasyynä esimerkiksi päihteet ja vaikeus saada asunto. Tilanteisiin saattaa liittyä väkivaltaa ja uhkailua. Perheiden sisäisiin ongelmiin puuttuminen voi olla vaikeaa, sillä perhesiteiden vuoksi ulkopuolista apua ei aina haluta. Työtä vierovia varten on vuoden 1986 komiteamietinnön mukaan riittäviä säännöksiä: ”tällä hetkellä voimassa olevat säännökset työvoimapolitisista edellytyksistä, työttömyysturvasta ja toimeentulotuesta sisältävät riittävän työhön kiinnittämättömyyteen liittyvän valvonnan, myös ko. ryhmän kohdalla.”⁹²

---

⁸⁸ Komiteamietintö 1986, 97.

⁸⁹ Komiteamietintö 1986, 97.

⁹⁰ Komiteamietintö 1986, 86–87.

⁹¹ Komiteamietintö 1986, 90.

⁹² Komiteamietintö 1986, 106.

Irtolaislain kumoamisen jälkeen irtolaiskäsite ei poistunut kokonaan lainsäädännöstä: irtolaiset mainitaan muutamissa laeissa, mutta siitä huolimatta useimmista niistä viittaukset irtolaisiin menettivät merkityksensä irtolaislain kumoamisen jälkeen.⁹³

Johtopäätökset

Vuoden 1936 irtolaislaki oli jatkumoa irtolaisuuden sääntelylle, joka juontaa juurensa pitkälle historiaan. Samankaltaisuutta sitä edeltävään lakiin oli se, ettei siinäkin irtolaisten käsittely tapahtunut tuomioistuimen kautta. Erona taas oli se, että uusi laki määritteli useamman ihmisen irtolaiseksi: enää irtolaisuuden seuraamuksilta ei päässyt välttymään esimerkiksi siitä syystä, että taskun pohjalla pyöri muutama pennin pyörä. 1930-luvulla elettiin pula-aikaa, eikä irtolaisten viettämää normeista poikkeavaa elämää katsottu hyvällä, vaan työtä välttelevät kuljeskelijat joutuivat viranomaiskontrollin kohteeksi.

Irtolaislain voimassaolon aikana yhteiskunta kävi läpi valtavia muutoksia ja suhtautuminen huono-osaisiin irtolaisiin muuttui radikaalisti. Ymmärrys siitä, millaisista henkilöistä on kyse, muuttui ja samoin muuttui ymmärrys siitä, että irtolaiset tarvitsevat ennemminkin hoitoa sosiaalisiin ongelmiinsa, kuin rangaistuksia. 1930-luvulla lakia säätäessä vallitsi ajatus siitä, että irtolaisia tulisi rangaista ja saada rangaistusten avulla kiinni säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan. Irtolaisuuden nähtiin aiheuttavan levottomuutta ja järjestyshäiriöitä ja yhteiskunnan etu oli edellä.

---

⁹³ Komiteamietintö 1986, 95–96.

Tapa ajatella muuttui kuitenkin nopeasti. Esimerkiksi jo irtolaishuoltotoimikunnan osamietinnössä vuodelta 1972 puhutaan siitä, miten irtolaislaki on nykyaikaistamisen tarpeessa ja ehdottavat muun muassa pakkotyön poistoa, sillä se nähtiin liian ankarana rangaistuksena irtolaisuudesta. Lisäksi irtolaisten ymmärrettiin olevan suurimmaksi osaksi pahasti alkoholisoituneita henkilöitä.⁹⁴

Erityisesti irtolaislain säätämisen ja kumoamisen aikoja verratessa huomaa, että asennemuutos tapahtui myös sen suhteen, tulisiko etusijalle laittaa yhteiskunnan vai yksilön etu. Sen lisäksi, että irtolaisten koettiin aiheuttavan järjestyshäiriöitä, kuten kerjäämistä ja prostituutiota, niin 1930-luvun pula-aikana pelättiin, että huonotapaiset irtolaiset vetävät kunniallisiakin kansalaisia kurjuuspolulle heidän viitoittamalleen tielle. Irtolaisuuden kontrollointi oli siis ensisijaisesti yhteiskunnan etu. Kontrollilla pyrittiin siihen, että irtolaiset saatiin kiinni normien mukaiseen elämään.

Irtolaislain kumoamisen aikoihin taas ajateltiin niin päin, että irtolaisina aiemmin käsiteltyjen hoidossa kuuluu olla heidän oma etunsa etusijalla. Motiivi hoidon tarjoamiselle oli siis aivan eri ja se oli myös luonteeltaan erilaista. 1930-luvulla irtolaiset pyrittiin ohjaamaan säännölliseen ja kunnialliseen elämään kiinni ohjauksella ja asteittain kovenevilla rangaistuksilla, kun taas 1980-luvulla pyrittiin tarjoamaan matalan kynnyksen apua erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsiville henkilöille. Lisäksi aikaisemmin irtolaisina käsitellyt henkilöt ymmärrettiin olevan suurimmaksi osaksi pahastikin alkoholisoituneita henkilöitä ja joihin kohdistuneet irtolaislain tarkoittamat toimenpiteet ovat tehottomia, eikä heitä palvelevia.

---

⁹⁴ Komiteamietintö 1969, 2.

2 Irtolaisista käytyä keskustelua eduskunnassa 1930- ja 1980-luvuilla

Tässä pääluvussa käsittelen irtolaisista ja irtolaisuudesta käytyä keskustelua eduskunnassa. Käyn ensin läpi 1930-luvulla käytyjä keskusteluja ja sen jälkeen 1980-luvulla käytyjä keskusteluja, molemmat omissa alaluvuissaan. Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, millaisia asenteita irtolaisia kohtaan esiintyi ja mistä nämä asenteet ja mielipiteet johtuivat. Lisäksi vertaan sitä, miten asenteet muuttuivat, kun näitä vuosikymmeniä verrataan toisiinsa.

Pääluvussa käytän lähteinä eduskunnan digitoiduista arkistoista löytyviä pöytäkirjoja ja asiakirjoja. Olen niistä valinnut pääasiassa avoimia keskusteluja ja kannanottoja koskien irtolaislain perustamiseen ja kumoamiseen liittyen. Lyhyet viittaukset irtolaisiin tai irtolaislakiin olen rajannut pois.

2.1 Huono-osaisten orjuuttamista vai auttamista kaidalle tielle? Keskustelu irtolaisista ja irtolaisuudesta 1930-luvun eduskunnassa

Tässä alaluvussa tarkastelen irtolaisista käytyä keskustelua 1930-luvun eduskunnassa. Käsittelyyn olen valinnut sellaiset keskustelut, joissa irtolaisiin tai irtolaislakiin otetaan kantaa. Tällaisia puheenvuoroja ja niiden yhteydessä ilmaistuja mielipiteitä analysoimalla voi tehdä johtopäätöksiä siitä, millaisia asenteita irtolaisia kohtaan oli 1930-luvun kansanedustajilla.⁹⁵

---

⁹⁵ Käytetyt lähteet ovat peräisin Eduskunnan www-sivuilta löytyvästä digitoidusta arkistosta. Läpikäytyt vuodet ovat 1930–1939. Hakusanana olen käyttänyt tähdellä lyhennettyä avointa hakusanaa “irtolai*”, joka muun muassa tuo esiin sanat “irtolainen”, irtolaisuus”, “irtolaiset”, “irtolaislaki” ja niiden sanamuodoilla varustetut pöytäkirjat ja muut asiakirjat.

2.1.1 Keskustelu eduskunnassa 1930-luvulla

Vuoden 1930 toisilla valtiopäivillä, 4.11.1930, jätettiin hallitukselle kaksi toivomusaloitetta, joissa pyydetään hallitusta valmistelemaan ja jättämään Eduskunnalle esitys uudesta irtolaislaista:

Toivomusaloite numero 22: Kuusi edustajaa, B. H. Päivänsalo (Kok.), Eero Nurmesniemi (ML), P. Ruotsalainen (ML), E. V. Frenckell (RKP), Taave Junnila (Kok.) ja Alli Kallioniemi (Kok.) jättivät Helsingissä 28.10.1930 päivätyyn kirjeen, jossa toivovat hallituksen kiirehtivän esityksen antamista ja alkaisi valmistelemaan uuden irtolaislain esitettäväksi eduskunnalle. Heidän mukaansa irtolaisten viettämä elämä on "vaaraksi yleiselle turvallisuudelle, järjestykselle ja siveellisyydelle." Irtolaisia on heidän mukaansa tuhansia ja he eroavat työttömistä siinä, että he eivät ole työtä tehneet, vaan kuljeksivat paikkakunnalta toiselle ja kerjäävät.⁹⁶

Toivomusaloite n:o 23: Myös Väinö Voionmaa (SDP) ja Aino Lehtokoski (SDP) jättivät pyynnön hallitukselle irtolaislain valmistelusta ja esittämisestä eduskunnalle. He kuvailevat irtolaisia huomattavasti kovasanaisemmin:

Irtolaiset merkitsevät valtiollemme suurta vaaraa, ne muodostavat yhteiskunnan pohjasakan, väestöaineksen, jolle on ominaista tapojen turmelus, alistumattomuus lailliseen järjestykseen ja kuljeskeleminen, niihin miltei välttämättömästi liittyvine rikoksineen ja muine pahoine töineen.⁹⁷

He ovat myös huolissaan siitä, että heidän aikansa taloustilanteessa eli pula-aikana, yhä useampi henkilö ajautuu irtolaisuuteen ja elättäisi itsensä epärehellisin keinoin.⁹⁸

---

⁹⁶ 1930 toiset valtiopäivät, Toiv. Al. N:o 22, s 243. Elektr. Dokumentti.

⁹⁷ 1930 toiset valtiopäivät, Toiv. Al. N:o 22, s. 244. Elektr. Dokumentti.

⁹⁸ 1930 toiset valtiopäivät, Toiv. Al. N:o 22, s. 244. Elektr. Dokumentti.

Molemmissa toivomusaloitteissa selviää syy, miksi edustajat näkevät tarvetta uudelle irtolaislaille ja toisaalta mitä he irtolaisista ajattelevat. Irtolaiset nähtiin molemmissa aloitteissa ongelmia aiheuttavana ihmisryhmänä. Voionmaan ja Lehtokosken jättämässä pyynnössä tulee esille kovempi asenne, sillä kuvailevat irtolaisia yhteiskunnan pohjasakaksi. Molemmissa tulee kuitenkin esille saman suuntaisia huolen aiheita, mitä irtolaiset heidän mukaansa aiheuttavat: vaaraa yleiselle turvallisuudelle, kuljeskelua paikkakunnalta toiselle, kerjäämistä ja jopa rikosten tekoa. Ongelmallisena koettiin myös irtolaisten elämäntyyli ja irtolaisuus itsessään, joka ei vastannut yhteiskunnan ihanteita.

26.4.1932 päivätyssä laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä⁹⁹ annettiin vastaus koskien toivomusaloitteita 22 ja 23, joissa pyydetään hallitusta valmistelemaan uusi irtolaislaki. Valiokunta yhtyy mielipiteeseen, että uudelle irtolaislaille on tarvetta. Sen sijaan pyyntö, että irtolaisia tulisi sijoittaa työlaitokseen jo ennen lain valmistumista, ei ole toteutettavissa. Uutta irtolaislakia on hallituksen toimesta valmisteltu jo useampia kertoja ennen nyt valmisteilla olevaa irtolaislakia. Valiokunnan mukaan irtolaislaille on tällä hetkellä kiireellinen tarve jatkuneen pula-ajan vuoksi, joka uhkaa lisätä irtolaisten määrää. Tämän ajankohdan vuoksi on valiokunnan mielestä syytä ryhtyä toimenpiteisiin irtolaisuuden ehkäisemiseksi jo ennen lain valmistumista, jos se vain on mahdollista:

Kun nykyinen taloudellinen aika on omansa edistämään irtolaisuuden lisääntymistä ja sen vahingollisia seurauksia, on valiokunnan mielestä näyttänyt tarpeelliselta, että jo ennen kysymyksessä olevan lain valmistumistakin, ryhdytään kaikkiin mahdollisiin keinoin ehkäisemään irtolaisuutta ja tukemaan sitä tarkoittavia toimenpiteitä. Kuitenkaan irtolaisten työlaitoksiin sijoittaminen ei ole mahdollista.¹⁰⁰

Mukana asian käsittelyssä ovat olleet puheenjohtaja Antti Junes (ML) ja jäsenet Kaarlo Anttila (Kok.), Levi Jern (RKP), Antti Kaura (ML), Jooseppi Kauranen (ML), Väinö Kivisalo

---

⁹⁹ Laki- ja talousvaliokunnan mietintö N:o 7, s. 1–2. Elektr. Dokumentti.

¹⁰⁰ 1932 Vp. - Toiv. al. miet. N:o 40 (Aloite 1930 II Vp.), s. 1–2. Elektr. Dokumentti.

(SDP), Hilma Koivulahti-Lehto (SDP), Urho Kulovaara (SDP), Hjalmar Lindqvist (SDP), Jalmari Linna (SDP), Ville Nikkanen (Kok.), Torsten Rothberg (RKP) ja Sulo Salo (ML) sekä varajäsenet Matti Lahtela (ML) ja Kustaa Perho (SDP).¹⁰¹

29.4.1932 on päivätty ”Eduskunnan toivomus irtolaislain aikaansaamista tarkoittavan esityksen antamista”, joka on osoitettu hallitukselle. Siinä on kuvailtu irtolaisia samanlaisin sanankääntein kuin toivomusaloitteissakin:

*Maassamme on suuri joukko sellaisia henkilöitä, jotka, haluamatta ryhtyä vakavaan työhön, kuljeksivat paikkakunnalta toiselle, hankkien elatuksena joko kerjäämällä tai muulla hyvien tapojen vastaisella tavalla. Tällainen väestöaines, jolle on ominaista tapojen turmelus ja alistumattomuus yhteiskuntajärjestykseen, merkitsee yhteiskunnalle suurta vaaraa. Vallitsevan pula-ajan johdosta on tämä vaara entistä suurempi. Kun toimenpiteet kasvavaa rikollisuutta vastaan tulevat yhä välttämättömämmiksi, irtolaisuuslainkin säätäminen on kiireellisen tarpeen vaatima.*¹⁰²

Lisäksi Eduskunnan jättämässä toivomuksessa toivotaan hallitusta antamaan Eduskunnalle esitys uudeksi irtolaislaiksi ja jo ennen irtolaislain valmistumista ehkäisisi irtolaisuuden lisääntymistä kaikin mahdollisin keinoin.¹⁰³

Köyhäinhuoltolain muuttamisesta käytiin keskustelua eduskunnassa 12.12.1932. Edustaja Antti Junes (ML) ottaa puheenvuorossaan kantaa myös irtolaisiin puhuessaan esityksen 56 § säännöksestä, jonka mukaan henkilön, joka on itselleen tai perheelleen saanut kunnalta köyhäinhoitoa, tulisi se hyvittää takaisin mahdollisuksiensa mukaan. Osittain irtolaisuuden lisääntymisen hän laittaa säännösten monimutkaisuuden ja epäselvyyden piikkiin. Junesin mukaan köyhäinhuoltolaki on mahdollisesti ohjannut

---

¹⁰¹ 1932 Vp. - Toiv. al. miet. N:o 40 (Aloite 1930 II Vp.), s. 1–2. Elektr. Dokumentti.

¹⁰² 1932 Vp. Toiv. al. miet. N:o 40 (Aloite 1930 II vp.). Laki- ja talousvaliokunnan mietintö N:o 7 irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta, s. 1–2. Elektr. Dokumentti.

¹⁰³ 1932 Vp. Toiv. al. miet. N:o 40 (Aloite 1930 II vp.). Laki- ja talousvaliokunnan mietintö N:o 7 irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta, s. 1–2. Elektr. Dokumentti.

sosialista huoltotoimintaa enemmän kuin muut lait, mutta hänen mukaansa se “nyt huonompien aikojen tultua” aiheuttaa kunnille taloudellisia vaikeuksia. Todennäköisesti hän viittaa pula-aikaan ja mainitseekin “valtaviin mittasuhteisiin” nousseen työttömyyden.¹⁰⁴

Irtolaisuuden hän näkee negatiivisena asiana yhteiskunnalle ja puheenvuorossaan hän kuvailee asiaa varsin kovasanaisesti:

Säännösten monimutkaisuuden, osittain puutteellisuudenkin vuoksi on irtolaisuus sen sanan nykyaikaisessa kuvassa päässyt meillä rehottamaan ja lisääntymään tavattomassa määrässä, turmellen ja vesittäen moraalialla yhteiskunnallisista velvollisuuksista ja siten lisäten ja kohottaen köyhäinhoitokustannuksia usein tältäkin osalta hyvinkin tuntuvassa määrässä. Tällainen tilanne ja tästä aiheutuvat toimenpiteet ovat usein aiheuttaneet tyytymättömyyttä voimassa olevaan lakiin, kun on nähty, kuinka sen varjossa huonotapaiset ja perheensä toimeentulosta välittämättömät henkilöt ovat voineet vuosikausia piileksiä ja välttyä hänelle kuuluvista velvollisuuksista.”¹⁰⁵

Irtolaisuuden hän näkee haitallisena asiana, sillä se muun muassa turmelee moraalialla ja haittaa henkilön suoriutumista velvollisuuksistaan eli itsensä ja perheensä toimeentulon turvaamisesta, ja tulee lisäksi yhteiskunnalle kalliiksi köyhäinhoitokustannusten muodossa. Lisäksi irtolaiset ihmisryhmänä ovat yksi syy siihen, miksi hän kokee köyhäinhoitolain toimimattomaksi ainakin pula-ajan taloustilanteessa.

Edustaja Bror Hannes Päivänsalo (Kok.) lausuu pitkässä puheenvuorossaan huolensa muun muassa ihmisten liikkuvuudesta. Hän ottaa kantaa lakiehdotuksen 40 §, jonka mukaan kotipaikkaoikeuden saavuttaa henkilön asuttua kunnassa 2 vuotta, ja joka

---

¹⁰⁴ Ehdotukset laiksi köyhäinhoitolain muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 50 § ja 56 §:n muuttamisesta, s. 1708. Elektr. Dokumentti.

¹⁰⁵ Ehdotukset laiksi köyhäinhoitolain muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 50 § ja 56 §:n muuttamisesta, s. 1709. Elektr. Dokumentti.

oikeuttaa sen jälkeen saamaan köyhäinhoitoapua kyseisessä kunnassa. Rajoitus vähentäisi ihmisten liikkuvuutta, jota hän ei pidä hyvänä asiana:

nyt on niin, että ihmisillä ei oikeastaan ole mitään kotipaikkaa, jonka ne tuntisivat omaksensa. He eivät kiinny kotipitäjäänsä, eivät sen peltoihin, eikä sen kirkkoon, eikä kotipitäjäänsä koko ympäristöön ja oloihin, vaan ne jäävät sille ihan vieraksi. Siitä johtuu, että mustalaisveri yhä kiihtyy ja ihmiset eivät lopuksi tunnusta mitään paikkakuntaa omaksensa. Minusta se on ollut meidän kansamme voima, että ihmiset ovat pysyneet kotipaikoillaan tähän asti enemmän kuin nyt viime vuosina on tapahtunut. Ihmisillä on ollut joku kotikontu, joku rakkaus kotiin ja kotiseutuun, ja se on tehnyt voimakkaaksi meidän kansamme.¹⁰⁶

Liikkuvuudessa hän pitää huolestuttavana erityisesti sitä, että ihmiset liikkuvat maalta kaupunkiin ja koettavat esimerkiksi kerjäämällä saada elantonsa siihen asti, että saavat kotipaikkaoikeuden ja sitä kautta oikeuden köyhäinhoitoapuun. Tätä tekevät muun muassa irtolaiset, jotka yrittävät tällä tavoin jäädä Helsinkiin.¹⁰⁷

29.4.1932 Eduskunnassa käsiteltiin ehdotuksia uudeksi irtolaislaiksi ja pohjana oli laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 7.¹⁰⁸ Puheenvuoron esittää ainoastaan edustaja Bror Hannes Päivänsalo (Kok.). Hän sanoo olevansa tyytyväinen laki- ja talousvaliokunnan ponsiin, ja lausuu irtolaisista ja irtolaislain tarpeellisuudesta seuraavanlaisesti:

Meillä on olemassa yhä kasvava irtolaisarmeija, joka suuresti häiritsee ja tuottaa kärsimyksiä yhteiskunnalle ja yksityisille kansalaisille, ja vielä saattaa horjuvia luonteita antautumaan samalle tielle, johon he ovat antautuneet. Meillä ei ole varaa tuhjata kansan voimaa ja nähdä, että rikollisuus kasvaa suuresti juuri tämän irtolaisarmeijan kautta. Nyt kyseinen irtolaislaki ja asetukset ovat aivan liian monimutkaisia,

---

¹⁰⁶ Ehdotukset laiksi köyhäinhoitolain muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 50 § ja 56 §:n muuttamisesta, s. 1712. Elektr. Dokumentti.

¹⁰⁷ Ehdotukset laiksi köyhäinhoitolain muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 50 § ja 56 §:n muuttamisesta, s. 1712. Elektr. Dokumentti.

¹⁰⁸ Vuoden 1932 valtiopäivät 29.4.1932. Pöydällepanot. 17) Irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta laadittu laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 7, s. 829. Elektr. Dokumentti.

pitkäveteisiä ja tehottomia. Sen tähden minusta on ylen tärkeätä, että irtolaisuuskäsite laajentuu ja että ryhdytään kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin, ennen kuin irtolaisjoukko on kasvanut niin suureksi, että se suorastaan terrorisoi koko yhteiskuntaa ja valtiota. Nykyään joutuvat työnhaluiset rehelliset työttömät työmiehet usein kärsimään työhaluttomien irtolaisten tähden. Senkin tähden olisi minusta tärkeätä, että se joukko, joka tuottaa vain turmiota yhteiskunnalle, tulisi erotetuksi rehellisten työttömäin joukosta.¹⁰⁹

Päivänsalo ottaa puheenvuorossaan todella kovasanaisesti kantaa irtolaisiin ja irtolaislain uudistamisen tarpeellisuuteen. Päivänsalon mukaan irtolaisten määrä on siis kasvamaan päin ja aiheuttavat olemassaolollaan sen vaaran, että myös rehelliset kansalaiset ajautuvat irtolaisuuteen heidän esimerkkinsä kautta. Irtolaisuuden ja sen lisääntymisen hän yhdistää myös kasvavaan rikollisuuteen. Lisäksi hän näkee irtolaiskäsitteen laajentamisen ja muuttamisen hyvin tarpeellisena, ettei rehelliset työt haluavat työttömät miehet joudu turhaan kärsimään seurauksia irtolaisuudesta. Irtolaisia hän kutsuu "joukoksi", "irtolaisarmeijaksi" ja hänen maalaamassaan uhkakuvassa tämä irtolaisarmeija kasvaa niin suureksi, että se pääsee terrorisoimaan koko yhteiskuntaa.¹¹⁰

14.11.1933 eduskunnassa keskusteltiin lakialoitteesta "ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä."¹¹¹ Käsittelyn pohjalla on suuren valiokunnan keskustelu nro 13. Yleiskeskustelun aikana viitattiin myös irtolaisiin ja irtolaislakiin useaan otteeseen. Sisäasiainministeri Puhakka on skeptinen lakiehdotuksen suhteen, sillä siitä ei hänen mukaansa ole isoa vaikutusta jo nykyisiin lakeihin, joilla on mahdollista vaikuttaa

---

¹⁰⁹ Vuoden 1932 valtiopäivät 29.4.1932. Pöydällepanot. 17) Irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta laadittu laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 7, s. 861. Elektr.

¹¹⁰ Vuoden 1932 valtiopäivät 29.4.1932. Pöydällepanot. 17) Irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta laadittu laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 7, s. 861. Elektr. Dokumentti.

¹¹¹ Vuoden 1933 valtiopäivät 14.11.1933. Ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä, s. 743. Elektr. Dokumentti.

samoihin asioihin. Esimerkiksi yleiseen työhön voidaan 1883 irtolaisasetuksen mukaan tuomita pahantapaista elämäntapaa viettävät henkilöt yleiseen työhön, ja samoin se olisi edelleen seuraus irtolaisesta elämäntavasta vuoden 1932 irtolaislakiehdotuksessa. Puhakka kritisoi yleisen työn käyttöä ojennustoimenpiteenä ”epäjohdonmukaisena ja periaatteellisesti arveluttavana”, kun siihen määrääminen ei joudu rikoksesta tai sen ennaltaehkäisystä.¹¹²

Edustaja Viljami Kalliokoski (ML) näkee päihdeongelmaisten määräämisen yleiseen työhön hyvänä puolena yhteiskuntaa suojelevan vaikutuksen: ”yhteiskunta tulee suojeltua tälläkin toimenpiteellä niiltä vaaroilta, joita väkijuomarikollisten vapauteen laskeminen yhteiskunnalle tuottaa.” Hänen mukaansa suuria rikollisia varten on pakkolaitos ja häpeällistä elämäntapaa viettäviä väkijuomarikollisia varten taas yleinen työ. Hän on skeptinen sen suhteen, että pelote yleiseen työhön määräämisestä vie pelotevaikutusta pakkolaitosrangaistuksesta:

Epäilyksillä että tällä muutoksella poistettaisiin tämän seuraamuksen teho ja tehtäisiin tämä seuraamus vähemmän pelottavaksi rikollisten keskuudessa, ei mielestäni pitäisi olla aihetta, sillä toki irtolaisten joukkoon leimatuksi tuleminen pitäisi olla häpeällistä ja niin häpeällistä kuin pakkolaitokseen joutuminenkin jopa häpeällisempääkin, ja siltä kannalta arvostellen pitäisi tämän toimenpiteen vaikuttaa ennakkoehkäisevästi vähintään yhtä suuressa määrässä kuin tietoisuus pakkolaitokseenjoutumisesta rikollisuuden seurauksena.¹¹³

Pitkän puheenvuoron lopuksi hän vielä sanoo kannattavansa lakiesitystä, sillä haluaa tehdä voitavansa väkijuomarikollisuuden vastustamiseksi.¹¹⁴

---

¹¹² Vuoden 1933 valtiopäivät 14.11.1933. Ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä, s. 745. Elektr. dokumentti.

¹¹³ Vuoden 1933 valtiopäivät 14.11.1933. Ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä, s. 748. Elektr. dokumentti.

¹¹⁴ Vuoden 1933 valtiopäivät 14.11.1933. Ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä, s. 748. Elektr. dokumentti.

Hallituksen esitys irtolaislaiksi (n:o 94) on päivätty 31.8.1934 ja sen ovat allekirjoittaneet tasavallan presidentti P. E. Svinhufvud ja sosialiministeri Emil Hynninen.¹¹⁵ Asiakirja sisältää esityksen uudeksi irtolaislaiksi ja alkusanoissa on pohjustettu lähtökohtia lain laatimiselle ja perusteltu tiettyjä valintoja.

Esityksen alkusanoissa todetaan irtolaisia koskevien säädösten uudistamisen olleen ajankohtainen ja sitä ovat olleet valmistelemassa lainvalmistelukunta, sisäasiainministeriön kutsumat asiantuntijat ja rikollisuuden vastustamista tarkoittavien toimenpiteitä suunnittelemaan ja ehdottamaan asetetun valtionkomitea. Ensimmäiseksi on täytynyt tehdä valinta, tulisiko irtolaisuus kriminalisoida vai tapahtuisiko heidän käsittelynsä edelleen hallinnollisin keinoin. Irtolaisuuden kriminalisoiminen mahdollistaisi paremman oikeusturvan, mutta ei mahdollistaisi yhtä yksilöllistä avun kohdistamista kuin hallinnollisin keinoin tapahtuvassa irtolaisten käsittelyssä. Lisäksi irtolaisuuden kriminalisointi vaatisi suurempaa rikoslain uudistamista. Näistä syistä johtuen lakiehdotusta laadittaessa päädyttiin siihen, että irtolaisten käsittely tapahtuisi hallinnollisin keinoin.¹¹⁶

Lakiehdotuksessa irtolaisen määritelmä on kokenut muutoksen verrattuna 1883 voimaan astuneeseen asetukseen. Uudessa irtolaislaissa irtolaisen määritelmä olisi vanhaa asetusta laajempi: esimerkiksi vähäinen määrä omaisuutta ei estä toteamasta henkilöä irtolaiseksi ja kohdistamasta tähän irtolaislain mukaisia pakkokeinoja. Vanhan asetuksen mukaan irtolaismaista elämää viettävä henkilö on voinut välttää seuraamukset, jos hänen hallussaan on vähäinenkin määrä rahaa.¹¹⁷

---

¹¹⁵ 1934 vuoden valtiopäivät. Hallituksen esitys irtolaislaiksi (N:o 94), s. 1–18. Elektr. Dokumentti.

¹¹⁶ 1934 vuoden valtiopäivät. Hallituksen esitys Eduskunnalle irtolaislaiksi (n:o 94), s 1. Elektr. dokumentti.

¹¹⁷ 1934 vuoden valtiopäivät. Hallituksen esitys Eduskunnalle irtolaislaiksi (n:o 94), s. 1–2. Elektr. dokumentti.

Eduskunnan 18.12.1934 päivätyssä vastauksessa todetaan, ettei lakiehdotusta ehditty käymään läpi laki- ja talousvaliokunnassa.¹¹⁸

6.9.1934 esiteltiin hallituksen esitys n:o 94 eli esitys uudeksi irtolaislaiksi. Puhemies kommentoi, että puhemiesneuvosto ehdottaa lakiehdotuksen lähettämistä laki- ja talousvaliokuntaan.¹¹⁹ Edustaja Hilja Pärssinen (SDP) kommentoi ehdotusta ja pitää sitä edistyksellisenä voimassa olevaan lakiin verrattuna. Irtolaisuudesta hän lausuu seuraavanlaisesti:

“Irtolaisuus on suurelta osalta yhteiskuntaolojemme varjopuolien tuote. Hyvinäkin aikoina sitä on. Mutta pulakausina kasvaa irtolaisuus huomattavasti. Työttömyys, kulkurielämä ja epämääräiset elinehdot painavat aikaa voittaen leimansa etenkin niihin, joilla ei ole omaisten eikä ympäristön tukea. Irtolaisiin luetaan myös n. s. prostitueeratut naiset, ja kuten tunnettua, on pienet palkat ja työttömyys saaneet aikaan huolestuttavaa lisäystä näiden onnettomien keskuuteen.”¹²⁰

Hän sanoo myös pitävänsä lakia edistysaskeleena siitä syystä, ettei irtolaisia kohdeltaisi enää rikollisina ja tuomittaisi vankilaan, vaan heidän valvontansa ja hoitonsa olisi yhteiskunnallisten huoltolautakuntien tehtävä. Lakiehdotukseen hän ehdottaa joitakin lievennyksiä ja poistettavaksi esimerkiksi kohdan pykälästä 15, jonka mukaan pakkotyölaitoksen johtokunta voisi määrätä laitokseen tuomitun irtolaisen jatkamaan vielä vuodeksi eteenpäin. Pärssinen ei halua uuden irtolaislain olevan irtolaisten “vainolaki”, josta on haittaa irtolaiseksi todetulle vuosiksi eteenpäin, vaan sanoo lain tarkoituksena olevan toisaalta yhteiskuntaa suojaava laki irtolaisuuden aiheuttamilta haitoilta, mutta sen tarkoituksena on myös luoda keinoja, joilla auttaa irtolaisia pääsemään pois “kurjuuspolulta”.¹²¹

---

¹¹⁸ 1934 Vp. - Edusk. vast. - Esitys N:o 94. Elektr. Dokumentti.

¹¹⁹ Vuoden 1934 valtiopäivät. 14) Ehdotuksen irtolaislaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 94 esitellään, s. 1586. Elektr. Dokumentti.

¹²⁰ Vuoden 1934 valtiopäivät. 14) Ehdotuksen irtolaislaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 94 esitellään, s. 1586. Elektr. Dokumentti.

¹²¹ Vuoden 1934 valtiopäivät. 14) Ehdotuksen irtolaislaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 94 esitellään, s. 1587. Elektr. Dokumentti.

Pärssisen puheenvuoron jälkeen keskustelu julistettiin päättyneeksi ja hyväksyttiin puhemiesneuvoston ehdotus siitä, että asia lähetettäisiin laki- ja talousvaliokuntaan.¹²²

Vuoden 1934 valtiopäivillä käytiin läpi hallituksen jättämiä lakialoitteita eduskunnalle, sisältäen muun muassa esityksen irtolaislaista (17.9.1934, lakiesityksen n:o 94¹²³) ja alkoholilaista (31.8.1934, lakiesityksen n:o 95¹²⁴). Eduskunnan vastauksissa näihin lakeihin todetaan, että eduskunta on lähettänyt ne laki- ja talousvaliokuntaan, jossa sitä ei ole ehditty vielä käsittelemään.¹²⁵

Hallituksen irtolaislakiesityksen saatesanoissa todetaan, että ensimmäisenä on täytynyt valita, onko irtolaisuutta pidettävä rikoksena ja irtolaisuus kriminalisoitava, vai onko irtolaiseksi todettuja henkilöitä käsiteltävä edelleen hallinnollisesti. Kriminalisoimisen eduksi mainitaan se, että silloin henkilön oikeusturva olisi paremmin turvattu ja tämä malli onkin käytössä useissa maissa, poikkeuksina mainitaan Ruotsi ja Tanska. Vaikka kriminalisoimisessa onkin etunsa, niin lakiehdotuksen laatijat pitivät kyseenalaisena, että irtolaisia voitaisiin kohdella joustavasti, antaa heille yksilöllistä käsittelyä ja sen avulla ohjaamaan heitä ”säännölliseen ja terveeseen elämäntapaan”. Tämän lisäksi, jos irtolaisuus kriminalisoitaisiin, pitäisi koko rikoslaki uusua. Näiden syiden vuoksi päädyttiin ratkaisuun, jossa lakiehdotuksen pohjana on käytetty voimassa olevaa irtolaislakia ja vanhastaan vakiintunutta käytäntöä. Irtolaisten käsittely jatkuisi siis lakiehdotuksen mukaan huollollisilla toimenpiteillä, mutta eroaa vanhasta laista muun muassa sillä, että irtolaisen käsitettä on laajennettu. Esimerkiksi lakiehdotuksessa irtolaiseksi toteamista ei estäisi enää vähäinen määrä varallisuutta, toisin kuin vanhassa laissa.¹²⁶

---

¹²² Vuoden 1934 valtiopäivät. 14)Ehdotuksen irtolaislaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 94 esitellään, s. 1586–1567. Elektr. Dokumentti.

¹²³ Vuoden 1934 valtiopäivät N:o 94. Hallituksen esitys irtolaislaiksi. 1856–34. Elektr. Dokumentti.

¹²⁴ Vuoden 1934 valtiopäivät N:o 95. Hallituksen esitys Eduskunnalle alkoholistilaiksi, s. 2877–34. Elektr. Dokumentti.

¹²⁵ 1934 Vp. Edusk. vast. Esitys N:o 94. Elektr. Dokumentti.

1934 Vp. Edusk. vast. Esitys N:o 95. Elektr. Dokumentti.

¹²⁶ 1934 vuoden valtiopäivät N:o 94. Hallituksen esitys Eduskunnalle irtolaislaiksi, s. 1. Elektr. dokumentti.

5.2.1934 keskusteltiin hallituksen esityksestä n:o 13, eli "ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille".¹²⁷ Käydyn keskustelun aikana edustaja Virkkunen otti useaan otteeseen kantaa myös irtolaisiin ja irtolaislain tarpeellisuuteen.

Edustaja Paavo Virkkunen (Kok.) on hyvin huolissaan kasvaneesta työttömien määrästä. Vaikka hallituksen esitys onkin pääpiirteissään kannatettava, on hänen mukaansa silti tehtävä karsintaa niistä työttömistä, joita laki koskisi. Tämä johtuu siitä, että hänen mukaansa nuorten työttömien miesten lukumäärä lähentelee 10 000 henkeä, ja näistä irtolaisia on kymmenesosa. Tämän lisäksi hän huomauttaa työnvälitystoimiston ilmoittaneen, että varatoihin osoitettua noin 700 miestä, joko eivät menneet tai jouduttiin sieltä poistamaan huonon käytöksen takia.¹²⁸

Hän myös huomauttaa Helsingin seurakuntien harjoittaman huoltotoiminnan keskuudessa olleen 736 miestä vuoden 1933 lokakuun alusta joulukuun loppuun. Näistä hän sanoo jopa 469 olevan poliisin kirjoissa, ja että näistä suurin osa on "merkittävä juopotteleviksi irtolaisiksi". Hänen mukaansa he ovat suurilta osin haluttomia työhön ja "he pitävät mukavampana ajelehtia kadulla ja elättää itsensä ammattikerjäläisinä."¹²⁹ Virkkusen mukaan uudelle irtolaislaille on pikaisesti tarvetta tästäkin syystä, että "nuorten miesten työttömyyttä voidaan työsiirtoloiden avulla menestyksellä hoitaa".¹³⁰

Virkkunen näkee työsiirtolat irtolaisasian hoidossa välttämättömänä toimenpiteenä, sillä nykyisellä lailla on irtolaiseksi tuomitseminen vaikeaa ja lisäksi "on työttömien

---

¹²⁷ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 89. Elektr. Dokumentti.

¹²⁸ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 90–91. Elektr. Dokumentti.

¹²⁹ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 91. Elektr. dokumentti.

¹³⁰ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 91. Elektr. dokumentti.

miesten muodostamien irtolaislaumojen hoito ilman pakkosiirtoloita jotenkin toivotonta työtä.” Hän jatkaa, että työttömien miesten karsintaa on tehtävä, että hallituksen esityksestä olisi apua kunnollisille työttömille miehille. Sen sijaan irtolaisiksi luokiteltaville miehille, jotka ovat ”siveellisesti sortuneet”, tarvitaan pakkosiirtola, jotta heidät voidaan auttaa uuteen elämään ja tätä varten tarvitaan uusi irtolaislaki.¹³¹

Myös Edustaja Anni Huotari (SDP) sanoo puheenvuorossaan odottaneen uutta irtolaislakia monta vuotta ja esimerkkinä sen toimimattomuudesta hän mainitsee sen, että se kohtelee vasta 15-vuotiaita poikiakin samalla tavalla kuin vanhempia pahantekijöitä. Hänen mukaansa ”irtolaislailla olisi merkitystä juuri varhaisnuorten tähden, ja sen vuoksi olisi nykyistä lakia muutettava.”¹³² Myös muita puheenvuoroja käytettiin, mutta jokainen puheenvuoron pitänyt ei ottanut suoraan irtolaisiin tai irtolaislakiin kantaa, vaikka aiheet sen läheltä muuten liippasivatkin. Keskustelun päätteeksi hyväksytään puhemiehen ehdotus siitä, että asia lähetetään työväenasiainvalokuntaan.¹³³

26.11.1934 vankeinhoitolaitoksia koskevassa keskustelussa edustaja Hilja Pärssinen (SDP) ottaa kantaa naisvankien olosuhteisiin, mukaan lukien poliittisten/valtiollisten naisvankien kuin myös irtolaisnaisten olosuhteisiin ja asemaan kuritushuoneissa.¹³⁴ Hän näkee ongelmallisena, että kaikki naisvangit ovat keskenään, kun esimerkiksi miespuolisilla valtiollisilla vangeilla on heille tarkoitettu pakkotyölaitos. Heille pitäisi olla oma laitos, kuten myös naispuolisille irtolaisille. Hän vertaa tässäkin naisten ja miesten asemaa keskenään ja huomauttaa, että irtolaisina kuritushuoneeseen tuomitut vangit ovat laadultaan toisenlaisia kuin muut vangit ja että miespuoliset irtolaiset kulkevat

---

¹³¹ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 91. Elektr. dokumentti.

¹³² 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 92. Elektr. Dokumentti.

¹³³ 1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 92. Elektr. dokumentti.

¹³⁴ Valtiopäivät 1934, Luku VIII Vankeinhoitolaitos, s. 2410. Elektr. Dokumentti.

vapaana. Pärssisen mukaan irtolaisetkin tarvitsevat oman laitoksensa ja pitää sitä huolestuttavana, että irtolaisnaiset saavat huonoa mallia muilta vangeilta.¹³⁵

1.10.1935 päivätyn pöytäkirjan kolmantena keskustelun aiheena olivat ehdotus uudeksi irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §: muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. Keskustelun pohjana oli suuren valiokunnan mietintö 54. Lisäksi toiseen käsittelyyn otettiin hallituksen esitys n:o 94, joka sisältää lakiehdotuksen uudeksi irtolaislaiksi, rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 § muuttamisesta ja köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta.¹³⁶

Yleiskeskustelun aikana erityisesti edustaja Karl Harald Wiik (SDP) kritisoi lakiesitystä ja toi esiin huolensa uudesta irtolaislakiehdotuksesta. Hän piti pitkän puheenvuoron, jossa hän puolusti irtolaisia ja toi esiin monia ongelmakohtia lakiehdotusta koskien. Puheenvuoronsa aluksi hän muistuttaa irtolaisten olevan kansanainees, ”jota vastaan yhteiskunta on menneinä aikoina tavattomasti rikkonut.” Wiikin mukaan sana ”irtolainen”, on ollut käytännössä synonyymi tilattomalle väestölle, sillä he ovat olleet vuosisatojen ajan irtolaisen asemassa, johtuen siitä, että omistava luokka tarvitsi halpaa työvoimaa. Lisäksi hän muun muassa huomauttaa Anders Chydeniuksenkin vastustaneen irtolaislakeja.¹³⁷

Irtolaislakiehdotuksessa hän näkee piirteitä menneiden vuosien irtolaislaeista ja näkee sen aiheuttavan irtolaisille suurta haittaa, saattaen heidät jopa orjan asemaan ja palauttamaan olot ”raakamaisuuden” ajan oloiksi: ”Niin hyvää kuin herra sosiaaliministeri epäilemättä onkin tällä lailla tarkoittanut, niin tämä lakiehdotus loukkaa siinä määrin onnettomimpien kansalaistemme oikeutettuja oikeuksia ja on omiansa saattamaan heidät sellaiselle mielivallalle alttiiksi, että kovinkaan paljon

---

¹³⁵ Valtiopäivät 1934, Luku VIII Vankeinhoitolaitos, s. 2414. Elektr. Dokumentti.

¹³⁶ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1477.

¹³⁷ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1477–1478. Elektr. Dokumentti.

liioittelematta voidaan sanoa tämän lain saattavan eräissä tärkeissä suhteissa irtolaiset orjuuden asemaan, ei ainoastaan tosiasiallisesti, vaan oikeudellisestikin.”¹³⁸

Wiikin mukaan takavuosina on ollut pyrkimyksiä tehdä lainsäädännöstä sellaista, joka mahdollistaa mielivallan kansalaisiaan kohtaan ja antaa esimerkiksi maanpetosrikoksia koskevan lain.¹³⁹ Mielivallan mahdollistaa juuri käsitteiden laajentaminen, mikä koskee uusinta irtolaislakiehdotustakin. Edellistä irtolaislakia Wiik pitää selvempänä siitä syystä, että siinä puhutaan irtolaisista, jotka ”työttömänä kuljeksi ilman elatusta... ja joka sen ohessa harjoittaa siveetöntä tahi säädyttömää elämää”, eikä näin ollen sekoiteta ”kunnollisiin työttömiin”.¹⁴⁰ Uuden lakiehdotuksen irtolaisen määritelmästä on poistettu kohta, jossa puhutaan kuljeskelemisen lisäksi irtolaisen viettämästä siveettömästä ja säädyttömästä elämästä eli näin ollen pelkästään riittämättömiä elatusvaroja vailla kuljeskelu riittää siihen, että henkilö todetaan irtolaiseksi. Wiikin mukaan kyseinen asia saattaa ihmiset eriarvoiseen asemaan varallisuutensa mukaan: ”nyt esitetty lakiehdotus on itse olemukseltaan laki, jonka yläluokka säättää alaluokkaa varten.”¹⁴¹ Wiik kritisoi sitä, että uuden lain mukaan köyhillä ja rikkailla tulisi olemaan erilaisia oikeuksia vapautensa suhteen: rikas saisi kuljeksi vailla päämäärää, mutta tyhjätasku ei.

Wiik viittaa puheessaan myös historiaan, 1860-luvun loppupuolen katovuosiin ja niiden aiheuttamiin työttömien liikehdintään. Hän vertaa sitä ilmiötä viime vuosien hurjaan työttömyyslukemaan, joka sisältää 100 000 henkeä. Hän onkin huolissaan siitä, että töitä etsivät kulkijat sekoitettaisiin irtolaisiin ja että työn perässä kuljeskelevia ihmisiä ei pitäisi syyttää työttömyydestään, sillä he eivät ole voineet tilanteeseensa vaikuttaa: ”kuitenkaan he eivät ole olleet syyä työttömyyteensä; he ovat olleet yleisen

---

¹³⁸ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaanpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1478. Elektr. Dokumentti.

¹³⁹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaanpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1478. Elektr. Dokumentti.

¹⁴⁰ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaanpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1478. Elektr. Dokumentti.

¹⁴¹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaanpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1478. Elektr. Dokumentti.

onnettomuuden uhreina, ja kuitenkin heitä aiotaan nyt rangaista kapitalistisen järjestelmän aikaansaannoksista!”¹⁴²

Wiik huomauttaa, että säännös “elleivät asianhaarat osoita hänen hakevan työtä” kuulostaa samalta kuin Ruotsin irtolaislaissa oleva kohta, jota on Wiikin mukaan kritisoitu laajasti ja josta on tehty uusia ehdotuksia viime vuosina. Ruotsin laki oli Wiikin puheen aikana säädetty 50 vuotta sitten, samoihin aikoihin kuin Suomessa voimassa oleva irtolaisuusasetus. Ruotsissa hallitus jätti eduskunnalle muutosesityksen vuonna 1930 ja muutettuna vuonna 1931, kohta kuuluu seuraavanlaisesti:

*Henkilö, joka vetäytyy rehellisesti elättämästä itseään ja samalla kuljeksien tai muuten viettää elämää, joka antaa perusteltua aihetta otaksua, että hän ... epärehellisellä tavalla hankkii itselleen varoja toimeentuloonsa, tai joka vaarantaa yleisen järjestyksen tai turvallisuuden.*¹⁴³

Tätäköön Wiik ei pidä täydellisenä, mutta kuitenkin nyt ehdotettua parempana. Ilmeisesti Ruotsissakin oli havahduttu siihen, että kyseinen kohta ilman mainintaa epärehellisestä toiminnasta aiheuttaa turhaan vaikeuksia työpaikan toivossa paikkakunnalta toiselle kuljeskeleville henkilöille. Lisäksi Wiik huomauttaa, että sen lisäksi, että työttömän on vaikea todistaa hakeneensa työtä, laki ei täsmennä minkälaisesta työstä henkilö on mahdollisesti kieltäytynyt ja millaiseen työhön työttömän olisi suostuttava; heikentäisikö laki näin ollen työttömän asemaa merkittävästi, sillä täytyisikö henkilön ottaa sellainenkin työ vastaan, joka ei vastaa hänen koulutustaan, huonosti palkattua työtä tai lakonalaista työtä?¹⁴⁴

---

¹⁴² Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1479. Elektr. Dokumentti.

¹⁴³ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1479. Elektr. Dokumentti.

¹⁴⁴ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1479. Elektr. Dokumentti.

Lakiehdotuksen ensimmäisen pykälän kolmannessa kohdassa puhutaan kerjäämisestä. Wiik kommentoi huomanneensa, että kerjääminen oli selvästi yleisempää pula-aikana viime aikoihin verrattuna ja perää köyhien kohtalosta yhteiskunnan vastuuta:

Minusta tuntuu selvältä, että jos yhteiskunta ei voi hankkia työttömille työtä, niin silloin sen täytyy tunnustaa, että kerjääminen on käynyt välttämättömäksi. Sillä ei ole silloin oikeutta kieltää sitä eikä myöskään rangaista sen harjoittamisesta, varsinkaan maassa, missä työttömyysvakuutusta tai muita vastaavia laitoksia ei ole”.¹⁴⁵

Hän on samaa mieltä saman pykälän neljännen kohdan loppuosan kanssa, jossa puhutaan henkilöstä, “joka tuottaa elämäntavallaan tuottaa ilmeistä vaaraa yleiselle turvallisuudelle”, sillä se koskisi Wiikin tulkinnan mukaan “myös varakkaita elostelijoita”. Ongelmallista siinä on kuitenkin se, että se koskee myös haureuden harjoittajia, joiden kohtalosta Wiik syyttää pula-aikaa. Hänen mukaansa yhteiskunta on heidän ahdinkonsa mahdollistanut ja nyt sama yhteiskunta on laittamassa heitä siitä hyvästä tuomiolle. Hän myös huomauttaa, että prostituutioon ajautuneiden naisten voi olla kerjäläisiä vaikeampaa päästä pois köyhyydestä ja kurjuudesta.¹⁴⁶

Wiik ilmaisee vielä huolensa siitä, ettei irtolaisten oikeusturva toteudu ja että heitä uhkaava rangaistus (työlaitos tai pakkotyö) on suhteettoman ankara tekoonsa nähden. Lisäksi jo irtolaisvalvonnassa on kyseenalaisia piirteitä, koska sillä voidaan puuttua käytännössä irtolaisen koko elämään, esimerkkinä hän mainitsee sen, että irtolaisvalvonnassa voidaan määrätä siitä, mitä irtolainen lukee, ja millaista työtä irtolaisen on otettava vastaan, siis huolimatta siitä, onko työ “riittävästi palkattua ja onko se sulusta ja lakosta vapaata”. Viidennen pykälän mukaan irtolaisen huollossa ei ole pakollista noudattaa ensin lievempiä huoltokeinoja, vaan saattaa irtolainen suoraan

---

¹⁴⁵ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinlaitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1479. Elektr. Dokumentti.

¹⁴⁶ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinlaitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1480. Elektr. Dokumentti.

työlaitokseen tai pakkotyöhön maaherran päätöksellä, joka perustuu poliisin tai huoltolautakunnan esitykseen.¹⁴⁷

Wiik vertailee irtolaisen ja rikollisen oikeusturvaa keskenään ja huomauttaa, että vapauskin voidaan viedä irtolaiselta hallinnollista tietä. Muista rikoksista syytetyillä oikeusturva selvästi parempi:

Rikollinen nauttii sen edun, että häntä syytetään tuomioistuimen edessä. Poliisi tosin esiintyy syyttäjänä, mutta tuomioistuin, joka on sidottu prosessuaalisiin muotoihin, kuulustelee sekä syytettyä että todistajia. Syytetty voi käyttää asianajajaa, kutsua todistajia ja ylipäänsä taistella vapautensa puolesta kaikilla laillisilla keinoilla. Toisin on irtolaisuudesta syytetyn laita. Poliisi kuulustelee häntä ja sen kuulustelupöytäkirja voi helposti olla ainoa asiakirja, joka on pohjana maaherran päätökselle.¹⁴⁸

Wiikin mukaan pakkotyöhön tuomitsemisen ei pitäisi tapahtua hallinnollista tietä pitkin, vaan tuomioistuimen päätöksellä. Hänen mukaansa useimmissa muissa maissa toimitaankin niin. Ruotsissa ei, mutta se onkin saanut paljon kritiikkiä osakseen ja vuoden 1931 lakiehdotuksessa esitetään, että huoltolautakuntien lisäksi olisi huoltokollegio, johon kuuluisi tuomari, lääkäri ja kaksi maakäräjien valitsemaa maallikkoa, ja tämän uuden elimen tehtävänä olisi toimia tuomioistuimena muun muassa silloin, kun irtolaista ollaan tuomitsemassa pakkotyöhön. Wiikin puheenvuorossa tulee myös ilmi, ettei hän luota siihen, että poliisi ja virkamiehet kohtelisivat irtolaisia aina oikeudenmukaisesti: ”tiedetäänhän, miten ylimielisesti poliisi ja yleensä hallinnolliset viranomaiset usein suhtautuvat kansalaisten oikeuksiin, varsinkin tietysti, kun on kysymys niistä yhteiskunnan kaikista pienemmistä, joiden ääni ei voi helposti päästä kuuluviin.” Tämän hän näkee huolestuttavana siitäkin syystä, että lakiehdotuksen mukaan irtolaisen määritelmää laajennetaan entisestään. Wiikin

---

¹⁴⁷ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1481. Elektr. dokumentti.

¹⁴⁸ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1481. Elektr. Dokumentti.

mukaan irtolaisen oikeusturvaa voisi parantaa muuttamalla oikeudenkäyntilaitosta niin, että irtolaisten käsittely siirtyisi maaherroilta alioikeuksille.¹⁴⁹

Edustaja Matti Lahtela (ML) on Pohjois-Suomen edustajana huolissaan niistä taloudellisista kuluista, joita huoltolait, kuten käsiteltävä irtolaislaki, aiheuttavat pohjoisen Suomen kunnille.¹⁵⁰ Erityisesti hän on huolissaan niiden irtolaisten aiheuttamista kustannuksista, joille ei riitä huoltolautakunnan tarjoavat ohjaavat toimet, vaan joutuvat määrätyn työlaitokseen tai pakkotyöhön. Hänen mielestään valtion tulisi täysin kustantaa työlaitoksista aiheutuvat kulut, sillä niin se tekee myös vapausrangaistuksen saaneiden rikollistenkin kohdalla. Hän huomauttaa, että tästä hyötyisi varsinkin ne kunnat, joihin virtaa irtolaisia kunnasta riippumattomista syistä. Lahtela kannattaa muutoksia kohtiin 41§ ja 12§, kuten laki- ja talousvaliokunnan mietintöön liitettyssä vastalauseessa on ehdotettu.¹⁵¹

Edustaja Mikko Ampujan (SDP) mukaan lakiesitys olisi vaatinut enemmän käsittelyä. Lakiehdotuksessa hän näkee olevan talouspuolen ongelmia ja lisäksi on sellaisenaan liian tulkinnanvarainen ja mielivallan mahdollistava. Ampujan mukaan kustannusten jako valtion ja kunnan kesken tulisi tehdä järkeväksi, jotta välttyään siltä, että kuntien irtolaishuoltolautakunnat alkaisivat pelaamaan asiaa taloudellisesta näkökulmasta kunnan hyödyksi, irtolaislain toteutumisen jäädessä toiseksi prioriteetiksi. Hänen mukaansa lakiehdotus olisi syytä palauttaa laki- ja talousvaliokuntaan ja siellä kiinnittää huomiota Wiikin mainitsemiin ongelmakohtiin. Hän ei kuitenkaan sitä ehdotusta tee, sillä ei ole varma sen saavan enemmistön kannatusta: "mutta sen tahdon omasta puolestani tässä vain sanoa, että ellei lakiin huomattavampia muutoksia saada, ennen

---

¹⁴⁹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1481.

¹⁵⁰ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1482. Elektr. Dokumentti.

¹⁵¹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1484. Elektr. dokumentti.

kaikkea irtolaiskäsitteen supistamiseen, niin silloin se on tietysti koettava estää laiksi tulemasta.”¹⁵²

Yleiskeskustelun viimeisessä puheenvuorossa edustaja Eino Rytinki (PMP) toteaa, että voisi suurelta osin hyväksyä lakiehdotuksen, mutta sanoo lakiehdotuksessa olevan kohtia, “joita ei voi vaiti ollen sivuuttaa”. Myös Rytinki on huolissaan lain 1§, sillä ei voi taata, että työttömälle tarjottaisiin vain sellaista työtä, josta maksetaan asiallinen korvaus. Sen sijaan on tarjolla paljon “nälkäpalkalla” tehtävää työtä, joka ei ole riittävää varsinkaan perheellisille. Käsiteltävänä oleva lakiehdotus voisi mahdollistaa sen, että tällaisista liian huonosti palkattua työtä vierovat kunnollisetkin työttömät olisivat lain mukaan henkilöitä, joille irtolaisille tarkoitetut toimenpiteet kuuluvat. Hän on myös sitä mieltä, että irtolaisen määräämisestä työhön tai pakkotyöhön ja siihen liittyvät kustannukset on valtion maksettava kokonaan: “... sillä mielestäni sellaiset henkilöt on rinnastettavissa rikollisiin, joita ei voida muilla toimenpiteillä huoltaa, mutta ne täytyy lähettää työlaitoksiin ja pakkotyölaitoksiin.” Erityisesti Rytinki on huolissaan maaseudun köyhistä kunnista, jotka uhkaavat sortua, jos sosiaalisten uudistusten kustannukset kaatuvat kuntien harteille.¹⁵³

Edustaja Rytinkin pitämän puheenvuoron jälkeen täysistunnon yleiskeskustelu julistettiin päättyneeksi klo 17:20. Täysistuntoa jatkettiin klo 19:00, jolloin aloitettiin lakiehdotuksen yksityiskohtaisempi käsittely. Ensimmäisenä on puheenvuorossa edustaja Jalmary Linna (SDP), joka ehdottaa lakiehdotukseen ensimmäiseen pykälään seuraavaa muotoa:

1. Momentti: Irtolainen on tämän lain mukaan: “1. työhön kykenevä henkilö, joka toimeettomana, pahantapaista elämää viettäen kuljeksii paikkakunnalta toiselle; 2. sellainen työhön kykenevä henkilö, joka jatkuvasti kieltäytyy vastaanottamasta hänelle sopivaa riittävästi

---

¹⁵² Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1485. Elektr. Dokumentti.

¹⁵³ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1487. Elektr. Dokumentti.

palkattua työselkkauksista vapaata työtä ja sen vuoksi (jne. Kuten suuren valiokunnan mietinnössä); 3. henkilöä, jolla, vaikka riittävästi palkattua työtä tai muuta toimeentulon mahdollisuutta on tarjolla, on tapana kerjätä. (jne. Kuten suuren valiokunnan mietinnössä).¹⁵⁴

Edustaja Jussi Tolonen (SDP) kannattaa tätä muutosehdotusta. Sen sijaan edustaja Väinö Kivisalo (SDP) kommentoi luopuvansa.¹⁵⁵

Edustaja Väinö Voionmaa (SDP) sanoo olleensa “valtion asettamassa rikollisuutta vastustamassa komiteassa” mukana ja jonka ehdotuksesta on suurelta osin puheena oleva pykälä laadittu. Hän ei kannata ehdotusta, joka lisäisi irtolaisen määritelmään kriteerin, jonka mukaan irtolainen viettää pahantapaista elämää sen lisäksi, että varattomana ja toimeettomana kuljeksi paikkakunnalta toiselle. Hänen mukaansa pahantapainen elämä, joka on hänen käsittääkseen alun perin tarkoittanut muun muassa trokaamista ja epäsideellistä elämää, ovat muutenkin rikosoikeuden alaisia tekoja, eikä niitä siitä syystä tarvitse irtolaisen määritelmään sisällyttää. Se aiheuttaisi Voionmaan mukaan ristiriitaisuuksia lakiin, ja yhtenä esimerkkinä hän kysyy, saisiko työtä hakeva elää epäsideellistä elämää, jos se kerran erikseen kielletään työtä välttelevältä.¹⁵⁶

Voionmaa ymmärtää näkökulman, jonka mukaan lakiehdotusta voi pitää vääränä köyhää kuljeksijaa kohtaan, mutta hänen mukaansa valtion rikollisuuskomiteassa laitettiin etusijalle “yhteiskunnan, yhteiskunnan turvallisuuden ja hyvän yhteiskunnallisen järjestyksen etu, edellyttämällä, että sosiaalinen elämä on jo entisen irtolaislain ajoista kehittynyt korkeammalle kannalle.” Lisäksi hänen mukaansa on otettava huomioon, ketkä lakia tulevat käyttämään, eli hänen mukaansa kansan

---

¹⁵⁴ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1487. Elektr. Dokumentti.

¹⁵⁵ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1487. Elektr. Dokumentti.

¹⁵⁶ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1488. Elektr. Dokumentti.

valitsemat luottamushenkilöt, kuten huoltolautakunta. Voionmaan mukaan menettelytavat ovat huoltotoimenpiteitä, eivätkä rangaistustoimenpiteitä.

Voionmaa myös huomauttaa viitaten siihen puheenvuoron kommenttiin, jossa sanottiin, että irtolaisasiat pitäisi ratkaista tuomioistuimen edessä:

Ei se ole oikein sosialista niitä heikkoja ja vähävaraisia harhautuneita ihmisiä kohtaan, joilla ei ole varoja palkata advokaatteja ja kirjoittaa valituksia korkeimpaan oikeuteen ja odottaa tutkintovankeudessa kunnes hänen asiansa tulee syys- tai kevätkäräjillä esille, vaan tällaisia ihmisiä kohtaan, joilta usein puuttuu ymmärrystäkin asiainsa hoitamisessa, on oikeata huoltoa, että yhteiskunta, jos sitä elähdyttää oikea sosialinen henki, ryhtyy hoitamaan tällaisia henkilöitä jo hyvissä ajoin ja alkavalla asteella ennen kuin heille turmiollisemmat toimenpiteet ja ankarammat toimenpiteet tarvitsevat tulla kysymykseen.¹⁵⁷

Käytännön tasolla, ottaen irtolaisten elämäntilanteen ja sosiaalisen aseman huomioon, on Voionmaan mukaan siis irtolaista kohtaan parempi, että hänen asiansa hoidetaan huollollisin toimenpitein, vaikka ymmärtääkin muiden edustajien huolenaiheen asiaa koskien.

Myös edustaja Bruno Sarlin (Kansallinen Edistyspuolue) on sitä mieltä, että lisäys ”pahantapaista elämää viettäen” on epäsopiva, sillä jos voidaan näyttää toteen, että irtolaisena tutkittava henkilö etsii töitä, ei häneen enää voisi kohdistaa irtolaishuollollisia toimenpiteitä. Sen lisäksi hänen mukaansa ”toimeton” olisi osuvampi termi kuin ”työtön”, sillä toimeton on toimeton omasta tahdostaan, työtön taas ilman työtä yhteiskunnasta johtuvista syistä. Hän myös mainitsee ”työn vieromisen” käsitteen lisäämisen irtolaisen määritelmään erinomaisena asiana. Hän pitää työn vieroksumista yleisenä piirteenä ongelmia aiheuttavassa ihmisessä, esimerkiksi sellaisessa, joka

---

¹⁵⁷ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhuoltolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1489. Elektr. Dokumentti.

huvittelee ja juo perheensä elatukseen tarkoitetut rahat. Sarlin onkin tyytyväinen siitä, että uusi irtolaislaki mahdollistaisi viranomaisten puuttumisen niin kutsuttujen ”perhepinnareiden” elämäntapaan. Hän myös kannattaa lakiehdotuksen 3. ja 4. kohdan hyväksymistä sellaisenaan.¹⁵⁸

Edustaja Mikko Ampuja (SDP) aloitti puheenvuoronsa kritisoimalla sitä asiaa, ettei ole päässyt lukemaan rikollisuutta vastustavan komitean, johon Voionmaa kuuluu, mietintöä luettavaksi, jonka pohjalle ehdotus uudeksi irtolaislaiksi rakentuu. Hän myös ehdottaa ensimmäisen pykälän ensimmäistä ja toista kohtaa poistettavaksi, kuten hän on suuressa valiokunnassakin aikaisemmin tehnyt.¹⁵⁹

Edustaja Jalmari Linna (SDP) pitää tärkeänä, että irtolaisen määritelmä on ”työhön kykenevä henkilö, joka toimeettomana pahantapaista elämää viettäen kuljeksii paikkakunnalta toiselle”. Hän haluaa irtolaislain mahdollistavan sen, että viranomaiset pääsevät kiinni niihin pinnareihin, jotka kuljeskelevat paikkakunnalta toiselle, taskut täynnä rahaa ja yrittävät huijata itselleen rahaa, joka ei heille kuulu. Linnan haluaa, että irtolaislaki antaisi huoltolautakunnan jäsenille valtuudet puuttua sen kaltaisiin kuljeksijoihin, sillä he ”ovat koko kansakunnan kiusana”.¹⁶⁰

Edustaja Karl Harald Wiik (SDP) kommentoi vielä puheenvuorossaan, että jyrkästi vastustaa sellaista määritelmää irtolaisuudesta, jossa irtolaisuus on kuljeskelua ilman pahantapaista elämää. Lisäksi hän huomauttaa, ettei irtolaislakia panisi käytäntöön ainoastaan kansan valitsemat elimet, vaan myös maaherroilla tulisi olemaan oikeus tuomita irtolainen pakkotyöhön. Siinä tehtävässä Wiik epäilee maaherrojen luotettavuutta: ”Ja maaherrat saattavat olla sellaisia kuin Suomen nykyiset maaherrat

---

¹⁵⁸ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1489–1490. Elektr. Dokumentti.

¹⁵⁹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1490. Elektr. Dokumentti.

¹⁶⁰ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1490.

parhailaan suureksi osaksi ovat (Eduskunnasta: Minkälaisia?) Minkälaisia he ovat esim. Pohjois- ja Itä-Suomessa ; en sano siitä sen enempää.” Hän myös huomauttaa kasvattavien toimenpiteiden olevan kyllä tärkeitä, mutta että laki mahdollistaa pakkotyöhön tuomitsemin olevan mahdollista ilman kasvattavia toimenpiteitä.¹⁶¹

Keskustelun jälkeen edustajat äänestivät puhemiehen johdolla irtolaislakiehdotuksen pykälien ja momenttien muutosehdotuksista. Suuren valiokunnan ehdotukset saivat enemmän kannatusta kuin vastustusta ja niin ollen Eduskunta hyväksyi suuren valiokunnan ehdotuksen irtolaislaiksi.¹⁶²

Eduskunnan täysistunnossa, 26.11.1937, käsiteltiin talousarviota.¹⁶³ Edustaja Hugo Aattela (SDP) piti aiheesta pitkän puheenvuoron, jossa hän otti myös irtolaisten tilanteeseen kantaa. Hän on saanut tiedon siitä, että eräessä Suomen suuressa kaupungissa alkoholinkäytön vuoksi tutkintaan joutuneet naiset käsitellään liian heppoisin perustein irtolaisina. Hän sanoo ymmärtävänsä sen, että rajanveto alkoholistin ja irtolaisen välille voi olla vaikeaa, mutta hänen mukaansa päihdeongelman, oli kyseessä sitten nainen tai mies, henkilön toteamisen irtolaiseksi täytyy tapahtua oikeudenmukaisesti. Hänen mukaansa pelkästään alkoholin väärin käytön perusteella ei tulisi todeta henkilöä irtolaiseksi. Edustaja pyytääkin sosiaaliministeriä puuttumaan tähän ja muihin keskustelussa esiin tulleisiin ongelmakohtiin, jotka alkoholilakiin liittyvät.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1491. Elektr. Dokumentti.

¹⁶² Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1491–1496. Elektr. Dokumentti.

¹⁶³ Valtiopäivät 1937. Tulo- ja menoarvio vuodelle 1938–14 PI-, s. 1843. Elektr. Dokumentti.

¹⁶⁴ Valtiopäivät 1937. Tulo- ja menoarvio vuodelle 1938.–14 PI-, s. 1848. Elektr. Dokumentti.

2.1.2 Johtopäätökset 1930-luvun eduskuntakeskusteluista

1930-luvulla oli pula-aika, jota käytettiin moneen otteeseen perusteluna sille, että uusi irtolaislaki olisi tarpeellinen ja jonka säätämistä pitäisi siitä syystä jopa kiirehtiä. Pelättiin, että taloudellisesti vaikeina aikoina tavallista useampi kansalainen ajautuisi irtolaisuuteen ja elättäisi itsensä esimerkiksi kerjäämällä tai pahimmassa tapauksessa rikollisuudella. Pula-ajan tuoman epävarmuuden lisäksi irtolaisuutta kohtaan koettiin edelleen yleistä epäluuloisuutta, jolla oli juurensa kaukana historiassa.

1930-luvulla säädettiin uusia sosiaalilakeja, kuten lastensuojelulaki (1936) irtolaislaki (1936), mielisairaslaki (1937) ja lisäksi säädettiin sterilointilaki vuonna 1935. Markku Mattilan mukaan sterilointilaista käydyssä eduskuntakeskustelussa myös sen painotettiin olevan huoltolaki, lastensuojelulaki tai suojelutoimenpide.¹⁶⁵ Irtolaislaki ei siis ollut ainoa 1930-luvulla säädetty laki, jolla haluttiin kontrolloida huono-osaisempaa väestöosaa.

Asioita, jotka eduskuntakeskusteluissa mainittiin häiritseviksi piirteiksi irtolaisuudessa, olivat kuljeskeleminen paikkakunnalta toiselle, työn välttely tai elannon saaminen kunniantomilla tavoilla, kuten kerjäämällä tai rikollisuudella. Irtolainen oli irti yhteiskunnasta, syrjäytynyt joko tietten tahtoen tai tahtomattaan esimerkiksi päihteiden viemänä. Keskusteluista nousi esiin mielikuva irtolaisista omana ihmisryhmänään, jota yhdistävät nuo äsken mainitut ”pahantapaiset” piirteet, jotka toivat kontrastia ihanteet täyttäviin säännöllistä ja kunniallista elämää viettäviin kansalaisiin. Irtolaisten viitoittama tie oli turmion tie ja kohtalo, jolta rehelliset kansalaiset tulisi pelastaa. Osa edustajista olikin huolissaan siitä, että irtolaisten näyttämä esimerkki vetää rehellisiä kansalaisia heidän osoittamalleen polulle, jos irtolaislakiin ei saada tiukennuksia. Mielenkiintoista tässä suhtautumistavassa on se, että toisaalta nähtiin saman aikaisesti syitä, jos ei yhteiskunnassa, niin ainakin ajanjaksossa (eli pulakaudessa), mutta silti irtolaiset nähtiin syyppäänä omaan tilanteeseensa. Kuitenkin heitä haluttiin rankaista

---

¹⁶⁵ Mattila 1999, 324.

siitä, että he vetävät puoleensa kunnollisia kansalaisia, jotka eivät ilman heidän esittämänsä esimerkkiä ajautuisi irtolaisuuteen.

Irtolaisista ja irtolaislaista käyty keskustelu 1930-luvun eduskunnassa oli kielenkäytöltään voimakasta puoleen ja toiseen, ja siitä huomaa sen, että irtolais-asia herätti edustajissa tunteita. Yleisesti ottaen edellinen, vuodelta 1883 peräisin oleva irtolaislaki nähtiin vanhentuneena, mutta uusi irtolaislakiesitys sai silti paljon kritiikkiä osakseen. Uutta irtolaislakia laatiessa hallituksen oli ensitöikseen täytynyt päättää, tapahtuisiko irtolaisten käsittely hallinnollisin keinoin vai oikeusteitse. Hallinnollisin keinoin tapahtuvaan käsittelyyn päädyttiin siitä syystä, että silloin irtolaiset saisivat yksilöllisempää hoitoa. Päätös sai kritiikkiä osakseen ja huolestutti osaa edustajista.

Myös vapausrangaistukset, eli määrääminen työlaitokseen tai pakkotyöhön jakoi mielipiteitä, sillä moni edustaja koki vapausrangaistuksen liian ankarana rangaistuksena irtolaisuudesta, etenkin kun siihen ei saisi tuomioistuimen päätöstä. Lisäksi irtolaisen määritelmää oli laajennettu, joten uusi irtolaislaki ja sen toimenpiteet koskettaisivat useampaa henkilöä. Käytännössä irtolainen oli rikolliseen verrattuna huonommassa asemassa, sillä rikokseen syyllistyneet saivat vapausrangaistuksensa tuomioistuimen kautta, mutta sen sijaan irtolaisten kohtalo oli virkamiesten käsissä. Tästä syystä osa edustajista pelkäsi irtolaislain altistavan irtolaisiksi todetut henkilöt mielivallalle. Usean kansanedustajan mielestä nimittäin irtolaisuuden kriminalisoiminen turvaisi irtolaisiksi todettujen oikeusturvan ja saattaisi heidät yhdenvertaiseen asemaan muiden sellaisista rikoksista tuomittujen kanssa, jotka ovat tuomittu vapausrangaistukseen.

Esimerkiksi edustaja Carl Harald Wiik (SDP) piti pitkän puheenvuoron ja ilmaisi kantansa varsin selkeästi asettuessaan irtolaisten ja uuden lain turvin irtolaisiksi luokiteltavien puolelle. Vuoden 1935 valtiopäivillä käydyssä irtolaislakia koskevassa keskustelussa Wiik muun muassa kritisoi käsitteiden laajentamista suomalaisessa lainsäädännössä yleisesti, koskien myös käsiteltävää irtolaislakiesitystä ja maanpetosrikoksista koskevaa lakia, sillä se altistaa henkilön mielivallalle. Useamman kerran kansanedustajaksi valittu Wiik oli

näkyvä hahmo Suomen politiikassa 1900-luvun alkupuolella. Erkki Tuomioja on kirjoittanut K. H. Wiikistä kaksiosaisen elämäkerran¹⁶⁶, jossa hän käy läpi Wiikin poliittista toimintaa ja myös elämää politiikan ulkopuolella. Elämäkerran toisessa osassa käsitellään muun muassa Wiikin ja viiden muun edustajan (”kuutoset”) pidätystä ja poliittista oikeudenkäyntiä, jossa heidät tuomittiin valtiopetoksen valmistelusta kuritushuoneeseen. Syyte julkaistiin vuoden 1941 syksyllä ja tapahtumat, joista häntä syytettiin ajoittuvat vuosille 1935–1936, 1940 ja 1941.¹⁶⁷

2.2 Työlaitoksesta avohoitoon: irtolaisista ja irtolaislaista 1980-luvun eduskunnassa

Tässä alaluvussa tarkastelen irtolaisista ja irtolaislaista käytyä keskustelua eduskunnassa 1980-luvulla. Valittuna ovat sellaiset asiakirjat, joissa keskustellaan irtolaisista ja irtolaislaista, sekä tehdään niihin kannanottoja. Samoin kuin luvussa 2.1, tässäkin luvussa olen rajannut pois lyhyet viittaukset irtolaisiin ja irtolaislakiin.¹⁶⁸

2.2.1 Keskustelu eduskunnassa 1980-luvulla

20.3.1981 päivätyssä, eduskunnan puhemiehelle esitetystä kirjallisesta kysymyksessä numero 167, jonka edustaja Paula Eenilä (SDP) on jättänyt, aiheena on ”Perniön huoltolan henkilökunnan riittämättömyyden aiheuttamien epäkohtien korjaamisessa.” Edustaja Eenilän mukaan ”Perniön huoltola on erikoistunut pääasiallisesti lääninhallituksen päätöksellä laitoshoidon toimitettavien miespuolisten huollettavien hoitoon.” Virallisia laitospaikkoja on 80 ja hoidettavista 20 % on ensikertalaisia, 80 % ollessa useammin kuin kerran hoidossa. Useimmilla on hoitoon pääsyn syynä päihteiden käyttö ja hoidon tavoitteena on siihen liittyen päihteidenkäytön katkaisu, kuntoutus ja

---

¹⁶⁶ Tuomioja 1979 ja 1982.

¹⁶⁷ Tuomioja 1982, 333.

¹⁶⁸ Käytetyt lähteet ovat peräisin Eduskunnan www-sivuilta löytyvästä digitoidusta arkistosta. Läpikäytyt vuodet ovat 1980–1989. Hakusanana olen käyttänyt tähdellä lyhennettyä avointa hakusanaa ”irtolai*”, joka muun muassa tuo esiin sanat ”irtolainen”, irtolaisuus”, ”irtolaiset”, ”irtolaislaki” ja niiden sanamuodoilla varustetut pöytäkirjat ja muut asiakirjat.

kotiympäristön rauhoittaminen. Vuodesta 1980 alkaen Perniön huoltolassa on hoidettu myös irtolaislain nojalla hoitoon määrättyjä henkilöitä. Eenilä on huolissaan siitä, ettei huoltolassa ole tarpeeksi henkilökuntaa, erityisesti valvoja on pulaa.¹⁶⁹

Eenilän mukaan tilanne ei ole uusi ja henkilökuntaa on ollut liian vähän jo ennen vuotta 1980, mutta erityisesti nyt irtolaistenkin huollon siirryttyä Perniön huoltolaan, on lisähenkilökunnalle tarvetta. Hän on huolissaan esimerkiksi yövalvojen työturvallisuudesta ja siitä, saavatko huollettavat tarpeeksi hyvää hoitoa, kun työntekijöistä on vajausta. Hän myös peräänkuuluttaa sitä asiaa, että laitokselle on tarkoitus tulla myös sairasosasto huonokuntoisimmille potilaille, mutta sekin hanke on viivästynyt kohtuuttomasti. Hän pyytääkin valtioneuvoston asianomaista jäsentä vastaamaan kysymykseensä:

Onko Hallitus tietoinen siitä vaikeasta tilanteesta, johon Perniön huoltolassa on jouduttu yhtäältä henkilökunnan riittämättömyyden ja toisaalta peruskorjauksen kohtuuttoman viivästyksen johdosta, ja mihin toimenpiteisiin Hallitus aikoo asiassa ryhtyä?¹⁷⁰

Ministeri Katri-Helena Eskelinen (Kesk.) vastasi kysymykseen 23.4.1981. Vastauksessa muun muassa todetaan, että sosiaali- ja terveysministeriö on nähnyt tarpeelliseksi painottaa hoito- ja kuntoutustyötä tekevää henkilökuntaa, mutta ymmärtää valvojen tarpeen ottaen huomioon Perniön huoltolan "asiakasaineksen". Hän toteaa, että henkilökunnan lisäämisessä on ollut esteenä yleinen pyrkimys rajoittaa valtion henkilöstön kasvua. Kuitenkin päihdehuollon ja laitoshoidon osalta asia on ollut uudelleenarvioinnin kohteena. Perniön osalta toimistohenkilökunnan määrä on vähäinen ottaen huomioon töiden lisääntyneen sen jälkeen, kun irtolaisosasto perustettiin. Peruskorjausten osalta todetaan hankkeiden viivästyneen muutosten ja riittävän rahoituksen puutteen vuoksi. Ne voisivat kuitenkin alkaa vuonna 1983 edellyttäen, että sitä varten saadaan riittävä lisämääräraha.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Vuoden 1981 valtiopäivät. Kirjallinen kysymys N:o 167, s. 1. Elektr. Dokumentti.

¹⁷⁰ Vuoden 1981 valtiopäivät. Kirjallinen kysymys N:o 167, s. 2. Elektr. Dokumentti.

¹⁷¹ Vuoden 1981 valtiopäivät. Kirjallinen kysymys N:o 167, s. 3. Elektr. Dokumentti.

Vuoden 1981 valtiopäivillä hallituksen esityksessä eduskunnalle kommentoitiin irtolaislaista koskien muun muassa sen viidettä säännöstä, jonka mukaan irtolainen voidaan määrätä työlaitokseen, jos muut lievemmat toimenpiteet eivät ole tuottaneet tulosta. Esityksessä ehdotetaan: "että 5 §:ää muutettavaksi siten, että irtolaisten laitoshoitoon noudatetaan soveltuvin osin, mitä päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetussa laissa huoltolahoidosta on säädetty." Syyksi sanotaan se, että lähes kaikki työlaitoksiin määrättyt irtolaisista kuuluvat muutenkin siihen ryhmään, jota voi hoitaa myös päihdehuollon laitoksissa. Kahden lain laitokset menevät siis ristiin keskenään. Lakiin ehdotettiin myös muita muutoksia: Työlaitoksiin viittaavat maininnat irtolaislain muissakin säännöksissä korvattu sanalla laitos. Kumottavaksi ehdotetaan pykälää, jotka ovat käyneet tarpeettomiksi ja jotka tekevät irtolaisen asemasta laitoksessa epätasa-arvoisen verrattuna päihdeongelmaisiin laitoksessa asuviin.¹⁷²

Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi päihdehuoltolaiksi (HE n:o 246) esiteltiin eduskunnalle 30.11.1984.¹⁷³ Esityksen ovat allekirjoittaneet tasavallan presidentti Mauno Koivisto ja ministeri Vappu Taipale. Se sisälsi kattavat perustelut ja sen yhteydessä kumottaviin lakeihin eli irtolaislakiin sekä PAV-lakiin viitattiin useasti.

Uusi päihdehuoltolaki oli osa sosiaalihuollon kokonaisuudistusta ja sen tarkoituksena oli uudistaa päihdehuoltoa liittämällä se kiinteämmin osaksi muuta sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Tavoitteena oli muun muassa se, että hoitoon voisi hakeutua matalammalla kynnyksellä ja ilman leimaantumisen pelkoa. Tahdosta riippumatonta hoitoa määrätään harkiten ja vain tapauksissa, joissa henkilö aiheuttaa vaaraa terveydelle tai on käytökseltään väkivaltainen.¹⁷⁴

---

¹⁷² Valtiopäivät 1981. N:o 101. Yksityiskohtaiset perustelut. 30. irtolaislaki, s. 61. Elektr. Dokumentti.

¹⁷³ 1984 Vp. - HE n:o 246. Elektr. Dokumentti.

¹⁷⁴ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 1. Elektr. Dokumentti.

Lakiesityksen yleisperusteluissa sanotaan muun muassa, että “sosiaalisten ongelmien ei enää nähdä johtuvan vain avuntarvitsijan yksilöllisistä ominaisuuksista, vaan monien ympäristöön ja yhteiskuntaan liittyvien tekijöiden ymmärretään vaikuttavan ongelmien syntyyn.”¹⁷⁵ Irtolaislaista mainitaan yleispuheessa seuraavanlaisesti:

*Päihdehuoltoon liittyy läheisesti myös irtolaislainsäädäntö. Voimassa oleva irtolaislaki (57/36) on keskeisiltä osiltaan vanhentunut. Monilta osiltaan laki on kumoutunut muun sosiaalihuollon lainsäädännön kehittymisen myötä. PAV-lain ja irtolaislain kohderyhmät ovat lähes samoja. Lainsäädännön hajanaisuus on vaikeuttanut toimenpiteiden kehittämistä henkilöille, jotka tarvitsevat ensisijaisesti päihdehuollon palveluja.*¹⁷⁶

Esityksen toisessa pääluvussa mainitaan, että PAV-lain lisäksi myös huoltoapulakia (116/54) on ollut osittain päällekkäin irtolaislain kanssa tarkoittaen sitä, että päihteitä ongelmakäyttävään henkilöön on voitu soveltaa jotain näistä kolmesta laista. Esityksessä todetaan, että hoitoon toimittamisen edellytykset ovat vanhanaikaisia ja tulkinnanvaraisia, niiden rahoituspohja on epäyhtenäinen ja lakien soveltamisessa on paikkakuntakohtaisia eroja.¹⁷⁷

Esityksessä todetaan, että työn vieroksunta on ollut suurin syy toimenpiteisiin ryhtymiselle. Sen sijaan kuljeskeleva elämäntyyli, kerjuu, ammattihaureus ja epäsiiveellinen elämä muodostavat vain viidesosan tapauksista.¹⁷⁸ Vuosina 1977–1982 irtolaisina käsiteltyjen määrä tippui seitsemästäsadasta vajaan viiteensataan henkilöä ja vuonna 1982 irtolaisiksi todetuista 70 %:iin kohdennettiin lievimmän muodon toimenpiteitä eli esimerkiksi varoituksia tai valvontaa. Vuonna 1982 päätyi vankilaan säilytettäväksi sen sijaan yhteensä 25 naisirtolaista sekä 60 miesirtolaista. Vankilassa

---

¹⁷⁵ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 3. Elektr. Dokumentti.

¹⁷⁶ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 4. Elektr. Dokumentti.

¹⁷⁷ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 11. Elektr. Dokumentti.

¹⁷⁸ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 13. Elektr. Dokumentti.

säilytettävät irtolaiset olivat siellä keskimäärin 35 vuorokautta ja pisin jakso oli 61 vuorokautta.¹⁷⁹

Irtolaistutkittavien tilannetta ja kuntoa kuvataan seuraavanlaisesti: “yleensä he ovat pitkälle alkoholisoituneita, huonokuntoisia ja potevat usein vakavia tai pitkäaikaisia sairauksia. Irtolaistutkittavat ovat säännönmukaisesti sellaisen sosiaalisen ja terveydellisen huollon tarpeessa, jonka tarjoamiseen vankilaviranomaisilla ei ole riittäviä mahdollisuuksia.” Lisäksi luvussa todetaan, että irtolaislain ja PAV-lain toimenpiteet ovat samankaltaisia, ja että henkilöt, joihin on kohdistettu irtolaislain mukaisia toimenpiteitä, ovat lähes poikkeuksetta olleet päihdehuollon tarpeessa.¹⁸⁰

Käsitykset irtolaisuuden nykyisestä määritelmästä olivat muuttuneet ja samoin käsitykset siitä, millä perusteella voidaan määrätä tahdonvastaiseen hoitoon: “irtolaislain mukaisia irtolaisuuden tunnusmerkkejä ei enää voida pitää sellaisina edellytyksinä, joilla sosiaali- ja terveydenhuollossa vallitsevien käsitysten mukaan voitaisiin ryhtyä toteuttamaan huoltotoimenpiteitä henkilön tahdosta riippumatta. Irtolaislain toimeenpanoon liittyy useita seikkoja, jotka tekevät lain kumoamisen välttämättömäksi.”¹⁸¹

Viidennes luku koskee voimaantulosäännöksiä ja siinä muun muassa ehdotetaan PAV-lain ja irtolaislain kumoamista päihdehuoltolain voimaantulon yhteydessä, sekä ehdotetaan irtolaislain- ja PAV-lain mukaisten valvonnan lopettamista, sillä uusi päihdehuoltolaki ei sisällä säännöksiä valvonnasta. Samoin lakkautettaisiin irtolaislain tarkoittama laitoshuolto kuukauden varoitusajalla.¹⁸²

---

¹⁷⁹ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 13. Elektr. Dokumentti.

¹⁸⁰ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 13. Elektr. Dokumentti.

¹⁸¹ 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 13. Elektr. Dokumentti.

¹⁸² 1984 Vp. - HE n:o 246, s. 27. Elektr. Dokumentti.

12.2.1985 eduskunnassa keskusteltiin hallituksen esityksestä päihdehuoltolaiksi (esitys n:o 246/1984) ja esiteltiin valiokuntaan lähettämistä varten. Puheenvuoronsa aikana edustaja Peltola lausuu irtolaislain kumoutumisesta seuraavanlaisesti: “myönteisintä hallituksen esityksessä on vanhentuneen pav-huoltolain ja irtolaislain kumoaminen. Niissä on paljon tarpeettomiksi käyneitä pykäläiä, jotka aiheuttavat kuitenkin harmillista paperien keräämistä ihmisistä, joiden kanssa pitäisi tehdä asiallista sosiaalihuoltotyötä.”¹⁸³

8.11.1985 uuden päihdehuoltolakiesityksen ensimmäisessä käsittelyssä viitattiin irtolaislakiin ja irtolaisiin useaan otteeseen.¹⁸⁴ Irtolaislain kumoutuminen uuden päihdehuoltolain voimaantulon yhteydessä aiheutti vilkasta keskustelua. Edustajat eivät olleet yksimielisiä asiasta ja askel uudistuneeseen päihdelainsäädäntöön aiheutti toisissa huolta, toisissa toivoa.

Talousvaliokunnan puheenjohtaja, edustaja Maija Rajantie (SDP), piti ensimmäisenä puheenvuoron. Hän aloitti keskustelun kertomalla talousvaliokunnassa esiteltäväksi valmistellusta päihdehuoltolaista, miten sitä varten on kuultu asiantuntijoita ja miten se on tarpeellinen. Hänen mukaansa lakiesityksen pääasiallisena tarkoituksena on:

*Ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia sekä terveydellisiä haittoja. Tavoitteena on myös pystyä tämän lainsäädännön avulla parantamaan päihteiden ongelmakäyttäjien sekä heidän perheittensä sekä muun ympäristön toimintakykyä ja turvallisuutta.*¹⁸⁵

Ja lisäksi “pyrkii päihdehuollon sisällön uudistamiseen. Irtolaislaista hän toteaa, että kyseinen laki on “keskeisiltä osiltaan vanhentunut” ja että se meni PAV-lain kanssa päällekkäin, joka nyt myös kumotaan uuden päihdehuoltolain tullessa voimaan. Hän

---

¹⁸³ Valtiopäivät 1985. 12.2.1985. Ehdotuksen päihdehuoltolaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 246/1984 vp. esitellään valiokuntaan lähettämistä varten, s. 112. Elektr. Dokumentti.

¹⁸⁴ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3363. Elektr. Dokumentti.

¹⁸⁵ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3363. Elektr. Dokumentti.

myös toteaa Pav-lain ja irtolaislain kohderyhmien olevan lähes samoja ja että irtolaisina huolletut henkilöt ovat tarkoitus siirtää päihdehuollon piiriin.¹⁸⁶

Edustaja Juhani Alaranta (Kesk.) sen sijaan löytää päihdehuoltolakiesityksestä huomautettavaa, vaikka kommentoi myöskin, että talousvaliokunta on tehnyt "ansiokasta ja perusteellista" työtä päihdehuoltolain eteen. Hän yhtyy sisäministeri Matti Luttisen eriävään mielipiteeseen, jonka hän esitti vuotta aiemmin valtioneuvostossa. Tämän eriävän mielipiteen mukaan irtolaislaki tulisi kumota vain päihdehuollon osalta. Se liittyy siihen, että irtolaislain kumoutumisen pelätään lisäävän prostituution määrää ja synnyttävän jopa tyttökadun Helsinkiin.¹⁸⁷ Alarannan mielestä irtolaislaki kumotaan väärään aikaan, vaikka hän kokeekin, ettei irtolaiskäsite vastaa enää aikansa todellisuutta. Hän toteaa myös, ettei irtolaislakia todennäköisesti tarvita enää työtä vieroksuville ja paikkakunnalta toiselle kuljeskeleville, mutta hänen mukaansa irtolaislaki on edelleen tarpeen henkilöille, jotka ovat irtolaislain 1 § 1 mom. 4 kohdan määritelmän mukaisia eli: "henkilö, joka pitämällä tapanaan hankkia tuloja hyvien tapojen vastaisilla ja siveellisesti hylättävillä keinoilla taikka muulla elämäntavallaan tuottaa ilmeistä vaaraa yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai siveellisyydelle."

Lisäksi Alaranta huomauttaa ajankohdan siinäkin mielessä olevan erikoinen, että hallitus on käsittelemässä YK:n sopimuskohdan hyväksymistä, joka velvoittaa sopimuksen hyväksyneet maat tekemään lainsäädännöstä sellaisen, joka kieltää naisten kaupan ja prostituutiosta hyötymisen. Toisaalta hän huomauttaa rikoslain jo kieltävän esimerkiksi parituksen, mutta se ei kiellä naista syrjimästä itse itseään eli harjoittamasta prostituutiota.¹⁸⁸ Hän myös huomauttaa, että vapaaehtoiset toimenpiteet tahdosta riippumattoman hoidon kustannuksella on tietyissä tapauksissa ongelmallista. Yhtenä esimerkkinä hän ovat esimerkiksi tapaukset, jossa odottava äiti käyttää alkoholia ja aiheuttaa syntymättömälle lapselle muun muassa keskushermoston häiriöitä ja

---

¹⁸⁶ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3363. Elektr. Dokumentti.

¹⁸⁷ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, 3363. Elektr. Dokumentti.

¹⁸⁸ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3364. Elektr. Dokumentti.

epämuodostumia, sekä humalatilassa synnyttävät naiset, joiden lapset syntyvät itsekin alkoholia veressään. Siihen hän toteaa: "Varmasti jokaisella lapsella on oikeus syntyä selvin päin." Hän on lisäksi huolissaan siitä, että hoitoon hakeutuu marginaaliryhmiä, mutta sen sijaan yhteiskunnan kannalta merkittävät ryhmät, työikäiset, ehtivät rappeutua ennen hoitoon pääsyä.¹⁸⁹

Edustaja Riitta-Liisa Arranz (SMP) näkee päihdehuoltolaille tarvetta, mutta kokee sen ongelmallisena, että se keskittyy pääasiassa alkoholin liikakäyttäjien hoitoon ja jättää huumausaineiden, lääkeaineiden ja korvikeaineiden väärinkäyttäjät liian vähälle huomiolle. Irtolaisiin tai irtolaislakiin hän ei tee suoraa viittausta.¹⁹⁰

Edustaja Arja Alho (SDP) on sen sijaan eri mieltä edustaja Alarannan kanssa siitä, mitä tulee irtolaislain kumoutumiseen päihdehuoltolain astuessa voimaan ja sen seurauksista. Hänen mukaansa irtolaislain kumoutuminen on siitä huolimatta hyvä asia, vaikka irtolaislailla onkin voitu puuttua alkoholistien, asunnottomien ja prostituutiota harjoittavien elämään. Irtolaislain tarpeellisuudesta hänellä on selkeä mielipide: "irtolaislaki ei enää ole välttämätön nykysuomessa. Se on monelta osin tarpeeton ja se loukkaa ihmisen perusoikeuksia."¹⁹¹ Mitä prostituutioon puuttumiseen irtolaislain nojalla tulee, niin Alho näkee prostituution olevan ennemminkin seuraus kuin syy päihdeongelmille ja asunnottomuudelle. Lisäksi hän huomauttaa prostituution hierarkkisuudesta ja että irtolaislain avulla on käytännössä puututtu vain heikoimmassa asemassa oleviin eli kadulla työskenteleviin naisiin. Näin ollen irtolaislain säilyttäminen sen vuoksi, että sillä on voitu puuttua myös prostituutioon, ei ole tarkoituksenmukaista.¹⁹²

---

¹⁸⁹ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3364–3365. Elektr. Dokumentti.

¹⁹⁰ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3365. Elektr. Dokumentti.

¹⁹¹ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3368. Elektr. Dokumentti.

¹⁹² 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3367. Elektr. Dokumentti.

Alho huomauttaa, että vuoden 1936 irtolaislakia on sen voimaantulon jälkeen muutettu monesti ja nykyisin irtolaisella käsitetään suurimmaksi osaksi päihdeongelmaiset. Kuitenkaan toimintatavat eivät ole paljoa muuttuneet, vaikka työlaitokset ovatkin korvattu laitoshoidolla. Tästä huolimatta irtolaislaki sallii päihdeongelmaisen pitämisen tutkintavankeudessa ja jopa kuukausiksi venyvä tutkintovankeus viivästyttää irtolaisen hoitoon saamista sekä tietenkin syö motivaatiota vähentää päihteiden käyttöä. Irtolaislain ja PAV-lain päällekkäisyys on taas johtanut tilanteeseen, jossa viranomaiset ovat voineet mielivaltaisesti soveltaa kahta lakia. Alho: "Irtolaislain kytkeytyminen päihdehuoltoon ja toisaalta säännösten vastaamattomuus nykyaikaan ovat johtaneet hyvinkin tilanteeseen, jossa irtolaislain käytännön hyöty on ollut hyvin kyseenalainen."¹⁹³

Lisäksi Alho huomauttaa irtolaisasian keskittyvän lähinnä Uudellemaalle ja Helsinkiin, mutta määrän olevan sielläkin vähäinen, käsittäen vain noin sadan henkilön "irtolaismyllyn". Asunnottomille alkoholisteille hän peräänkuuluttaa toisenlaisia toimintamalleja, kuin irtolaislain tarjoamaa tutkintavankeutta.¹⁹⁴ Alho näkee tarpeelliseksi puuttua "prostituutiopulmaan" ja antaa päihdehuollolle sen tarvitsemia työkaluja. Hän myös huomauttaa työttömyyteen puuttumisen irtolaislain tarkoittamin keinoin olevan tarkoituksen vastaista tällä hetkellä, kun maassa on suuri joukko työttömiä rakenteellisten muutosten vuoksi.¹⁹⁵

Irtolaislain kumoutumista Alho pitää erinomaisena asiana muun muassa siksi, että ne muutama sata henkilöä, jotka nyt ovat lain vuoksi laitoskierteessä, tulevat jatkossa saamaan inhimillisempää kohtelua. Hän myös toteaa alkoholiongelmaisen henkilön auttamisen olevan vaikeaa ja monitahoinen tehtävä, mutta irtolaislailla ei siinä asiassa ole käyttökeloista sijaa:

---

¹⁹³ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3367. Elektr. Dokumentti.

¹⁹⁴ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3367–3368. Elektr. Dokumentti.

¹⁹⁵ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3368. Elektr. Dokumentti.

Irtolainenhan poliisitutkintapöytäkirjassa tulee määritellä vaaraksi yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Jos katselee ihan käytännössä näitä irtolaisia, he eivät kyllä kovin vaarallisilta näytä, eivät niin yleisen järjestyksen kuin turvallisuudenkaan kannalta. Heille toki pitäisi huolehtia hiukan paremmat olot, jotta he voisivat päästä jaloillensa edes joskus.¹⁹⁶

Alhon puheenvuoron jälkeen keskustelu julistettiin päättyneeksi.

Yleisesti ottaen päihdehuoltolaki nähtiin tarpeellisena tulokkaana ja irtolaislaki vanhentuneena. Osa edustajista taas oli tyytyväisiä irtolaislain kumoutumiseen, kuten esimerkiksi Alho, joka muun muassa kommentoi irtolaislain olevan ihmisarvoa loukkaava. Vaikka irtolaislaki myönnettiinkin, ainakin osittain, vanhentuneeksi, niin sen kumoamisen positiivisesta vaikutuksesta ei oltu yksimielisiä. Kuitenkin osa edustajista koki, että irtolaislaissa oli hyviäkin puolia, jotka olisivat säilyttämisen arvoisia. Esimerkiksi irtolaislaki toi viranomaisille mahdollisuuden puuttua prostituutioon, sillä irtolaislaissa irtolaisen määritelmään kuului muun muassa elannon hankkiminen epäsiiveellisin keinoin. Tosiasiassa irtolaislain avulla pystyttiin kohdistamaan toimenpiteitä vain pieneen osaan prostituution harjoittajista ja siten mahdollisti vain pintapuolisen puuttumisen monimutkaiseen ongelmaan. Tästä syystä irtolaislain säilyttäminen edes osittain siksi, että sillä voitaisiin puuttua prostituutioon, ei saanut paljon kannatusta.

Keskustelua ehdotuksista päihdehuoltolaiksi käytiin seuraavaksi 22.11.1985. Siinäkin viitattiin irtolaislakiin muutamaan otteeseen. Ensimmäisenä puheenvuorossa ollut edustaja Pirkko Ikonen (Kesk.) kommentoi lain käsittelyn venyneen syyskaudelle asian monitahoisuuden vuoksi. Hän toteaa tahdonvastaiseen hoitoon liittyvien asioiden sekä irtolaislain kumoutumisen aiheuttaneen paljon keskustelua. Irtolaisten huollon siirtyminen päihdehuollon piiriin edustaja näkee ongelmallisena ainakin

---

¹⁹⁶ 1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3368. Elektr. Dokumentti.

pääkaupunkiseudulla, jossa irtolaisina huollettujen määrä on ollut muuta maata isompi.¹⁹⁷

Edustaja Pirkko Turpeinen-Kajanoja (SKDL) sanoo työskennelleensä päihdeongelmaisten asioiden parissa vuodesta 1968. Hän huomauttaa ihmisten asenteissa olevan suuria eroavaisuuksia sen suhteen, miten suhtautuvat päihteiden väärinkäyttäjiin ja heidän hoitoonsa:

Osa näkee päihteiden väärinkäytön ja etenkin siihen liittyvän väkivaltaisen käyttäytymisen oireena vuorovaikutuksen häiriöstä yksilön ja ympäristön välillä. Osa taas näkee kysymyksessä lähinnä olevan yksilön sisäisen ongelman, jota voidaan hoitaa hoitamalla yksilöä.¹⁹⁸

Hänen näkemyksensä mukaan jälkimmäinen näistä on Suomessa yleisempi tapa suhtautua päihteiden ongelmakäyttäjiin. Irtolaisiin kohdistuvat toimenpiteet kertovat myöskin vallitsevista asenteista heitä kohtaan:

Irtolaislain tai päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjiä koskevan lain perusteella oirehtivat on eristetty joko asunnottomuudesta, päihteiden käytöstä ja kuljeksivasta elämäntavasta johtuen rangaistukseksi vankilaan tai "hoidettavaksi" sairaalaan tai huoltolaan. Välillisesti siten näillä asenteilla on osoitettu, että kyvyttömyys hankkia asuntoa tai työtä tai olla käyttämättä päihteitä on rangaistavaa.¹⁹⁹

20.9.1988 Arja Alho (SDP), Raimo Vuoristo (SDP), Kirsti Ala-Harja (Kok.), Tuula Paavilainen (SDP) ja Liisa Jaakonsaari (SDP) jättivät eduskunnalle raha-asia-aloitteen. Aloitteessa he pyytävät eduskuntaa ottamaan valtion ensi vuoden tulo- ja menoarvioon 300 000 markkaa Sovinto ry:lle prostituution haittojen ehkäisemiseen sekä

---

¹⁹⁷ Vuoden 1985 valtiopäivät. PTK. Ehdotukset päihdehuoltolaiksi. Yleiskeskustelu, s. 3581. Elektr. Dokumentti.

¹⁹⁸ Vuoden 1985 valtiopäivät. PTK. Ehdotukset päihdehuoltolaiksi. Yleiskeskustelu, s. 3583. Elektr. Dokumentti.

¹⁹⁹ Vuoden 1985 valtiopäivät. PTK. Ehdotukset päihdehuoltolaiksi. Yleiskeskustelu, s. 3583. Elektr. Dokumentti.

prostituutujen naisten ja miesten tuki-, kuntoutus ja koulutustoimintojen suunnittelemiseen ja järjestämiseen. Aikaisemmin sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt Sovinto ry:lle rahaa raportin tekoon, jossa kartoitetaan tilannetta ja annetaan ehdotuksia, muun muassa miten prostituutiota voidaan ennaltaehkäistä.²⁰⁰

He toteavat irtolaislain kumoutuneen 1986 säädetyn päihdehuollon lakipaketin yhteydessä ja irtolaislain mukaisten toimenpiteiden kohdistuneen Uusimaan ja Helsingin alueille. Heidän mukaansa toimenpiteet kohdistuivat usein päihdeongelmaisiin naisiin, sillä naisten huoltoloista oli pulaa. Irtolaislain soveltaminen tarkoitti kuitenkin käytännössä tutkintavankeutta ja lain monimutkaisuudesta johtuen tutkintavankeus saattoi venyä pitkäksi, mikä heikensi irtolaisnaisten hoitomotivaatiota. Lisäksi aloitteen allekirjoittajien mukaan poliisi on huolissaan siitä, että irtolaislain kumoamisen vaikutuksena voi olla katuprostituution lisääntyminen, sillä irtolaislaki oli ajanut prostituoidut sisätiloihin ja kapakkoihin. Huumeepoliisin mukaan katuprostituutio ja siihen liittyvä huumeongelma onkin päässyt yleistymään Helsingissä.²⁰¹

23.11.1988 Presidentti Mauno Koivisto ja ministeri Tarja Halonen (SDP) jättivät eduskunnalle osoitetun kertomuksen otsikolla:

*Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle: päihdeolojen kehityksestä vuonna 1987 sekä niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty ja suunniteltu ryhdyttäväksi päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.*²⁰²

Kuten raportin alussa todetaan, niin eduskunnalle annetun lain (254/87) 1§ mukaan:

valtioneuvoston on vuosittain annettava eduskunnalle kertomus päihdeolojen kehityksestä ja niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty ja suunniteltu ryhdyttäväksi päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa,

---

²⁰⁰ 1988 Vp. Raha-asia-aloite n:o 991, s. 1057. Elektr. Dokumentti.

²⁰¹ 1988 Vp. Raha-asia-aloite n:o 991, s. 1057. Elektr. Dokumentti.

²⁰² 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 1–3. Elektr. Dokumentti.

*raittiustyössä, alkoholivalvonnassa, opetustoimessa, poliisin ja tullin toiminnassa.*²⁰³

Eli tämä valtioneuvoston kertomus on ensimmäinen tämän lain vaatima raportti.

Raportti keskittyy päihdeolojen kehitykseen, mutta myös irtolaislakiin tehdään viittauksia. Irtolaisiin ja irtolaislakiin viitataan suoraan ja muutamaan otteeseen pääluvussa 4, "Päihdehuollon tila ja kehitys". Siinä esimerkiksi sanotaan, että vuonna 1987 voimaan astunut päihdehuoltolaki korvasi kaksi aiempaa lakia eli päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta (96/86) annetun lain ja vuoden 1936 irtolaislain (57/36). Asiakirjassa verrataan uutta päihdehuoltolakia entisiin lakeihin muun muassa seuraavanlaisesti:

*Aikaisemmasta vain sosiaalihuoltoa velvoittavasta lainsäädännöstä poiketen päihdehuoltolaki antaa tehtäviä sekä sosiaali- että terveysviranomaisille. Korjaavan toiminnan rinnalle on noussut entistä tärkeämmäksi ennaltaehkäisevä työ. Uudessa laissa tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiä rajattiin ja hoitoaikoja lyhennettiin.*²⁰⁴

Entisiä irtolaisia ei ollut unohdettu päihdehuoltolakia säätäessä:

*Päihdehuoltolain säätämiseen liittyi ratkaisu, jonka mukaan irtolaislain kohteena olleiden henkilöiden huolto tuli järjestää päihdehuoltolain sekä muun sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädännön mukaisesti. Entisten irtolaisten ja vaikeasti päihteiden ongelmakäyttäjien joukossa on suurimmassa avun, tuen ja hoidon tarpeessa olevia henkilöitä, jotka tarvitsevat ravintoon, asumiseen, kuntoutukseen, vaatetukseen ja terveydenhuoltoon liittyviä peruspalveluita.*²⁰⁵

Tahdosta riippumaton hoito on uudessa päihdehuoltolaissa erilaista verrattuna kumottuun irtolaislakiin siten, että se on aikaisempaa lyhyempi kestoista, se on mahdollista myös terveydenhuollon laitoksissa ja että siihen liittyvä päätöksenteko on

---

²⁰³ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, 4. Elektr. Dokumentti.

²⁰⁴ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 17. Elektr. Dokumentti.

²⁰⁵ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 26. Elektr. Dokumentti.

keventynyt. Väkivaltaisuuden perusteella määrätty tahdonvastainen hoito on enimmillään 5 vuorokautta tai 30 vuorokautta, jos väkivaltainen käytös uusiutuu. Mahdollista on myös määrätä henkilö tahdonvastaiseen hoitoon terveysvaaran tai väkivaltaisuuden vuoksi, jos lievemmät keinot eivät ole mahdollisia. Sen sijaan terveysvaaran vuoksi ei ole määrätty henkilöitä tahdonvastaiseen hoitoon ainakaan tiedettävästi, vaan suosittu vapaaehtoista hoitoa tai tarvittaessa mielisairaslain mukaista hoitoa.²⁰⁶

Pääluvussa 4 oleva taulukko 18 osoittaa, miten paljon lukumäärällisesti on hoidettu henkilöitä laitoksessa PAV-lailla ja irtolaislailla vuosina 1960–1985 ja vuonna 1987 päihdehuoltolailla. Vuonna 1960 PAV-lain perusteella laitoshoidtoon on määrätty 678 henkilöä, kun taas irtolaislain perusteella 302 henkilöä; vuonna 1970 PAV-lain mukaisesti hoidettujen määrä oli 600 ja irtolaislain mukaan 136; vuonna 1975 PAV-lain mukaisesti hoidettujen määrä 639 ja irtolaislain mukaan 158; vuonna 1980 PAV-lain mukaan 289 henkilöä ja irtolaislain mukaan 105 ja vuonna 1987 päihdehuoltolain mukaan ainoastaan 30 henkilöä.²⁰⁷ Laitoksessa huollettujen määrä oli siis laskemaan päin jo ennen irtolaislain ja PAV-lain lopullista kumoamista, ja etenkin kun vertaa vuosia 1960–1975 vuoteen 1987, niin laitoksessa hoidettavien määrä näiden lakien kumoutumisen jälkeen enää muutama prosentti entiseen verrattuna. Vähäinen määrä selittyy raportin mukaan vuoden 1975 jälkeen tapahtuneella palvelujärjestelmien monipuolistumisella ja erityisesti 1980-luvulla alkaneella kriisityöllä. Näiden lisäksi poliisin kanssa on tehty yhteistyötä, jossa on sovellettu vaihtoehtoisia hoitomuotoja, mikä myös omalta osaltaan selittää laitoksessa hoidettujen vähäistä määrää.²⁰⁸

Päihdehuollon tehostamisesta sanotaan, että sitä tullaan tehostamaan niiden osalta, jotka ovat heikommassa sosiaalisessa asemassa. Näille ryhmille tarjottaisiin heidän tarpeiden mukaisia peruspalveluita yhteistyössä sosiaali- ja terveyshuollon kanssa. Tälle ryhmälle on ominaista perusasioiden puuttuminen, kuten esimerkiksi asunto ja ovat

---

²⁰⁶ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 26–27. Elektr. Dokumentti.

²⁰⁷ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 27. Elektr. Dokumentti.

²⁰⁸ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 28. Elektr. Dokumentti.

alttiita päihde- ja mielenterveysongelmille. Tähän ryhmään kuuluu "entisiä irtolaisia, toistuvasti poliisin säilöön ottamia ja henkilöitä, joilla on päihdeongelmien lisäksi vakavia mielenterveydellisiä ongelmia".²⁰⁹

Raportin mukaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana tapahtunut päihdeolojen runsas kasvu on ollut päihdeolojen kehityksessä keskeinen tekijä. Alkoholin kulutus on noussut huomattavasti: "kulutus on vuodesta 1969 noussut 68 prosenttia (4,21 l 100 %:n alkoholina asukasta kohti v. 1969 ja 7,06 l v. 1987)." Vuonna 1987 kulutus kasvoi muutaman prosentin. Sen sijaan muiden päihteiden, esimerkiksi lääkaineiden ja korvikealkoholin käyttö on pysynyt suunnilleen samanlaisena, ja huumausaineiden käyttö on hieman vähentynyt 1970-luvun jälkeen. Päihdehuoltoapaikkojen ja asiakkaiden määrä on lisääntynyt huomattavasti, jopa yli kaksinkertaistuneet kahdessakymmenessä vuodessa.²¹⁰

A-klinikoiden kasvu on vielä suurempaa, ne ovat kuusinkertaistuneet ja asiakasmäärä nelinkertaistunut. Keskeisin tarve, mitä päihteiden ongelmakäyttäjillä on, liittyy asunnon saamiseen ja tästä syystä valtaosa päihdehuollon asumispalveluista on muodostunut pitkäaikaiseen asumiseen tarkoitettuun siitä huolimatta, ettei sen pitäisi olla päihdehuollon tehtävä. WHO on asettanut tavoitteeksi saada alkoholinkulutuksen laskemaan 25 % vuoteen 2000 mennessä, mutta siihen tavoitteeseen pääseminen ei ole todennäköistä. Sen sijaan on yritettävä saada kulutus ensin kääntymään laskusuuntaan ja "ennen toimenpiteisiin ryhtymistä olisi käytävä monipuolinen alkoholipoliittinen keskustelu, jossa laajaan yhteiseen näkemykseen pyrkien määriteltäisiin tulevan alkoholipolitiikan tavoitteet ja keinovalikoimat."²¹¹

---

²⁰⁹ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 28. Elektr. Dokumentti.

²¹⁰ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 44. Elektr. Dokumentti.

²¹¹ 1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 44. Elektr. Dokumentti.

2.2.2 Johtopäätökset 1980-luvun eduskuntakeskusteluista

1980-luvulla Suomi oli hyvinvointiyhteiskunta, joka eli taloudellista nousukautta. Työttömyys oli alhaista, toisin kuin 1930-luvun pula-aikana. Pula-ajan tiukka taloustilanne oli osaltaan johtanut siihen, että vapaaehtoisesti työttömät kuljeskelijat ja alkoholinhuuruista elämää viettävät irtolaiset olivat joutuneet silmätikuiksi. Sen sijaan 1980-luvulle tultaessa oli tapahtunut rakennemuutoksia, joiden ymmärrettiin aiheuttavan työttömyyttä ja lisäksi hyvä taloustilanne ei omalta osaltaan aiheuttanut painetta laittaa tarkempaan syyniin huono-osaisina nähtyjä irtolaisia, jotka olivat suurimmaksi osaksi päihdeongelmaisia.

1980-luvulla irtolaislakia pidettiin yleisesti ottaen vanhentuneena. Lain vanhentuneisuus näkyi esimerkiksi siinä, ettei kaikkia perinteisiä irtolaisiin liitettyjä piirteitä, kuten esimerkiksi kuljeskelua, enää nähty itsessään paheksuttavina. Lisäksi laki oli erilainen kuin se oli astuessaan voimaan, sillä se oli kokenut useita eriasteisia muutoksia ennen 1980-lukua. Suurimmat muutokset liittyivät irtolaisille annettuihin vapausrangaistuksiin: vuonna 1971 poistettiin pakkotyöseuraamus ja 1984 lopetettiin irtolaisten hoitaminen työlaitoksissa.²¹²

Keskusteluja lukiessa huomaa, että ajatus siitä, että sosiaaliset ongelmat johtuisivat yksilöstä itsestään, oli muuttunut ja oli tavallisempaa ajatella yksilön ongelmien olevan monimutkaisia ja ympäristönkin olevan niissä usein vähintään osasyynä. Sen lisäksi yksilön ongelmien ei enää puhuttu olevan häpeällinen asia. Käsitykset siitä, millaista yhteiskunnan tarjoaman avun kuuluu olla, olivat muuttuneet: Kun 1930-luvulla haluttiin koulia irtolaisista kunnon kansalaisia jopa pakkotyöllä, niin 1980-luvulla suosittiin matalan kynnyksen avohuollon palveluita tahdonvastaisen hoidon ollessa viimesijainen vaihtoehto.

---

²¹² Komiteamietintö 1986, 13.

1930-luvun ja 1980-luvun keskusteluja verratessa huomaa myöskin, että 1980-luvulla sanaa "irtolainen" ei esiinny enää yhtä usein eduskuntakeskusteluissa. Sen sijaan päihdeongelmaisista puhuttiin paljon ja he olivatkin henkilöitä, joita oli irtolaislailla ja PAV-lailla hoidettu lakien kumoutumiseen asti. Sen lisäksi, että irtolaisista puhuttiin irtolaislain kumoamisen yhteydessä, niin irtolaisiin viitattiin myös lastensuojelulain ja päihdehuoltolakien käytyjen keskustelujen yhteydessä. Siinä irtolaismaista elämäntapaa saatettiin kuvata luonteenpiirteenä. Usein viittauksissa irtolaisiin sävy heistä puhuttaessa olikin varsin neutraali.

Loppulause

Suomen viimeinen irtolaislaki oli voimassa vuosina 1937–1986. Se sisälsi asteittain kovenivia toimenpiteitä irtolaisiksi todetuille henkilöille. Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietinnössä nämä toimenpiteet ovat jaettu alustaviin tutkimustoimenpiteisiin, ohjaaviin ja tukeviin toimenpiteisiin, irtolaisvalvontaan, laitoshoittoon ja jälkivalvontaan. Kaikista ankarimmat rangaistukset olivat vapausrangaistuksia, eli irtolaisen määrääminen joko työlaitokseen tai pakkotyöhön.

Irtolaislakia muutettiin muutamia kertoja voimassaolonsa aikana. Vuonna 1967 sosiaaliministeriö asetti toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin laatia ehdotus irtolaislainsäädännön tarkistamiseksi, sillä yhteiskunnan olosuhteet olivat muuttuneet irtolaislain voimaantumisen jälkeen. Irtolaisuudesta määrätty vapausrangaistukset nähtiin liian ankarina ja toimimattomina. Lisäksi rangaistuksen suorittamiseen tarkoitettut tilat nähtiin lain tarkoitusta vastaamattomiksi. Kaikki toimikunnan ehdotukset eivät toteutuneet, mutta esimerkiksi irtolaislain viidettä pykälää muutettiin niin, ettei irtolaishuollon tavoitteena ollut enää irtolaisen saaminen säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan kiinni, vaan ainoastaan säännölliseen elämäntapaan, mikä vähensi epämääräistä tulkintaa ja sitä kautta vähensi irtolaisten määräämistä pakkotyöhön. 1970-luvulla työlaitoksia muutettiin kunnallisiksi huoltoloiksi ja irtolaisia alettiin hoitamaan samoin kuin PAV-lain mukaisesti käsiteltyjä päihdeongelmaisina. Vuonna 1984 voimaan astunut lakimuutos lopulta lakkautti työlaitosinstituution.

Irtolaisista pidettiin rekisteriä. Ensin käytössä oli asetus irtolaisista pidettävästä keskusrekisteristä (270/36), mutta sen korvasi irtolaisrekisteriasetus, joka astui voimaan vuonna 1945. Irtolaisrekisteriasetuksen (985/45) mukaan siihen on toisen pykälän mukaisesti merkitty henkilöt: 1. jotka on irtolaisuudesta määrätty työlaitokseen tai pakkotyöhön; 2. jotka on määrätty irtolaisvalvonnan alaisiksi; 3. joita on irtolaisuudesta varoitettu ja joihin nähden sen ohessa on ryhdytty joihinkin 2 §:n 1 momentissa

säädettyihin huoltotoimenpiteisiin; 4. joita on irtolaisuudesta epäiltynä kuulusteltu, vaikkei heihin nähden olekaan ryhdytty enempiin toimenpiteisiin; taikka 5 jotka on rikoksen johdosta toimitettujen kuulustelujen yhteydessä todettu irtolaisiksi.

9.5.1985 sosiaali- ja terveysministeriö asetti toimikunnan selvittämään irtolaislain kumoamisen vaikutuksia ja harkitsemaan, millaisia toimia mahdolliset vaikutukset tulisivat tarvitsemaan. Erityisesti he kiinnittivät huomiota näihin asioihin: mitkä tulevat olemaan sosiaali- ja terveysviranomaisten sekä poliisin rooli irtolaislain kohteena olleiden henkilöiden huollossa; miten voidaan kehittää sosiaali- ja terveyspalveluita nämä henkilöt huomioon ottaen ja miten järjestyshäiriöihin, kuten kerjäämiseen ja prostituutioon voidaan puuttua lain kumoamisen jälkeen. 1980-luvulle tultaessa irtolaisten ymmärrettiin kuitenkin olevan suurimmaksi osaksi päihdeongelmaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat matalan kynnyksen apua ja kuntoutusta ongelmiinsa. Suurimman irtolaisten ryhmän avuksi olikin tulossa irtolaislain kumoamisen yhteydessä voimaan astuva uusi päihdehuoltolaki, joka mahdollistaisi irtolaisilla ja PAV-lailla käsitellyille henkilöille parempaa ja yhdenvertaisempaa apua. Muita irtolaisina käsiteltyjä henkilöitä päihdeongelmaisten lisäksi olivat muun muassa kerjäläiset ja prostituoidut, mutta heitä oli määrällisesti vähän, eivätkä olleet uhaksi yleiselle järjestykselle. Rikollisuuteen ja yleisen järjestyksen ylläpitoon oli poliisilaki ja rikoslaki, joita pystyisi tarpeen vaatiessa soveltamaan irtolaislain kumoamisen jälkeen.

Irtolaisuutta säätelevillä laeilla ja epäluuloisessa tavassa suhtautua irtolaisiin on pitkä historia juurien juontaessa 1300-luvulle. Suomen viimeinen irtolaislaki oli voimassa vuosina 1937–1986 ja vaikka historiallisessa mielessä ajanjakso ei ole kovin pitkä, niin Suomen yhteiskunta kävi läpi suuria muutoksia niiden vuosien aikana, jolloin se oli voimassa. Elo 1930-luvun pula-ajan maatalousyhteiskunnassa oli hyvin erilaista kuin 1980-luvun hyvinvointivaltiossa, jossa elettiin taloudellista nousukautta.

Pula-aikana asenteet irtolaisia sekä heidän ominaispiirteitensä, kuten kuljeskelua paikkakunnalta toiselle, päihteiden ongelmakäyttöä sekä kerjäämistä, kohtaan olivat

kovemmat kuin 1980-luvun yhteiskunnassa. Kumpanakaan vuosikymmenenä edustajat eivät toki olleet yksimielisiä siitä, miten heihin tulisi suhtautua ja miten heidän tilannettaan tulisi parantaa. Ajankuva ja niiden ongelmat olivat kuitenkin erilaiset: 1930-luvulla pelättiin irtolaisten määrän kasvavan heidän houkutellessa rappion tielle myös kunnollisia kansalaisia aikojen ollessa vaikeat, ja 1980-luvulla pelättiin irtolaislain kumoamisen lisäävän järjestyshäiriöitä, kuten kaduilla näkyvää kerjäämistä ja prostituutiota. Asenteet irtolaisia kohtaan kuitenkin muuttuivat ajan saatossa: yleistyi ajatus siitä, että irtolaisuuden taustalla ei ole vain yksilön oma syy ja halu olla elämättä yhteiskunnan normien mukaista elämää. Irtolaisuuden ei ajateltu enää johtuvan vain yksilön omasta päätöksestä, vaan taustalla olevien ongelmien ymmärrettiin olevan monimutkaisia, myös ulkoisista syistä johtuvia.

Lisäksi irtolaisen määritelmä koki muutoksen: enää se ei kattanut 1930-luvun tapaan katutyöistä kulkureihin muodostunutta monen kirjavaa joukkoa, vaan 1980-luvulla irtolaisten käsitettiin olevan käytännössä päihde- ja mielenterveyden ongelmista kärsiviä henkilöitä, jotka olivat avun tarpeessa. Lisäksi asenteet siitä, millaista apua ja kohtelua irtolaisen ansaitsee saada, olivat muuttunut nykyaikaisempaan ja inhimillisempään suuntaan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että tahdon vastaista hoitoa annettiin tiukoin edellytyksin hoidettavan parasta ajatellen, eikä rangaistuskeinona työlaitoksen tai pakkotyön muodossa. Siitä huolimatta, etteivät kaikki 1930-luvun irtolaisen määritelmän mukaiset ominaisuudet enää aiheuttaneet pahennusta, niin päihteiden ongelmakäyttö nähtiin edelleen asiana, joka tuli huomioida lainsäädännössä. Päihteiden ongelmakäyttö olikin se asia, joka suurinta osaa aiemmin irtolaisina käsitellyistä henkilöistä kosketti.

1930-luvun keskustelussa otettiin enemmän kantaa irtolaisuuden moraaliseen puoleen, kun taas 1980-luvun keskustelu oli retoriikaltaan neutraalimpaa ja keskittyi enemmän huollolliseen näkökulmaan. 1930-luvulla elettiin pula-aikaa ja ilmapiiri töitä vältteleviä kuljeskelijoita kohtaan oli hyvinkin tuomitseva. Sosiaalisia ongelmien nähtiin johtuvan

yksilöstä itsestään ja yksilöllä nähtiin olevan velvollisuuksia elää yhteiskunnan normien mukaisesti yhteiskunnan itsensä vuoksi.

1980-luvulla irtolaisiin viitattiin enimmäkseen puhuessa kumoutuvaan/kumottuun irtolaislakiin sekä PAV-lakiin. Irtolaislakikeskustelujen lisäksi irtolaisista puhuttiin myös muun muassa lastensuojelulain ja päihdehuoltolakien yhteydessä. Siinä irtolaismaista elämäntapaa saatettiin kuvata luonteenpiirteenä. Keskustelun sävy ei ollut enää niin kovasanainen, kun vertaa 1930-lukuun. 1980-luvun alkupuolella irtolaisista puhuttaessa tiedostettiin se, että irtolaislain ja PAV-lain mukaan henkilöt siirtyisivät suurimmaksi osaksi päihdehuoltolain piiriin. Heistä puhuttiinkin yleisemmin päihdeongelmaisina, eikä termi irtolainen ollut enää yhtä yleisesti käytössä kuin 1930-luvulla.

1980-luvulla irtolaisiin suhtauduttiin pääasiassa niin, että kyseessä on alkoholiongelmaisia ihmisiä, joita yhteiskunnan tulee auttaa päihdepalveluita tarjoamalla. Hoitomuodot, joihin kuului vapausrangaistus, kuten työlaitos tai pakkotyö, ei enää käytetty. Sen sijaan tahdonvastaista hoitoa saatettiin määrätä tapauskohtaisesti itsetuhoisen käytöksen tai väkivaltaisuuden vuoksi. Tahdonvastaista hoitoa pidettiin viimesijaisena hoitomuotona, eikä rangaistuksena. Muutenkaan päihteiden ongelmakäyttöä ei nähty häpeällisenä asiana ja hoitoon pääsy matalalla kynnyksellä haluttiin tehdä mahdolliseksi.

Irtolaislaki oli aikansa lapsi ja kertoo aikansa yhteiskunnan tavasta suhtautua normien vastaisella tavalla eläneisiin kansalaisiin. Taustalla oli pitkä historia irtolaisuutta sääteleviä lakeja ja säädöksiä, ja lisäksi pula-ajan olosuhteet loivat kysyntää tiukentuneelle laille. Yhteiskunnan kehittyessä ymmärrys irtolaisia kohtaan kasvoi ja kuva monenkirjavasta ihmisryhmästä selkiytyi. 1980-luvun lakiuudistusten myötä kontrollointi ja vapausrangaistukset vaihtuivat matalan kynnyksen päihdehuollon palveluihin. Irtolaislaki kumottiin, mutta katosivatko irtolaiset?

Siitä huolimatta, että irtolaislaki kumottiin ja irtolaisuus käsitteenä vanhentui, niin irtolaislainkin tarkoittamia päihdeongelmista ja erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsiviä henkilöitä on Suomessa edelleen. Samoin esimerkiksi asunnottomuus on tänäkin päivänä monen ihmisen arkipäivää. Syrjäytyminen ja huono-osaisuus eivät siis ole kadonneet mihinkään. Yleisesti ottaen yhteiskunnan tapa suhtautua heihin on kuitenkin selvästi muuttunut ja se näkyy esimerkiksi siinä, että päihdehuollon palveluita on tarjolla matalalla kynnyksellä ja kuten irtolaislain kumoamisen aikoihinkin, niin myös nykyisin hoidon tarjoamisessa etusijalla on yhteiskunnan edun sijasta yksilön etu.

Kuulostaa hienolta, mutta toteutuvatko nämä periaatteet käytännössä? Herää kysymys, onko sosiaalisten ongelmien, kuten syrjäytymisen ja päihdeongelmien taustalla olevia monimutkaisia syitä vieläkään täysin ymmärretty ja kohdistetaanko niiden ratkaisuun riittävästi resursseja? Usein syrjäytyminen ja siitä johtuvat vaikeat elämäntilanteet olisivat ennaltaehkäistävissä esimerkiksi kohdistamalla resursseja lastensuojeluun ja nuorten mielenterveyspalveluihin. Tietenkään ongelmiin puuttuminen yhteiskunnan taholta ei ole aina mahdollista, mutta siihen pyrkiminen kertoisi yksilön edun laittamisesta etusijalle ja on yhteiskunnan tekemä arvovalinta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

Valtiopäiväasiakirjat

1930 valtiopäivät. VII, 7. - Toiv. Al. N:o 23. Voionmaa y.m.: Uudesta irtolaislainsäädännöstä, s. 244. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/liite_1930_ii_vp_i_xii_200?language=suomi&year=1930&page=58&query=irtolaiset&pageOfWholeBook=258

1930 toiset valtiopäivät, Toiv. Al. N:o 22, s 243. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/liite_1930_ii_vp_i_xii_200?language=suomi&year=1930&page=58&query=irtolaiset&pageOfWholeBook=258

1932 valtiopäivät. Laki- ja talousvaliokunnan mietintö N:o 7, s 1-2. Elektr dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ask_1932_iv_v_1500?language=suomi&year=1932&page=47&query=irtolai*&pageOfWholeBook=1547

1932 Vp. Toiv. al. miet. N:o 40 (Aloite 1930 II vp.). Laki- ja talousvaliokunnan mietintö N:o 7 irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta, s 1-2. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ask_1932_iv_v_1500?language=suomi&year=1932&page=47&query=irtolai*&pageOfWholeBook=1547

1932 valtiopäivät. Ehdotukset laiksi köyhäinhoitolain muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 50 § ja 56 §:n muuttamisesta, s 1708. Elektr dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1932_ii_500?language=suomi&year=1932&page=35&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=535

Vuoden 1932 valtiopäivät 29.4.1932. Pöydällepanot. 17) Irtolaislain antamista tarkoittavien toivomusaloitteiden johdosta laadittu laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 7, s. 829. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1932_i_800?language=suomi&year=1932&page=62&query=irtolai*&pageOfWholeBook=862

Vuoden 1933 valtiopäivät 14.11.1933. Ehdotus laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä, s. 743. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1933_i_700?language=suomi&year=1933&page=48&query=irtolai*&pageOfWholeBook=748

1934 vuoden valtiopäivät N:o 94. Hallituksen esitys irtolaislaiksi, s. 1–18. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ask_1934_ii_iii_1000?language=suomi&year=1934&page=37&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=1037

Vuoden 1934 valtiopäivät. 14)Ehdotuksen irtolaislaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 94 esitellään, s. 1586. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1934_ii_400?language=suomi&year=1934&page=8&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=408

Vuoden 1934 valtiopäivät N:o 94. Hallituksen esitys irtolaislaiksi. 1856–34. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ask_1934_ii_iii_1000?language=suomi&year=1934&page=37&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=1037

Vuoden 1934 valtiopäivät N:o 95. Hallituksen esitys Eduskunnalle alkoholistilaiksi. 2877–34. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ask_1934_ii_iii_1000?language=suomi&year=1934&page=37&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=1037

1934 valtiopäivät. Pöytäkirjat 1, istunnot 1–29. Ehdotuksen laiksi siirtoloiden järjestämisestä työttömille nuorukaisille ja nuorille miehille, s. 89. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1934_i_0?language=suomi&year=1934&page=93&query=irtolaislaki&pageOfWholeBook=93

Valtiopäivät 1934, Luku VIII Vankeinhoitolaitos, s. 2410. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1934_iii_0?language=suomi&year=1934&page=41&query=naisvangit&pageOfWholeBook=41

Valtiopäivät 1935. Ehdotukset irtolaislaiksi, laiksi rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 31 §:n muuttamisesta ja laiksi köyhäinhoitolain 65 §:n muuttamisesta. s. 1477. Elektr dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1935_ii_200?language=suomi&year=1935&page=59&query=irtolaisuus&pageOfWholeBook=259

Valtiopäivät 1937. Tulo- ja menoarvio vuodelle 1938–14 PI-, s. 1843. Elektr. dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1937_ii_600?language=suomi&year=1937&page=36&query=irtolai*&pageOfWholeBook=636

Vuoden 1981 valtiopäivät. Kirjallinen kysymys N:o 167, s. 1. Elektr dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/f_1981_1_800?language=suomi&year=1981&page=1&query=irtolais*&pageOfWholeBook=801

Valtiopäivät 1981. N:o 101. Yksityiskohtaiset perustelut. 30. irtolaislaki, s. 61. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/a_1981_2_500?language=suomi&year=1981&page=37&query=irtolai*&pageOfWholeBook=537/

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/a_1981_2_400?language=suomi&year=1981&page=79&query=irtolai*&pageOfWholeBook=479

1984 Vp. - HE n:o 246. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/a_1984_5_400?language=suomi&year=1984&page=21&query=irtolais*&pageOfWholeBook=421

Valtiopäivät 1985. 12.2.1985. Ehdotuksen päihdehuoltolaiksi sisältävä hallituksen esitys n:o 246/1984 vp. esitellään valiokuntaan lähettämistä varten, s. 112. Elektr dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1985_1_100?language=suomi&year=1985&page=14&query=irtolai*&pageOfWholeBook=114

1985 Vp. PTK 8.11.1985. Päihdehuoltolakikeskustelu, s. 3363. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1985_4_300?language=suomi&year=1985&page=2&query=irtolai*&pageOfWholeBook=302

Vuoden 1985 valtiopäivät. PTK. Ehdotukset päihdehuoltolaiksi. Yleiskeskustelu, s. 3581. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1985_4_500?language=suomi&year=1985&page=19&query=irtolai*&pageOfWholeBook=519

1988 Vp. Raha-asia-aloite n:o 991, s. 1057. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/e_1988_4_100?language=suomi&year=1988&page=41&query=irtolaislaki&pageOfWholeBook=141

1988 Vp. N:o 16. Valtioneuvoston kertomus eduskunnalle, s. 1–3. Elektr. Dokumentti.

https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/b_1988_2_900?language=suomi&year=1988&page=49&query=irtolaislaki&pageOfWholeBook=949

II Tutkimuskirjallisuus

Hakkarainen, Veera 2015: Irtolaisen elämänkulku. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45285/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201502101279.pdf>

Hyrkkänen, Markku 2002: Aatehistorian mieli. Vastapaino.

Komiteamietintö 1986:46. Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Irtolaishuoltotoimikunnan osamietintö : 1. Ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamisesta johtuviksi ja eräiksi muiksi muutoksiksi irtolaishuoltoa koskevaan lainsäädäntöön 1969. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Jaakkola, Jouko et al 1994: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Gummerus.

Kinnunen, Kalle 2019: Huoltoa vai hirmuvaltaa? Turun yliopisto.

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148056/Kinnunen_Kalle_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Letto-Vanamo, Pia (toim.) 1992: *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Toinen painos. Gummerus.

Mattila, Markku 1999: Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa 1935 sterilointilakiin asti. Gummerus.

Hänninen, Sakari et al 2013: Muuttuva sosiaalioikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistys.

Miettinen, Riikka & Viitaniemi, Ella (toim.) 2018: *Reunamailla*. Tilattomat Länsi-Suomen Maaseudulla 1600–1800. Suomen kirjallisuuden seura.

Metsähuone, Laina (vast. toim.) 1987: *Itsenäinen Suomi*. Seitsemän vuosikymmentä kansakunnan elämästä. Valitut Palat. Otava.

Nygård, Toivo 1998: *Erialaisten historia*. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Gummerus.

Nygård, Toivo 1985: irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. Jyväskylän yliopisto.

Pukero, Päivi 2009: Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Joensuun yliopisto.
<https://erepo.uef.fi/handle/123456789/9444?locale-attribute=fi>

Ståhlberg, Kaarlo Juho 1995 (1893): Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsingin yliopisto.

Tilastokeskus: Elinajanodote. Elektr. Dokumentti.
<https://www.stat.fi/org/tilastokeskus/elinajanodote.html>

Tikka, Katja et al 2018: Punaisten lyhtyjien Helsinki. Minerva.

Tuomioja, Erkki 1979: K. H. Wiik. Itsenäisyysmies ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918. 1. Tammi.

Tuomioja, Erkki 1982: K. H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918-1946. 2. Tammi.

Varsa, Hannele & Heinonen, Markku 1984: Irtolaisrekisteri 1983. Sosiaali- ja terveysministeriö.